

GAZİ İKTİSAT VE İŞLETME DERGİSİ

GAZİ JOURNAL OF ECONOMICS AND BUSINESS

Yıl/Year: 2015

Cilt/Volume:1

Sayı/Issue: 2

ISSN: 2149-4924

Sahibi/Owner
Suavi Sari

**Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/
Responsible Publication Manager**
Nurullah Arda Turan

**Dergiler
Genel Koordinatörü/
General Director of Journals**
Aydın Karapınar

**Makale Gönderimi/
Submit a Manuscript**
www.gazipublishing.com

Elektronik Posta/E-mail
editor.gjeb@gmail.com

Editör/Chief-in Editor
Aydın Karapınar

Editör Yardımcısı/Associates Editor
Figen Zaif-Murat Atan

Yabancı Dil Editörü/Foreign Language Editor
Yalçın Arslantürk

Alan Editörleri/Section Editors
İşletme/Business Administration
Figen Zaif – Belgin Aydınlan
İktisat/Economics
Metin Saraçoğlu – Celal Taşdoğan
Maliye/Public Finance
Fatih Sarıoğlu – Hilmi Ünsal
Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler/
Labor Economics and Industrial Relations
Osman Şimsek – Merve Özaydın
Kamu Yönetimi/Public Administration
Murat Akçakaya – Emrah Beriş
Ekonometri/Econometrics
Murat Atan – Şenol Altan

Editör Kurulu/Editorial Board
Aydın Karapınar (Gazi University, Turkey)
Dunstan Magro (University of Malta, Malta)
Eray Çelik (Yüzüncü Yıl University, Turkey)
Erdal Tanas Karagöl (Yıldırım Beyazıt University, Turkey)
Esin Cakan (University of Haven, USA)
Fernando Polo Garrido
(Universitat Politècnica De Valencia, Spain)
Hasan Kaval (Atılım University, Turkey)
Jülide Yıldırım Öcal (TED University, Turkey)
Metin Toprak (İstanbul University, Turkey)
Murat Atan (Gazi University, Turkey)
Latif Öztürk (Kırıkkale University, Turkey)
Veysel Yılmaz (Osmangazi University, Turkey)
Yıldız Ayanoğlu (Gazi University, Turkey)

Yayın İdare Merkezi/

The Publication Centre

Gazi Kitabevi Döğol Cad. 49/B
Beşevler/ANKARA

Yayının Türü/

The Type of Publication

Uluslararası Süreli Yayın
International Periodical

Tasarım/Designed by

Gazi Kitabevi

Tel: 0312 223 77 73

Faks: 0312 215 14 50

www.gazikitabevi.com.tr

Baskı/Printing by

Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık

Reklam San. Tic. Ltd. Şti.

Tel: (0312) 341 36 67

Hakem Kurulu/Refree Board

Adem Altay (Gazi Üniversitesi)
Ahmet Çiğdem (Gazi Üniversitesi)
Alpaslan Başaran (Hacettepe Üniversitesi)
Altan Çabuk (Çukurova Üniversitesi)
Aşır Genç (Selçuk Üniversitesi)
Ayşen Apaydın (Ankara Üniversitesi)
Celal Taşdoğan (Gazi Üniversitesi)
Cumhur Şahin (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Emre Güneşer Bozdağ (Gazi Üniversitesi)
Eray Çelik (Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Erdal Tanas Karagöl (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Fatma Özgü Serttaş (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Figen Zaif (Gazi Üniversitesi)
Filiz Saraç (Gazi Üniversitesi)
Funda Yurdakul (Gazi Üniversitesi)
Habib Koçak (Marmara Üniversitesi)
Harun Öztürkler (Kırıkkale Üniversitesi)
Hilmi Ünsal (Gazi Üniversitesi)
İbrahim Tokatlıoğlu (Gazi Üniversitesi)
İrfan Yazıcıoğlu (Gazi Üniversitesi)
Jülide Yıldırım Öcal (TED Üniversitesi)
Latif Öztürk (Kırıkkale Üniversitesi)
M. Vedat Pazarlıoğlu (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Mahmut Yavaşı (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Mehmet Akif Okur (Gazi Üniversitesi)
Mehmet Faysal Gökalp (Muğla Üniversitesi)
Mehmet Merve Özaydın (Gazi Üniversitesi)
Mehmet Yeşiltaş (Gazi Üniversitesi)
Metin Çoşkun (Anadolu Üniversitesi)
Metin Saraçoğlu (Gazi Üniversitesi)
Murat Akçakaya (Gazi Üniversitesi)
Murat Çetinkaya (Gazi Üniversitesi)
Mustafa İpçi (Hacettepe Üniversitesi)
Müslime Narin (Gazi Üniversitesi)
Nadir Öcal (Ortadoğu Teknik Üniversitesi)
Nuran Bayram (Uludağ Üniversitesi)
Osman Fatih Saraçoğlu (Gazi Üniversitesi)
Salih Torun (Gazi Üniversitesi)
Sibel Atan (Gazi Üniversitesi)
Sinan Mete (Aksaray Üniversitesi)
Şenol Altan (Gazi Üniversitesi)
Tuncay Önder (Gazi Üniversitesi)
Veysel Yılmaz (Osmangazi Üniversitesi)
Yıldız Ayanoğlu (Gazi Üniversitesi)
Yurdakul Çaldağ (Selahaddin Eyyübi Üniversitesi)
Yücel Uyanık (Gazi Üniversitesi)
Yüksel Öztürk (Gazi Üniversitesi)

GAZİ İKTİSAT VE İŞLETME DERGİSİ

GAZİ JOURNAL OF ECONOMICS AND BUSINESS

Yıl/Year: 2015 Cilt/Volume:1 Sayı/Issue: 2 ISSN: 2149-4924

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

AÇLIK VE YOKSULLUK SINIRI BELİRLEMEDE DÜZEY 2 BAZINDA BÖLGESEL ETKİNLİĞE DAYALI MEKÂNSAL İLİŞKİLER: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

SPATIAL RELATIONS BASED ON REGIONAL EFFICIENCY ON NUTS II IN DETERMINING HUNGER AND POVERTY THRESHOLD: TURKEY CASE

Murat Atan - Mehmet Özcan - Yalçın Arslantürk 1-16

AVRUPA BORÇ KRİZİNİN SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

EFFECTS ON THE CHOSEN COUNTRY SAMPLES OF THE EUROPEAN DEBT CRISIS

Cemil Erarslan - M. Emin Timurtaş 17-54

KAMU HARCAMALARI BİLEŞENLERİ İLE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ (TÜRKİYE ÖRNEĞİ)

THE RELATIONS BETWEEN THE COMPONENTS OF GOVERNMENT EXPENDITURES AND UNEMPLOYMENT (THE CASE OF TURKEY)

Osman Cenk Kanca - Metin Bayrak 55-74

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE SERMAYE HAREKETLERİ, DÖVİZ KURU, ENFLASYON VE FAİZ ARASINDAKİ ETKİLEŞİMLERİN KÜRESEL EKONOMİ POLİTİK ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

IN TURKEY ECONOMY, ANALYSIS OF THE INTERACTIONS AMONG CAPITAL FLOWS, EXCHANGE RATE, INFLATION AND INTEREST RATE IN FRAMEWORK OF GLOBAL POLITICAL ECONOMY

Metin Saraçoğlu - Mehmet Kuzu - Fatih Kocaoğlu 75-110

AÇLIK VE YOKSULLUK SINIRI BELİRLEMEDE DÜZEY 2 BAZINDA BÖLGESEL ETKİNLİĞE DAYALI MEKÂNSAL İLİŞKİLER: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Murat ATAN

Sorumlu Yazar, Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak., Ekonometri Bölümü,
atan@gazi.edu.tr

Mehmet ÖZCAN

Araş.Gör., Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak., Ekonometri Bölümü,
mehmetozcan@gazi.edu.tr

Yalçın ARSLANTÜRK

Y. Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü,
arslanturk@gazi.edu.tr

ÖZET

Karar verme, belirli bir amaca ulaşmak için değişik alternatiflerin belirlenmesi ve bunların içinden en etkilisinin seçilmesi işlemidir. Eğer bir karar verme probleminde birden fazla kriter varsa problem çok kriterli karar verme problemi olmaktadır. Bu çalışmada, network modeli ile ağ analizi yapmak amacıyla, Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) çözüm yöntemlerinden olan TOPSIS ve VIKOR yöntemleri kullanılmıştır. Yöntemlerdeki kriter ağırlıkları ise Analitik Hiyerarşi Prosesi'ndeki ikili kıyaslamalar metodu kullanılarak elde edilmiştir. Çalışma kapsamında, ilk aşamada Hacettepe Üniversitesi internet altyapısını kurmuş olan Bilgikent Teknoloji A.Ş.'den mevcut gerçek veriler alınmıştır. Tüm bu veriler ÇKKV yöntemlerindeki karar matrisini oluşturmuş olup, yöntemlerin adımları teorik olarak anlatılmıştır. Ardından toplamda 7 fakültenin bulunduğu internet ağ analizi TOPSIS ve VIKOR yöntemleriyle çözümlenmiştir. İkinci aşamada ise yine ÇKKV çözüm yöntemlerinden olan bulanık TOPSIS ve bulanık VIKOR yöntemleri kullanılarak network modeli ile ağ analizi çalışması tekrarlanmıştır. Hesaplamalar Excel 2010 paket programı ile yapılmıştır. Sonuç olarak elde edilen verilerden hangi bağlantıların risk teşkil ettiği, hangi bağlantıların risk teşkil etmediği saptanmıştır. Çalışmanın sonucunda internet topolojisi alanında önemli bir yere sahip olan network analizinin pratikleştirilmesine yönelik olarak ÇKKV yöntemlerinin uygulanabilirliği hedeflenmektedir.

Günümüzün en büyük küresel sorunlardan birisinin de açlık ve yoksulluk olduğu şüphesizdir.

Küreselleşme, insanları ve yaşam stillerini birbirleri ile ilişkilendirirken bir yandan da ülkelerarası eşitsizliği büyütmektedir. Dolayısıyla insanların hayat standardı yükselmiş ve bunun yanında gelir farklılıkları artmıştır. Bir kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için alması gerekli temel gıda maddelerinden oluşan sepetin maliyeti "Açlık sınırı" olarak tanımlanmaktadır. Önemli ekonomik birimlerden biri olan hane halklarının tüketim düzeylerinin (açlık sınırı açısından) yaşadığı coğrafi bölgenin ekonomisinden (etkinliği) ne yönde ve nasıl etkilendiğinin ortaya konması çalışmanın ana amacıdır. Bu amaç çerçevesinde öncelikle İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) 2. düzeyde yer alan 26 ilin etkinlikleri veri zarflama analizi (VZA) ile belirlenmiştir. İllerin etkinliği belirlenirken girdi ve çıktı değişkenleri olarak nüfus yoğunluğu, yaş bağımlılık oranı, cinsiyet oranı, işsizlik oranı, TÜFE, Kişi başına ithalat, Kişi başına ihracat, işgücüne katılma oranı, kişi başı gayrisafi katma değer kullanılmıştır. Etkinlik ölçümünde Andersen ve Petersen (1993)'in süper etkinlik modeli kullanılmıştır. İkinci aşamada ise, açlık sınır değerlerinin illerin etkinlik değeri üzerinde hangi düzeyde etkili oldukları iki ayrı mekânsal model ile test edilmiştir. Ampirik bulgular neticesinde pozitif mekânsal etkileşim gözlenmiştir. Etkinliğini arttıran illerde açlık sınır değeri azalmaktadır. İllerin etkinliğinde yayılma etkisi (spill-over) söz konusudur. Bu durum kalkınma politikaları açısından önemlidir. Bir ilde ilin gelişimi için yapılan teşvik, o ili çevreleyen benzer özelliklere sahip illerde de etki yaratacaktır.

Anahtar kelimeler: Mekânsal Ekonometri, Mekânsal Otoregresif Model (SAR), Mekânsal Hata Terimi Modeli (SEM), Veri Zarflama Analizi (VZA), Süper Etkinlik, Açlık ve Yoksulluk Sınırı

Jel Kodları: C21, D61, I32

SPATIAL RELATIONS BASED ON REGIONAL EFFICIENCY ON NUTS II IN DETERMINING HUNGER AND POVERTY THRESHOLD: TURKEY CASE

ABSTRACT

There is no doubt that one of the most important globalized problems of the present day is hunger and poverty. Globalization relates the people and life styles to one another, while it contributes to the enlargement of inequality, which leads to the facts that the life standards of people have increased, but income gaps become widened. It is not an easy task to say which method is "accurate" most to determine poverty. "Hunger Threshold" is defined as the cost of basic dietary minimum requirement to survive. The main objective is to find out how and to what extent the level of household consumption levels have been affected with specific reference to hunger threshold. To serve this purpose, in the first phase, the efficiency of the 26 provinces in located the classification of statistical Region Units NUTS II has been determined through data envelopment analysis (DEA). In determining the efficiency of the provinces through data envelopment analysis, such variables as population density, net rate of migration, gender rate, age dependency ratio, unemployment rate and regional gross value added per capita have been used as input and output values. Andersen and Petersen (1993) super efficiency model used to efficiency measurement. In the second phase, the effect of hunger threshold values on efficiency values has been analyzed through two separate spatial models. As a result of the positive spatial interaction observed empirical findings. Increase the effectiveness of the provinces, hunger limit value is decreasing. Definition of event propagation effects (spill-over). In this case, it is important in terms of development policies. The development of the province in a province for incentives, that province and surrounding provinces with similar characteristics will influence.

Keywords: Spatial Econometrics, Spatial Autoregressive Models (SAR), Spatial Errors Model (SEM), Data Envelopment Analysis (DEA), Super Efficiency, Hunger and Poverty Threshold

Jel Codes: C21, D61, I32

1. GİRİŞ

Günümüzün en küresel problemlerinden birinin açlık ve fakirlik olduğunu söylemek yanlış olmaz. Küreselleşme insanların yaşam standartlarının artmasına yardımcı olurken diğer yandan daha büyük bir eşitsizliğe yol açarak gelir ve farklılıkların git gide artmasını sağlar ve bu şekilde insanların yaşamlarına bir şekilde olumlu veya olumsuz katkısı bulunur. Farklı bakış açıları çerçevesinde fakirliğin nasıl tanımlandığı kadar fakirliğin sebeplerini belirlemeye çalışan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Alanda yapılan bu çalışmalara rağmen hangi yöntem veya yöntemlerin daha doğru olduğunu söylemek kolay değildir. Ülkemizde gelir düzeyi düşük ailelerin temel beslenme ihtiyaçlarını ve masraflarını yeterli bir şekilde karşılayamadığı göz ardı edilmeyen bir durumdur. Bu çalışma hesaplanan açlık eşik gelir miktarları yoluyla hane halklarının ekonomik durumlarını belirleyen göstergeleri ortaya koymak amacını gütmektedir. Ülke içerisinde gerçekleşen değişikliklerin gelir, tüketim ve hane halkı refah seviyesi ile yakından ilgilidir.

Çalışmada açlık sınırına özellikle değinmek suretiyle hane halkı tüketiminin nasıl ve ne derecede etkilendiğini bulup ortaya çıkarmıştır. Bunu gerçekleştirmek için ilk aşamada Düzey II bazında bulunan illerin etkinliği veri zarflama analizi yoluyla belirlenmiştir. Veri zarflama analizi yoluyla illerin etkinliğinin belirlenmesinde nüfus yoğunluğu, yaş bağımlılık oranı, cinsiyet oranı, işsizlik oranı, tüketici fiyat endeksi (Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı (örn: Aralık 2014/Aralık 2013), kişi başı ithalat, kişi başı ihracat kişi başına gayri safi katma değer ve iş gücü katılım oranı gibi veriler girdi çıktı değerleri olarak kullanılmıştır. İkinci aşamada iki farklı mekânsal model yoluyla etkinlik değerleri üzerindeki açlık sınır değerlerinin etkisi analiz edilmiştir. Bu modellerden bir tanesi mekânsal otoregresif modeli ve ikincisi mekânsal hata modelidir. Ayrıca hesaplanan mekânsal modeller yoluyla illerde birbirine komşu olmaktan kaynaklanan dışsallık olup olmadığı belirlenmiştir.

2. YÖNTEM VE VERİ

Coğrafi bölgesel analizlerde dikkat edilen önemli bir unsur yakın komşuluğun uzak komşuluktan daha etkili olduğudur. Mekânsal ekonometri coğrafi komşuluk etkilerinin ölçülme ihtiyacı sonucu gelişmiştir. Mekânsal

ekonometri “Bölge biliminde mekânsal bağımlılık ve farklılıkların yapısal bir biçimde ortaya konmasını sağlayan ve hipotez testi, etki analizi ve gelecek öngörüsünde bulunan metot ve tekniklerin tümünü” ifade eder Anselin (1988a). Özellikle bölgesel ekonomik çalışmalarda bölgelerarası etkileşimleri ve farklılıkları belirlemek için etkin bir araçtır. Bu çalışmada ilk olarak, mekânsal etkileşim (otokorelasyon) ve mekânsal heterojenliği içeren mekânsal ekonometri yaklaşımı açıklanacaktır. Bu bağlamda mekânsal ekonometrik modeller anlatılmıştır.

Mekânsal ekonometrinin kullanım alanları içinde Bölgesel çıktı düzeyi, ticaret ve gelirin analiz edilmesi, fiyat ve ücretin tahmin edilmesi, talep – arz tahminleri, dışsallıkların ölçülmesi, girdi – çıktıya veri temin edilmesi ile nüfus ve göç tahminleri, bölge içerisinde insan, mal ve hizmet, sermaye ile haberleşme akım, yön ve yoğunluklarının tespit edilmesi, bölgenin etkileşim içerisinde bulunduğu diğer bölgeler ile ilişkilerinin ortaya konulması sayılabilir.

Mekânsal ekonometri konusunda öncelikle yabancı literatür çalışması incelendiğinde Hordijk ve Paelinck (1976), Paelinck ve Klaassen (1979), LeSage (1997), Dubin (1998), Cliff ve Ord (1981), Upton (1985) Anselin (1988a), Anselin (1988b) Anselin (2003) çalışmaları örnek verilebilir. Mekânsal ekonometri konusunda öncelikle yerli literatür yani Türkiye ile ilgili olan çalışmalar Gezici ve Hewings (2003), Yıldırım vd. (2004), Gezici ve Hewings (2004), Yıldırım (2005), Çatık ve Güçlü (2006), Filiztekin (2007), Önder vd. (2007), Yeşilyurt (2007) ve Yeşilyurt (2008), Çelebioğlu (2010), Yavan (2012), Zeren ve Yurtkur (2012) şeklinde verilebilir.

Mekânsal ekonometri çalışmaları coğrafi (bölgesel) verileri kullanan çalışmalarda bölgesel veya komşuluk ilişkilerinin ihmal edilmesi analizlerde bir eksiklik yarattığı iddia edilmektedir. Coğrafi (bölgesel) komşuluk ilişkisinin temel nedenlerinden birisi mekânsal bağımlılıktır. Coğrafi komşu birimlerin verileri komşusunun verileriyle ölçüm hatasına bağlı olarak etkileşim içerisinde olabilirler ve coğrafi olarak birbirlerine yakın birimlerin daha fazla ilişkide buldukları kabul edilebilir. Coğrafi komşuluk ilişkisinin ikinci nedeni ise mekânsal farklılıktır. Bölgesel veya mekânsal farklılık uzaydaki ilişkilerin değişmesi olarak tanımlanmaktadır. Uzayda alt kümeler alındığında, bu alt kümelere komşu birimlerin hata terimlerinin varyansı birbirine eşit olmakta

ancak onun dışındaki birimlerde varyans farklılaşmaktadır. Yani hata terimleri arasında bir ilişkinin olabileceği kabul edilebilir. Bu çalışmada iki ayrı mekânsal model test edilmiştir. Bunlardan birincisi mekânsal otoregresif model (spatial autoregressive models) (SAR) olup aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır.

$$y = \rho W_y + X\beta + \varepsilon \quad (1)$$

$$\varepsilon \sim N(0, \sigma^2 I_n)$$

(1) nolu eşitlikte y ; ($n \times 1$) zaman kesiti bağımlı değişken vektörünü, X ; ($n \times k$) boyutlu bağımsız değişken matrisini W ; ($n \times n$) mekânsal ağırlık matrisini, (birinci sıra komşuluk ilişkisini) hatalardaki, mekânsal otokorelasyonu ifade etmektedir. ρ parametresi korelasyon derecesini yani komşuluğun katkısını gösterir.

İkinci mekânsal model ise mekânsal hata terimi modeli (spatial errors model) (SEM) olup aşağıdaki şekilde tanımlanabilir. (1) nolu eşitlikte modeldeki ρ parametresi sıfır olduğunda SAR modeli SEM modeline dönüşür ve aşağıdaki gibi ifade edilir.

$$y = X\beta + u \quad (2)$$

$$u = \lambda W_u + \varepsilon$$

$$\varepsilon \sim N(0, \sigma^2 I_n)$$

y ; ($n \times 1$) bağımlı değişken vektörü, X ; ($n \times k$) bağımsız değişken vektörünü, W ; ($n \times n$) boyutundaki ağırlık matrisini, λ zaman serisindeki serisel korelasyon problemine benzeyen mekânsal olarak ilişkili hata katsayısını gösterir. Burada hata teriminde otoregresif bir yapı yer almaktadır. Eğer burada $\lambda = 0$ olarak alınırsa bu durumda SAR modeline ulaşılmış ve $\rho = \lambda = 0$ olarak alınırsa klasik bir EKK modeline ulaşılmış olur mekânsal etkilerin ihmal edildiği anlaşılmış olur. Mekânsal modelde W ağırlık matrisi olarak tanımlanmıştır.

$$y = \rho W_1 Y + X\beta + u \quad (3)$$

$$u = \lambda W_2 u + \varepsilon$$

Eşitlik 3'den de görüldüğü gibi bağımlı değişken sadece bağımsız değişkenin değil, komşu gözlemlerle bağlantıyı gösteren ağırlık matrisi de model içerisinde. Eşitlik 3'de ρ ve λ parametreleri gözlemler arasındaki sektörel bağıllığı tanımlamaktadır. W_1 ve W_2 ise sektörel ağırlık matrisleri olup

dışsal olarak belirlenmektedir (Anselin and Bera, 1998: 279 - 289, Önder vd., 2007, Yıldırım, 2005, Filiztekin, 2007).

Mekânsal ekonometrik modelde bağımsız değişkeni oluşturmak için Veri Zarflama Analizi (DEA) modellerinden faydalanılmıştır. İlk defa Charnes ve diğerleri. (1978) (CCR model) tarafından ortaya konulan ve Banker ve diğerleri tarafından (1984) (BCC model) geliştirilen VZA karar verme birimlerinin (KVB) etkinliğini ölçmede kullanılan bir yaklaşımdır. VZA modellerinin sonuçları 1'e eşit olan etkinlik skorlarıdır ve 1'den az olması karar verme birimlerinin etkin olmadığı şeklinde yorumlanır. Bundan dolayı, etkin olmayan karar verme birimleri için bir sıralama verilir fakat etkin olan karar verme birimleri için bu gerçekleştirilmez. Bu konuyla ilgili sıklıkla tartışılan konularda biri VZA uygulamalarında özellikle karar verme birimlerinin yetersiz veya girdi veya çıktıların karar verme birimleri sayısına göre oldukça yüksek olması durumunda ayırım veya fark eksikliği olmasıdır.

Standart bir VZA modelinde, karar verme biriminin diğer karar verme birimlerine göre performansının artmaması durumunda etkin olduğu belirtilir. Fiyat verisi ve girdi ve çıktıların tercih edilen ağırlıkları olmaksızın, tüm etkin karar verme birimleri %100 eşit puana sahiptir ve performans açısından eşit derecede yer alırlar. Etkin olmayan karar verme birimleri girdi yönelimli %100 den daha az puana sahiptir (girdi kullanımını azaltmalarından dolayı) ve çıktı yönelimli % 100'den daha fazla puan sahiptir (çıkıtı üretimini arttırdıklarından dolayı). Standart VZA modellerinin çok sayıda uygulama, açılım ve değişiklikler ile bu alan çok hızlı bir şekilde gelişim göstermiştir. Alandaki en önemli değişiklik "süper etkinlik" modellerinin oluşturulmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım karar verme birimlerini referans set değerlendirmesi dışında tutar. Bunun etkisi üretim kümesinin küçülmesidir ve bu durum etkin karar verme birimlerinin süper etkin olmasını ve %100'den daha fazla farklı süper etkinlik puanı olmasını sağlar. Bu durum, etkin karar verme birimlerinin bir sıralanmasına imkân verir. Etkin olmayan karar verme birimleri standart modelde olduğu gibi aynı şekilde kalır (Lovell, ve Rouse, 2003:101).

Çalışmada mekânsal ekonometrik modellerde bağımsız değişken olarak kullanılan süper etkinlik sıralama teknikleri için Andersen ve Petersen (1993) etkin birimleri sıralamak amacıyla geliştirdiği yaklaşım kullanılmıştır. Geliştirmiş oldukları

bu yeni yöntem, aşağıda formül (4) de gösterilmektedir. İlk formülasyondaki k. sınırları kaldırmak suretiyle aşırı etkin k birimlerinin 1 den daha yüksek etkinlik puanı almalarını mümkün kılmaktadır (Adler, Friedman ve Stern, 2002:253).

$$h_k - \text{Maks} \sum_{r=1}^s u_r y_{rk} \quad (4)$$

Bağlı olarak

$$\sum_{i=1}^m v_i x_{ij} - \sum_{r=1}^s u_r y_{rj} \geq 0 \text{ for } j = 1, \dots, n, j \neq k$$

$$\sum_{i=1}^m v_i x_{ik} = 1$$

$$u_r \geq \varepsilon \text{ ve } r = 1, \dots, s$$

$$v_i \geq \varepsilon \text{ ve } i = 1, \dots, m$$

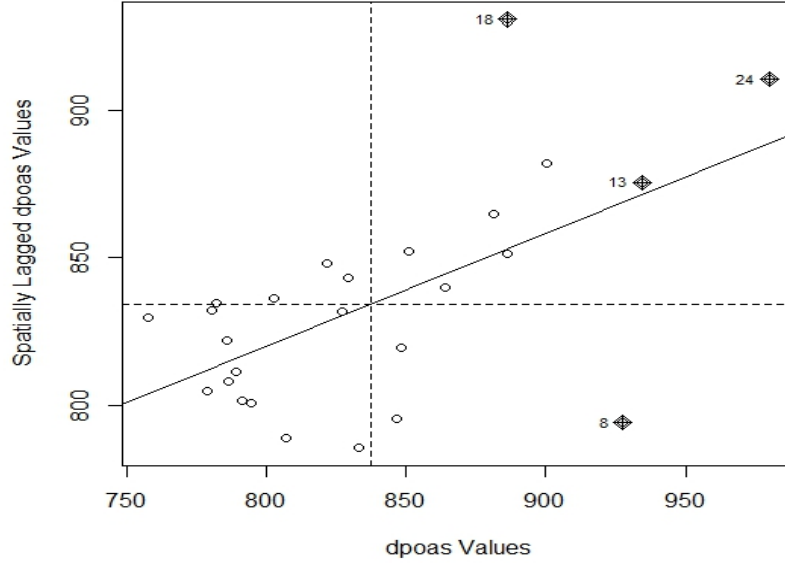
İstatistiki bölge birimleri sınıflandırmasında iller 3. düzey olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri de dikkate alınarak 1. düzey ve 2. düzey olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik “İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması” yapılmıştır. Buna göre: 2. düzey: 3. düzeydeki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 26 adettir. Veri zarflama analizi ile illerin etkinliği belirlenirken girdi ve çıktı değişkenleri olarak Nüfus yoğunluğu (NY), yaş bağımlılık oranı (YBO), cinsiyet oranı (CO), işsizlik oranı (IO), Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), kişi başına ithalat (KBIT), Kişi Başına Gayri Safi Katma Değer (\$) (GSKD), İşgücüne Katılma Oranı (IKO) ve Kişi Başına İhracat (\$) (KBIH) kullanılmıştır. İkinci aşamada ise, açlık sınır değerlerinin illerin etkinlik değeri üzerinde hangi düzeyde etkili oldukları iki ayrı mekânsal model ile test edilmiştir. Bunlardan birincisi mekânsal otoresif model (SAR) ve ikincisi ise mekânsal hata terimi modeli (SEM)'dir. Ayrıca bu aşamada hesaplanan mekânsal modeller ile illerin birbirleri üzerinde komşuluktan kaynaklanan bir dışsallığa sahip olup olmadığı belirlenmiştir.

3. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Regresyon analizinden önce, Moran I mekânsal otokorelasyon testinin uygulaması gerekir. Bağımlı değişken dpoas ve mekânsal ağırlık matrisine göre, Moran I testinin sonuçları Tablo 1’de gösterilmektedir

Tablo 1: Moran’s I Test Sonuçları

Moran’s I istatistiği	P değeri
3.289	0.001

Grafik 1: Ortalama Açlık Sınırı (dpoas)

Test istatistikleri ve P değeri bağımsız değişkende mekânsal bir otokorelasyon olduğunu göstermektedir. Bunun sonucu olarak bu değişken için mekânsal bir model tahmini yapmak mümkündür. İlk olarak ortalama açlık sınırı (dpoas) ve diğer önemli 9 açıklayıcı değişken arasındaki ilişkiyi tahmin etmek gerekir. İlk olarak EKK regresyonunu tahmin edilmiştir. İkinci aşamada artık Moran I testi EKK regresyonundan kaynaklanan artıklarla çalıştırılacaktır.

Daha sonra ise, mekânsal regresyon modelleri SAR ve SEM tahmin edilecektir. İlk adım olarak, EKK regresyon sonuçları aşağıda özetlenmiştir:

Model: (5)

$$dpoas = \beta_0 + \beta_1 NY + \beta_2 YBO + \beta_3 CO + \beta_4 IO + \beta_5 TUF E + \beta_6 KBIT + \beta_7 GSKD + \beta_8 IKO + \beta_9 KBIH + u,$$

Tablo 2: EKK Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	P değerleri
Sabit	607.380	0.178
NY	0.031	0.338
YBO	0.852	0.682
CO	0.565	0.899
IO	-0.282	0.937
TUFE	-14.581	0.331
KBIT	-0.003	0.813
GSKD	0.008	0.401
IKO	3.328	0.155
KBIH	0.007	0.776
R ²	0.615	F-istatistiği = 2.844
Düzeltilmiş R ²	0.399	Fist. P değeri = 0.033

Mevcut tüm parametrelerin P değerlerinin beklenenden yüksek olduğu yukarıdaki tabloda görülmektedir. Fakat F istatistikleri %5 seviyesinde anlamlıdır.

İkinci adım olarak regresyon artıkları Moran I testini özel mekânsal otokorelasyon amacıyla ele alacaktır.

Tablo 3: Artık Moran I Test Sonucu

Moran's I istatistiği	P değeri
1.402	0.081

P değeri bağımlı değişkendeki mekânsal otokorelasyonu %10 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermiştir.

Son adım olarak, SAR ve SEM modelleri tahmin edilmiştir. Ama X matrisinin determinant değerinin çok küçük bir değer olduğu görülmüştür.

Bundan dolayı, bilgisayar programları X matrisinin tersini tespit edememiştir. Bu durum açıkça çok önemli bir çoklu bağlantı sorunu olduğunu göstermektedir. Bunun sonucu olarak, bağımsız değişken korelasyon matrisi yüksek derecede ilişkili değişkenleri tespit etmek amacıyla oluşturulmuştur.

Tablo 4: Bağımsız Değişken Korelasyon Tablosu

	NY	YBO	CO	IO	TUFE	KBIT	GSKD	IKO	KBIH
NY	1								
YBO	-0.221	1							
CO	-0.044	0.163	1						
IO	0.272	0.186	0.081	1					
TUFE	-0.450	0.246	0.128	-0.308	1				
KBIT	0.723	-0.414	-0.125	0.337	-0.652	1			
GSKD	0.470	-0.832	-0.072	0.044	-0.533	0.741	1		
IKO	-0.051	-0.623	-0.002	-0.371	0.046	-0.018	0.351	1	
KBIH	0.797	-0.360	-0.091	0.312	-0.608	0.869	0.696	-0.045	1

Korelasyon tablosuna göre, KBIT, KBIH ve GSKD değişkenleri modelden çıkarılmalıdır. İndirgenmiş model aşağıda verildiği şekildedir;

$$dpoas = \beta_0 + \beta_1 NY + \beta_2 YBO + \beta_3 CO + \beta_4 IO + \beta_5 TUFE + \beta_6 IKO + u_t \quad (6)$$

Tablo 5: İndirgenen Modellen EKK Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	P Değerleri
Sabit	725.327	0.083*
NY	0.043	0.045**
YBO	-0.967	0.337
CO	1.855	0.643
IO	-0.224	0.946
TUFE	-22.412	0.076*
IKO	2.609	0.218
<hr/>		
R ²	0.581	F istatistiği = 4.382
Düzeltilmiş R ²	0.448	F ist. P değeri = 0.006

OLS tahmin sonuçları sabit ve TÜFE'nin %10 önem seviyesinde NY katsayısı ise %5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Daha önceden de yapıldığı gibi, Artık Moran I testi bir sonraki adımda uygulanmalıdır.

Tablo 6: Artık Moran I Sonucu

Moran's I istatistiği	P değeri
1.317	0.094

P değeri bu regresyon sonucunda bağımlı değişken mekânsal otokorelasyonu % 10 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir ve beklenenden çok yüksektir.

Analize devam edersek, mekânsal modeller tahmin edilmelidir. Fakat bu durumda güçlü sonuçlar elde etme konusundaki umudumuz minimum seviyededir. Aşağıda yer alan Tablo 7 indirgenmiş modelin hem SAR hem de SER tahmin sonuçlarını vermektedir.

Tablo 7: İndirgenmiş Modelin SAR ve SER Tahmin Sonuçları

Değişkenler	SAR TAHMİNİ		SEM TAHMİNİ	
	Katsayılar	P değeri	Katsayılar	P değeri
Sabit	599.653	0.010*	938.120	0.007**
NY	0.036	0.033**	0.034	0.033**
YBO	-0.517	0.555	-0.966	0.313
CO	0.485	0.882	-0.702	0.835
IO	0.284	0.915	1.051	0.695
TUFE	-22.095	0.025**	-19.356	0.049**
IKO	2.696	0.110	2.847	0.108
ρ (rho)	0.276	0.226	-	-
λ (lambda)	-	-	0.330	0.475

SEM tahmin katsayılarının SAR tahmin katsayılarından daha anlamlı olduğu görülmektedir. Hem mekânsal rho ve lambda istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar ortaya koymamaktadır. Bu yüzden, mekânsal ilişkiyi ele alan ve daha iyi sonuçlar veren diğer analizler düşünülmelidir.

Önceden analiz edilen model yeterli sonuçlar ortaya koyamamıştır. En yüksek derecede ilişkiye sahip değişkenler bile model dışında bırakılmıştır. Mekânsal modeller yeterli sonuçları sağlayamamaktadır. Bunlar nedeniyle, bağımsız değişkenler farklı bir yöntem çerçevesinde kullanılmalıdır. Bu çalışmada, Veri zarflama yöntemi önceki regresyonda bağımsız değişken olarak yer alan bu 9 değişkenin etkinlik puanlarını bulmak için kullanılmıştır. Veri zarflama analizinin sonunda, “ccrose” olarak adlandırılan süper etkinlik puanlarını elde edilmiştir.

Model:

$$dpoas = \beta_0 + \beta_1 ccrose + e_t \quad (7)$$

(7) nolu eşitlikte;

dpoas: Ortalama Açlık Sınırı

ccrose: CCR-O tabanlı Süper Etkinlik Puanları

Tablo 8: EKK Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	P değeri
Sabit	910.347	0.000
ccrose	-0.789	0.043
R ²	0.160	

EKK tahmin modeli:

$$dpoas = 910.35 - 0.789 ccrose \quad 8)$$

Moran I testine ayrıca bu regresyon artıklarına da uygulayabilir. Bu test sayesinde daha spesifik sonuçlar elde edebilir, çünkü bu regresyonun artıkları dpoas ve ccrose ilişkisini sağlamaktadır.

Tablo 9: Artık Moran I Sonuçları

Moran's I istatistiği	P değeri
2.938	0.002

Bu koşullar altında, Mekânsal otoregresyon modeli (veya Mekânsal gecikme modeli SAR) ve Mekânsal hata modeli (SEM) gibi mekânsal regresyon modellerini tahmin etmek mümkün hale gelmektedir.

Tablo 10: SAR Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	P değeri
Sabit Terim	432.524	0.005
ccrose	-0.676	0.023
ρ (rho)	0.560	0.008

SAR tahmin modeli:

$$dpoas = 432.52 + 0.56023W_{dpoas} - 0.67606ccrose \quad (9)$$

SAR tahmin modelinde tüm istatistiksel testler yeterli sonuçları vermiştir. Bundan dolayı, bu modelin yorumlanması mümkündür. Ayrıca, SEM tahmini de bulunmalıdır.

Tablo 11: SEM Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	P değeri
Sabit Terim	893.218	0.000
ccrose	-0.559	0.046
λ (lambda)	0.567	0.015

SEM tahmin modeli:

$$\begin{aligned}
 dpoas &= 893.22 - 0.55884ccrose + u \\
 u &= 0.56718W_u + \varepsilon \\
 \varepsilon &\sim N(0, \sigma^2 I_n) \\
 dpoas &= 893.22 - 0.55884ccrose + 0.56718W_u + \varepsilon \quad (10)
 \end{aligned}$$

SEM tahmin sonuçları beklendiği gibi yeterlidir. Bu yüzden bu tahmin mekânsal bir açıdan değerlendirilebilir.

4. SONUÇ

Sosyal bilimlerde kullanılan bazı verilerin mekânsal konumları önemlidir. Çünkü gözlemlenen veriler arasında mekânsal bağımlılık ilişkileri söz konusu olabilir. Bu çalışmanın temel amacı hane halklarının tüketim düzeylerinin (açlık sınırı açısından) yaşadığı coğrafi bölgenin ekonomisinden (etkinliği) ne yönde ve nasıl etkilendiğinin ortaya koymasıdır.

Açlık sınır değerlerinin illerin etkinlik değeri üzerinde hangi düzeyde etkili oldukları iki ayrı mekânsal model ile test edilmiştir. Bunlardan birincisi mekânsal otoresif model (SAR) ve ikincisi ise mekânsal hata terimi modeli (SEM)'dir.

Ayrıca bu aşamada hesaplanan mekânsal modeller ile illerin birbirleri üzerinde komşuluktan kaynaklanan bir dışsallığa sahip olduğu belirlenmiştir. Çalışmada iki ayrı yaklaşımla pek çok mekânsal modeller test edilmiştir.

İllerin süper etkinlik değerlerinin açlık sınırları üzerinde bir etkileşim yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani illerin komşularına dışsallık yarattığı gözlemlenmiştir. Bir ilin etkinliğinin artmasının açlık sınırını azalttığı anlaşılmaktadır ki bu sonuç son derece ilgi çekici ve anlamlıdır.

KAYNAKÇA

- Adler N., Friedman, L., Stern, Z. S., (2002). Review of Ranking Methods in the Data Envelopment Analysis Context, *European Journal of Operational Research*, 140:249 – 265.
- Anselin, L., (1998a). GIS Research Infrastructure for Spatial Analysis of Real Estate Markets, *Journal of Housing Research*, 9, 113 – 133.
- Anselin, L., (1988b). Model Validation in Spatial Econometrics: A Review and Evaluation of Alternative Procedures, *International Regional Science Review*, 11(3): 279 - 316.
- Anselin, L. and A. Bera. (1998). Spatial Dependence in Linear Regression Models with an Introduction to Spatial Econometrics, in A. Ullah and D. Giles (ed.), *Handbook of Applied Economic Statistics*, New York, 237 – 289.
- Anselin, L. (2003). Spatial Externalities Spatial Multipliers and Spatial Econometrics, *International Regional Science Review*, 26, 153 - 166.
- Andersen, P., C. N. Petersen, (1993). A Procedure for Ranking Efficient Units in Data Envelopment Analysis, *Management Science*, 39 (10): 1261-1264.
- Banker, R. D., Charnes, A., Cooper, W. W., (1984). Some Methods for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis, *Management Science*, 30 (9):1078 – 1092.

- Charnes, A., Cooper, W. W., Rhodes, E., (1978). Measuring the Efficiency of Decision Making Units, *European Journal of Operational Research*, 2 (6): 429 – 444.
- Cliff, A. D., J. K. Ord. (1981). *Spatial Processes: Models and Applications*, London: Pion
- Çatik N., M. Güçlü, (2006). Mekânsal Etkiler Altında Ampirik Büyüme, Ege Üniversitesi Working Paper.
- Çelebioğlu, F., (2010). Regional Disparity and Clusters in Turkey: A Lisa (Local Indicators of Spatial Association) Analysis, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 35 – 47.
- Dubin, R., (1998) Spatial Autocorrelation: A Primer, *Journal of Housing Research*, 7, 304 – 327.
- Filiztekin, A., (2007). Regional Unemployment in Turkey, Koç University Working Paper Series, 2007-07-09.
- Gezici, F. Hewings G. J. D., (2003). Spatial Analysis of Regional Inequalities in Turkey, 43rd Congress of European Regional Science, 27-30 August 2003, Jyväskylä, Finland.
- Gezici F., Hewings, G. J. D., (2004). Regional Convergence and the Economic Performance of Peripheral Areas in Turkey, *RURDS*, 16 (2).
- Hordijk, L. and J. Paelinck. (1976). Some Principles and Results in Spatial Econometrics, *Recherches Economiques de Louvain*, 42, 175 – 197.
- LeSage, J. P., (1997). Regression Analysis of Spatial Data, *Journal of Regional Analysis and Policy*, 27, 83 – 94.
- Lovell C. A. K. and Rouse A.P.B., (2003). Equivalent Standard DEA Models to Provide Super Efficiency Scores, *Journal of the Operational Research Society*, 54: 101–108.
- Önder O., Karadağ M, Deliktaş, E., (2007). The Effects of Public Capital on Regional Convergence in Turkey, Ege University Department of Economics Working Papers, 0701. <http://iibf.ege.edu.tr/economics/papers/wp07-01.pdf>
- Paelinck, J. and L. Klaassen, (1979). *Spatial Econometrics*, Farnborough: Saxon House
- Yavan, N., (2012). Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Belirleyicileri: Mekânsal ve İstatistiksel Bir Analiz, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 10 (1): 9 – 37.
- Yeşilyurt, M. E., (2007). İmalat Sanayinde Sektörel Etkinliğe Dayalı Mekansal İlişkiler: Türkiye Örneği, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44 (514): 47 – 56.
- Yeşilyurt, M. E., (2008). Türkiye İmalat Sanayinde Mekânsal Komşuluk İlişkileri, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22 (1): 165 – 173.
- Yıldırım, J., Özyıldırım, S. and Öcal, N., (2004). Regional Income Inequality and Economic Convergence in Turkey: A Spatial Data Analysis, 17th ERSA Regional Science Summer Institute Conference Proceedings, Split-Croatia.
- Zeren, F., Yurtkur, Koç, A., (2012). Türkiye’de Telekomünikasyon Altyapısının Ekonomik gelişmişliğe Etkisi: Coğrafi Ağırlıklı Regresyon Yöntemi, *Sosyo – Ekonomi Dergisi*, Ocak Haziran, 1, 63 – 84.

AVRUPA BORÇ KRİZİNİN SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ*

Cemil ERARSLAN

Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
cemilerarslan@hotmail.com

M. Emin TİMURTAŞ

Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, metimurtas@gmail.com

ÖZET

Amerika Birleşik Devletleri'nde 2007 yılının ikinci yarısında yaşanmaya başlayan mortgage kökenli finansal kriz, 2009 yılı itibarıyla Avrupa Birliği ülkelerinde büyük bir borç krizini tetiklemiştir. Avrupa Birliği ülkelerinden ilk olarak Yunanistan'da etkisini göstermeye başlayan kriz, sonrasında çevre ülkeleri de etkisi altına alarak geniş bir bölgeye yayılmıştır.

ABD'de mortgage piyasasında oluşan emlak balonunun patlaması sonucu küresel piyasalarda yaşanan dalgalanmalar, AB ülkeleri içerisinde kamu kesimi ile özel kesimi yüksek borçlu olan ekonomileri daha fazla etkilemiştir. 2015 yılı itibarıyla AB ülkelerinde borç krizinin etkileri önemli ölçüde hissedilmeye devam edilmektedir. Çalışmanın temel amacı söz konusu borç krizinin, krize düşen AB ülkelerinde meydana getirdiği değişimleri ortaya koymaktır.

ABD'de ortaya çıkan mortgage krizi, 2009 yılından itibaren döviz kurları, dış ticaret ve faiz oranları kanalıyla AB ülkelerini de etkisi altına almıştır. Çalışma bu kapsamda AB ülkelerinde yaşanan borç krizinin ortaya çıkmasında etkili olan faktörleri açıklamaya yönelmiştir. Avrupa Borç Krizi'nin ortaya çıkış sebepleri ve 2009'da başlayan bu krizin AB ekonomileri üzerindeki etkilerinin neler olduğu sorusu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır.

Çalışmada ele alınan Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İspanya ve İtalya gibi ülke ekonomilerinin incelenmesi sonucunda, Avrupa borç krizinin temel nedeninin ulusal ekonomilerden kaynaklı yapısal problemler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

* Bu çalışma, Mehmet Emin Timurtaş'ın, Yrd. Doç. Dr. Cemil Erarslan'ın danışmanlığında hazırlanan ve Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından 2015 yılında kabul edilen, "Avrupa Borç Krizinin Seçilmiş Ülke Örnekleri Üzerindeki Etkileri" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Borç kriziyle mücadelede AB üyesi ülkelerin uyguladığı daraltıcı maliye politikaları sonrasında, bütçe açığı ile cari açık gibi değişkenlerde kısmen bir başarının yakalandığı söylenebilir. Ancak buna karşın ülkelerin borç yükünde ve işsizlik oranlarında önemli bir iyileşme sağlanamamıştır. Hatta birçok ülkede kamu borcu sürekli artma eğilimindedir. İşsizlik oranları ise çok yüksek seviyelere çıkmıştır.

Yaşanmakta olan bu krizin etkilerinin sonlandırılması ve muhtemel krizlerin önüne geçilmesi adına birlik nezdinde alınması gerekli birkaç önlem söz konusudur. Öncelikle AB içerisinde mevcut Troyka oluşumunun yerine her ülkeye eşit yaklaşımda bulunan ve güven duyulabilecek bir kurumsal yapının kurulması gerekmektedir. İkinci olarak uygulanan tek para politikası ve çok sayıda maliye politikasına son verilmelidir. Üçüncü olarak birlik içerisinde bazı ülkelerin kimi sektörlerinin rekabete karşı korunması uygulamasına yer verilmelidir. Çünkü birlik içerisindeki bütün ülkelerin sanayi ve hizmetler sektörünün rekabet potansiyeli eşit değildir. Bu durum ülkelerin üretim miktarını artırmalarına ve etkili bir büyüme gücü sağlamalarına engel teşkil etmektedir. Ayrıca AB üyesi ülkelerin çalışma saatlerini uyumlu hale getirmeleri, vergi sistemlerini ve finansal sistemlerini geliştirmeleri, şirketlerin önlerindeki engelleri yasalar yoluyla kaldırmaları da gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Borç Krizi, Mortgage Krizi, Yunanistan Ekonomik Krizi.

Jel Kodları: G01, FO1

EFFECTS ON THE CHOSEN COUNTRY SAMPLES OF THE EUROPEAN DEBT CRISIS

ABSTRACT

In the United States in 2008, resulting mortgages which originated the financial crisis has led to a debt crisis in European Union. It first began to show the effects of the crisis in Greece, in European Union in the following years, and peripheral countries showed a large spread after also being taken under the influence.

The bursting of the real estate bubble formed in the mortgage market in the United States, has led to the fluctuation and loss of power in global financial markets. As of 2015, the effects of the crisis which is still occurring in 2009 in European Union is felt considerably. Before long, the impact of the crisis showed itself in countries with major problems in the accounts associated with public and private sectors in European Union. This issue was selected to examine the economic results on the EU countries of the debt crisis.

The resulting mortgage crisis in the United States, since 2009 exchange rates, foreign trade and interest rates under the influence of the EU countries. Work in this context, the EU countries are effective factors in the emergence of the debt crisis to explain. The reasons for the emergence of the European debt Crisis and EU economies, the crisis that began in 2009, their effects on the question of what constitutes the basic problem is working.

Examining the results of countries like Greece, Ireland, Portugal, Spain and Italy, we have reached the conclusion that structural problems in the national economies as the main cause of the crisis in Europe.

Struggling with the debt crisis in EU Member States apply the narrowing fiscal policies, the budget deficit in the current account deficit as well as with variable can be said to be a success in part is captured. But despite the countries debt burden and a significant improvement in the unemployment rate. In fact, in many countries, public debt is constantly tend to increase. Unemployment rates are very high levels.

When it is considered that termination of the effects of this crisis, and which is likely to be taken on behalf of the Union in the eyes of the abuses of the crisis required a few measures. First of all, instead of the current Troika formation within the EU each country equal approach may be the establishment of an institutional structure and trust. Secondly, the single monetary policy and a large number of finance policy must be stopped. The third unity in some countries implementation of the protection against the competition of who sector. Because all countries within the Union industry and services sector is not equal to the potential competition. This situation can improve throughput of the country and to provide an effective growth force is hampered. In addition, the EU Member States to bring it into line, the working hours of tax systems and financial systems development, companies are removing the barriers in front of laws through are also required.

Keywords: Europe Debt Crisis, Mortgage Crisis, Greece Economic Crisis.

Jel Codes : G01, F01

1. GİRİŞ

Küresel ekonomide entegrasyonun hız kazandığı 1990'lı yıllardan itibaren ekonomik krizler daha sık yaşanır olmuştur. Bunda gelişmekte olan ülkelerin gerekli finansal ve kurumsal altyapılarını tamamlamadan ve rekabet güçlerini iyileştirmeden piyasalarını serbestleştirmeleri büyük bir rol oynamıştır. Bu nedenle 1990'lı yıllarda yaşanan finansal krizler çoğunlukla söz konusu gelişmekte olan ekonomilerde yaşanmıştır. Ancak dünya ekonomisinde 2000'li yılların ikinci yarısında yaşanan büyük finansal krizlere bakıldığında ise, söz konusu finansal krizlerin hem ortaya çıkış yerleri, hem de krizlerden en çok etkilenen ülkeler açısından 1990'lı yıllardaki krizlerden ayrıldığı görülmektedir. 2000'li yılların ikinci yarısında yaşanan finansal krizler, gelişmiş ülkelerde başlayıp yine çoğunlukla diğer gelişmiş ülke ekonomilerini etkisi altına almıştır. Söz konusu ekonomik krizlerden en önemlisi 2007 yılında ABD'de, öncelikle finansal sistemde ortaya çıkıp daha sonra reel sektörde likidite kriziyle kendini gösteren mortgage krizidir. ABD'de ortaya çıkan mortgage krizi, 2009 yılından itibaren döviz kurları, dış ticaret ve faiz oranları kanalıyla AB ülkelerini de etkisi altına almıştır. Çalışma bu kapsamda AB ülkelerinde yaşanan borç krizinin ortaya çıkmasında etkili olan faktörleri açıklamaya yönelmiştir. "Avrupa Borç Krizi'nin ortaya çıkış sebepleri ve 2009'da başlayan bu krizin AB ekonomileri üzerindeki etkilerinin neler olduğu sorusu" çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır.

Çalışmada öncelikle finansal krizler tanımlanıp açıklanacak ve ardından finansal kriz modelleri ile türlerine yer verilecektir. Daha sonra ABD'de başlayan mortgage krizi ile AB ülkelerinde yaşanan borç krizlerinin nedenleri üzerinde durulacaktır. Son olarak ise borç krizinin söz konusu krize yakalanan AB ülkelerindeki makro ekonomik etkileri üzerinde durulacaktır.

1.1. Finansal Krizlerin Tanımlanması, Finansal Kriz Modelleri Ve Türleri

Ekonomik kriz, ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkarması anlamına gelmektedir (Aktan ve Şen, 2001: 1225). Ekonomik krizleri finansal krizler ve reel sektör krizleri olarak

ikiye ayırmak mümkündür. Finansal kriz başlığı altında karşımıza para krizleri, bankacılık krizleri, dış borç krizleri ve sistemik krizler çıkmaktadır (Ural, 2003: 2).

Finansal krizler, ekonominin reel kesimi üzerinde tahrip edici sonuçlar doğuran ve ekonomik faaliyetleri olumsuz etkileyen piyasa çöküşleridir. Diğer bir tanımlamaya göre ise finansal kriz, finansal piyasalardaki bono, hisse senedi gibi menkul kıymetlerin değerlerinde ve miktarlarında, ani ve beklenmedik bir dalgalanma yaşanması durumudur. Ayrıca finansal krizler, döviz kurundaki dalgalanmalar ve bankacılık alanında geri dönmeyen kredilerdeki artışların yarattığı olumsuz durum olarak da tanımlanmaktadır (Kibritçioğlu, 2001: 2). Reel sektör krizleri ise mal ve hizmet piyasalarında enflasyon krizleri ve durgunluk krizleri, işgücü piyasalarında ise işsizlik krizleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Delice, 2003: 58).

Literatürde finansal krizlerin öngörülebilmesi ve nedenlerinin ortaya konulabilmesi için çeşitli modeller geliştirilmiştir.

Krugman tarafından ortaya konulan birinci nesil kriz modelleri, finansal krizlerin nedeni olarak sabit döviz kuru sistemi ile tutarsız mali ve parasal politikaları görmektedirler. Buna göre milli bütçenin açık vermesi ve bu açıkların para basılarak finanse edilmesi finansal krizlere neden olmaktadır (Yılmaz ve diğ., 2005: 89-90). Birinci nesil kriz modellerinde ulusal makroekonomik politikalar arasındaki tutarsızlıklar üzerine odaklanmıştır. Bütçe açıklarındaki artışlar ulusal döviz rezervlerinin erimesine veya borçlanmaya yol açacaktır. Ancak hükümetler için rezervleri tüketmek veya sonsuza kadar borçlanmak olanaksızdır. Bu nedenle mali reformlar olmadan hükümet eninde sonunda para basarak bütçe açıklarını finanse edecektir. Bu da enflasyon oranlarını artıracığından, ulusal paraya yönelik spekülasyon saldırıları başlayacak ve döviz kurlarını sabit tutma şansı kalmayacaktır. Dolayısıyla birinci nesil modellere göre sabit döviz kuru rejiminin çökmesi sonucunda para krizleri yaşanacaktır (Glick ve Hutchison, 2011: 2-4).

Döviz krizlerini açıklamak için geliştirilen ilk kriz modellerine göre, sabit döviz kurunu korumak isteyen hükümetlerin zamanında mali reformları yapamamaları üzerine genişleyen bütçe açıkları, eninde sonunda para arzının artırılmasını beraberinde getirmekte ve buna bağlı olarak çöken sabit kur

sistemi üzerine de finansal kriz başlamaktadır. Dolayısıyla birincil nesil kriz modellerine göre döviz krizlerinin nedeni, sürdürülemez ölçüde genişlemeci maliye politikalarının izlenmesidir (Türel, 2011: 31-32).

Birinci nesil kriz modelleri, döviz krizlerinin yaşanmasını merkez bankalarının uluslararası rezervlerinin yetersiz oluşuna ve devlet bütçesinin açık vermesine bağlamaktadır. Sürekli açık veren bir devlet bütçesinin varlığı ve bu açıkların para basılarak finanse edildiği durumlarda, merkez bankası döviz rezervleri giderek eriyecektir. Çünkü finansal yatırımcılar bir devalüasyon yapılacağı korkusuyla ellerindeki ulusal paraları dövizlerle değiştirmek için merkez bankalarına getireceklerdir. Merkez bankalarının döviz rezervlerinin azalması ise, ulusal paraya yönelik spekülasyon saldırıları daha da hızlandıracaktır. Bu da bir devalüasyonun yaşanmasına ve böylece finansal krizin başlamasına aracılık edecektir. Birincil nesil kriz modelleri, 1980'li yılların borç krizlerini ve 1990'lı yılların ilk yarısında yaşanan Latin Amerika krizini oldukça başarılı biçimde açıklayabilmesine karşılık, 1992-1994 yılları arasında yaşanan Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (ERM) Krizini açıklayamaması üzerine gözden düşmüştür. Bunun üzerine ikinci nesil kriz modelleri geliştirilmiştir (Yılmaz ve diğ., 2005: 89-90).

Obstfeld (1994) tarafından geliştirilen ikinci nesil kriz modellerine göre ise, finansal krizlerin temel nedeni iktisadi birimlerin beklentilerinin kötüleşmesidir. Bu bağlamda makroekonomik temelleri çok güçlü ve para ile maliye politikaları sabit kur sistemi ile tutarlı ülkelerde bile, iktisadi birimlerin beklentilerinin kötüleşmesi durumunda finansal kriz çıkabilir (Krugman, 2001: 5-6).

Birinci nesil modellerin en fazla eleştirilen yönü, cari işlemler dengesi ve reel üretim gibi değişkenlere yer vermeyip yalnızca finansal göstergelere odaklanmasıdır. Buna karşılık döviz kurlarının sabitlenmesi, ülkenin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü azaltarak cari işlemler açıklarını artırmaktadır. Üstelik tam sermaye hareketliliği altında uygulanacak olan sabit kur sisteminde, para politikası da bağımsızlığını yitirmektedir. İkinci nesil kriz modelleri, birinci nesil modellerin dikkate almadığı bu unsurlar üzerine odaklanmıştır. Buna göre daha önce finansal kriz yaşamamış ülkelerde bile, politika yapımcıların uygulamaları ile iktisadi birimlerin beklentilerinin çeliştiği durumlarda devalüasyon beklentileri artar. Bu da faiz oranlarının daha da

yükselerek, ulusal paranın değer kaybedeceğine ilişkin inançları kuvvetlendirir. Böylece merkez bankaları sabit kuru devam ettirecek döviz rezervlerine sahip olsalar bile, ulusal paraya yönelik spekülasyon saldırılar başlayabilir ve kurları korumanın maliyetleri giderek artar. Hükümetin sabit kurdan çıkarak dalgalı kur rejimine geçmesi ile de finansal kriz başlar. Dolayısıyla ikinci nesil kriz modellerine göre, finansal krizler iktisadi birimlerin beklentilerinin birden bire olumsuzlaşması ile açıklanmaktadır ve kendi kendini besleyici bir yapı arz etmektedirler (Emirkadı, 2005: 40-43).

İkinci nesil kriz modelleri, politika yapıcıların sabit kurla tutarlı makro ekonomik politikalar izlediği durumlarda bile, beklentilerin bir anda tersine dönmesi sonucunda ortaya çıkan krizlere işaret etmektedir. Buna göre merkez bankalarının sıkı para politikası izlemesi ve bütçenin denk olması, finansal bir krizin yaşanmayacağını garanti etmez. Çünkü beklenmedik bir içsel veya dışsal negatif gelişme, iktisadi birimlerin sabit döviz kurlarının sürdürülebilirliğine ilişkin kuşku yaratarak artması sonucunu doğuracaktır. Böylece ekonominin geleceğine ilişkin olarak oluşan olumsuz beklentiler, ulusal paranın üzerindeki satış baskısını artırır. Ulusal paraların merkez bankasına getirilerek dövizle değiştirilmesi ile spekülasyon saldırılar başlar. Eğer merkez bankaları da yeterli döviz rezervine sahip değilse, devalüasyon yapılarak sabit kurdan çıkılması kaçınılmaz olacaktır çünkü ekonomi döviz krizine sürüklenir (Yoshitomi and Shirai, 2000: 11).

İkinci nesil kriz modellerinde; Ulusal paraya yönelik spekülasyon bir saldırı olmasa bile piyasanın kendi kendini besleyen olumsuz beklentiler sonucu finansal krizlerin ortaya çıkabileceği ileri sürülmektedir (Sevim, 2012: 29-30). Politika yapıcılar, para birimini savunmanın avantajlarını ve maliyetlerini değerlendirirler. Eğer kurları sabit tutmanın maliyeti avantajlarını çok aşıyorsa, döviz kuru hedeflemesinden vazgeçerler. Bu modelde hükümetin kur hedefini korumak isteyip istemediğine ilişkin şüpheler birden fazla dengenin varlığına yol açabilir. Yurtiçi faiz oranlarının arttırılması gibi belirli bir döviz kuru seviyesini savunmak amacıyla uygulanan politikalar, ekonomik faaliyet hacmini azaltarak kurları savunmanın maliyetlerini artırabilir. Özel sektör bu noktada hükümetin içinde bulunduğu açmazları ve diğer makroekonomik hedefler bozulduğunda sabit döviz kuruna bağlılıklarını sorgular. Bu da yüksek faiz

oranları nedeniyle zaten kırılğan durumda olan finansal ve reel sektörün durumunu daha kötü bir dengeye sürükleyerek finansal krizin başlamasına yol açar (Glick ve Hutchison, 2011: 2-4).

İkinci nesil modeller genellikle çoklu dengeyi vurgularlar. Bu yüzden ulusal paraya yönelik spekülâtif ataklar kendi kendini besleyen beklentiler nedeniyle oluşabilir. Hükümetin döviz kurunu sabit tutmak ya da tutmamak için karar vermesi gerekmektedir. Hükümet para biriminin değerini düşürmezse enflasyon beklenmedik bir biçimde azalacak ve sonuç olarak çıktı doğal seviyesinin altında kalacaktır. Bu nedenle hükümet para birimini savunmak için “kayıp çıktı” açısından yüksek bir maliyet yüklenmek durumunda kalabilir. Hükümetin böyle bir durumda rasyonel birimlerin beklentilerine göre karar alması beklenmektedir. Çünkü para ve maliye politikaları bir ekonomide ne kadar tutarlı olsa da, piyasa oyuncularının olumsuz yöndeki beklentileri ekonomiye yön vererek bir krizin oluşması için yeterli olabilir (Burnside ve diğ., 2007: 1-5).

Üçüncü nesil kriz modelleri ise 1997 yılında yaşanan Asya Krizi’ni önceki iki modelin açıklamakta başarısız olması üzerine ortaya atılmıştır. Üçüncü nesil modellerde finansal krizlerin nedeni olarak, “ahlaki tehlike probleminin yaygınlaşması” ve “bulaşma ile taşma etkileri” gösterilmektedir (Krugman, 1997: 456-458). Birinci nesil kriz modellerinde artan mali harcamaların kriz için tehlikeli olduğu düşüncesi ön plandayken, üçüncü nesil modellerde hükümetlerin ve özel işletmelerin birbirlerine yakınlığının ekonomi için tehlike yansıttığı görüşü ağırlık göstermektedir (Krugman, 1997: 456-458). Buna göre finansal kurumlara devletçe üstü kapalı garantiler verilmesi ve bu teminatlar yoluyla piyasada oluşan borç artışları, finansal krizlere neden olmaktadır (Tularam and Subramanian, 2013: 102-103). Ayrıca piyasalarda oluşan ahlaki riskin yanı sıra dış borçların aşırı miktarda artması, sürü psikolojisi, asimetrik bilgi artışı ve ülkeler arasında artan etkileşim sonrası sorunların kolayca yayılabiliyor olması da krizlere neden olan en önemli etkenler olarak sıralanabilir (Avcı ve Altay, 2013: 49).

1980’li yıllarda yaşanan borç krizlerinin “birinci nesil kriz modelleri” ne ve 1992-1993 ERM krizinin de “ikinci nesil kriz modelleri” ne ilham kaynağı olmasına benzer biçimde, 1997-1998 Doğu Asya Krizi de “üçüncü nesil kriz

modelleri” nin ortaya atılmasına yol açmıştır. Üçüncü nesil kriz modellerinin ortaya çıkmasında en önemli neden, Doğu Asya Krizinin kendine has özellikleri nedeniyle “borç krizleri” ve “ERM krizi” nden önemli farklılıklar göstermesidir. Latin Amerika ekonomilerinin tarihi geniş bütçe açıkları, aşırı değerlenmiş ulusal para ve yüksek enflasyon problemleri ile doluyken, Doğu Asya ekonomileri “mali disiplin” ve “parasal istikrar” açısından iyi performans göstermişlerdir. Bu nedenle IMF, Doğu Asya ülkelerinin ekonomik başarısını örnek göstererek, kalkınmak isteyen her ülkenin sıkı para ve maliye politikalarını uygulamak durumunda olduğunu vurgulamıştır. Ancak 1990’lı yılların ortalarından itibaren sabit kur sistemini benimseyen Doğu Asya ülkelerinde, likidite daralması ve banka kredilerinin miktarında düşüşler yaşanmaya başladı. Söz konusu sıkıntıları en fazla yaşayan Tayland ve Güney Kore’de, IMF tavsiyelerine uyularak yabancı sermayeyi ürkütmemek ve sabit kur sistemini sürdürebilmek amacıyla, bütçe denkliliğini sağlayıcı sıkı maliye politikası ile kredi arzını azaltan para politikası uygulamalarına devam edilmiştir. Buna karşılık Asya ülkelerinde kriz öncesi dönemde sabit kurla tutarlı bir biçimde sıkı para ve bütçe politikaları uygulanmasına, enflasyon gerçekleştirmeleri düşük seviyede kalmasına, ekonomik büyüme rakamları oldukça iyi olmasına ve beklentilerde herhangi bir kötüleşme olmamasına rağmen “ulusal paralar” aşırı değerlenmeye başladı. Bu süreç en nihayetinde sürdürülemez hale geldiğinde önce Tayland’ın, daha sonrada diğer Asya ülkelerinin ulusal paralarını önemli oranlarda devalüe etmeleri sonucunda 1997 yılında Asya Krizi ortaya çıktı. Birinci ve ikinci nesil kriz modelleri, Asya Krizini açıklamakta yetersiz kalmışlardır. Zira birinci nesil kriz modelleri, bir ülkede ekonomik krizlerin çıkmasını sabit kurla tutarsız makro ekonomik politikalara bağlamaktaydı. Oysa ki Asya ülkeleri, kriz öncesinde sıkı para ve bütçe politikalarını disiplinli bir biçimde uygulamışlardır. Yine Asya ülkelerinde ikinci nesil kriz modellerinin krizlerin çıkmasında en temel faktör olarak gösterdiği “olumsuz beklentiler” durumu da söz konusu değildi. Asya Krizi öncesinde IMF ve uluslararası derecelendirme kuruluşları, Asya ülkelerini yatırım yapılabilir ülke olarak ilan etmişlerdi. Dolayısıyla Asya Krizi, birinci ve ikinci nesil kriz modelleri ile açıklanamayacak olan bir finansal krizdir. Bu durum Asya finansal krizini açıklamaya dönük olarak üçüncü nesil kriz modelleri olarak

bilinen bir takım görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Frankel and Wei, 2004: 6-7).

Üçüncü Nesil modeller devalüasyonlarla ilişkili bilanço etkilerini vurgulamaktadır. Modelin temel fikri, gelişmekte olan piyasa ülkelerindeki bankalar ve firmaların bilançolarında belirgin parasal uyumsuzluklar olmasıyla ilgilidir. Bu uyumsuzluğun nedeni olarak yabancı para biriminden borçlanıp, yerel para birimiyle borç dağıtıyor olmaları gösterilmektedir. Kısa vadede borçlanıp uzun vadeye yayılmış borçlar dağıtan bankaların risk altında olduğuna değinilmektedir. Bu şekilde bankalar ve firmalar likidite şoklarına maruz kalabilme riskine sahiptirler (Burnside ve diğ., 2007: 1-5).

Üçüncü nesil kriz modelleri, Asya Krizi'ni finansal yapılardaki bozulmalar, finansal piyasalarda ortaya çıkan asimetrik bilgi ve ahlaki tehlike olgusu ve "ahbap-çavuş kapitalizmi (crony capitalism)" de denilen politik yozlaşmalar ile açıklamıştır. Ahbap-çavuş kapitalizmi kavramı, 1997 Asya Krizi ile birlikte popüler olan bir kavramdır. Ahbap-çavuş kapitalizmi ile Asya finansal sisteminde özellikle uygunsuz politik kararlar ve tercihler neticesinde ortaya çıkan finansal problemler kastedilmektedir. Örneğin Asya ülkelerinde finansal açıdan iyi ve kötü ayırımına gidilmeksizin tüm bankaların mevduatlarına hükümet garantisi getirilmesi ile Asya bankalarının yurt dışı finans piyasalardan aldıkları borçları iktidara yakın özel şirketlere kolayca dağıtması ahbap-çavuş kapitalizminin yaygınlığını göstermektedir. Bu bağlamda üçüncü nesil kriz modellerine göre, Asya Finansal Krizi ile banka ve şirket bilançolarının aktif-pasif hesapları arasındaki vade uyumsuzluğu (maturity mismatching) arasında çok yakın bir ilişki vardır. Çünkü vade uyumsuzluğu, uygulanan daraltıcı para ve maliye politikalarının da etkisi ile aşırı borçlanan özel şirketlerin mevcut borçlarını çevirememesine yol açarak finans krizi tetiklemiştir (Frankel and Wei, 2004: 7).

2009 yılında başlayan ve 2015 yılında da etkileri devam eden Avrupa Borç Krizi, mevcut kriz teorileri tarafından tam olarak açıklanamamaktadır. Bu nedenle bir dördüncü kriz teorisine ihtiyaç duyulmaktadır. Buna karşılık Avrupa borç krizini literatürdeki kriz teorilerinden birisine eklemek gerekirse ikincil nesil modellerin beklentilerin kötüleşmesi özelliği ile üçüncü nesil modellerin

bulaşma ve taşma etkilerinin birlikte görüldüğü bir finansal kriz türü olduğu söylenebilir.

IMF'nin yaptığı sınıflandırmaya göre finansal kriz türleri “para veya döviz krizleri”, “bankacılık krizleri”, “borç krizleri” ve “sistemik krizler” olarak dört ayrı türe ayrılmaktadır:

Para krizleri, bir ülkenin ulusal para biriminin değerinde yaşanan büyük bir değer kaybı sonucunda ortaya çıkmaktadır (Radcliffe, 2015). Bankacılık krizleri ise, bankaların müşterilerine verdikleri kredilerin büyük bir bölümünün geri dönmemesi üzerine yaşanmaktadır (Altıntaş, 2004: 40-41). Borç krizleri ise, kamu ya da özel sektörün mevcut kaynakları ile borçlarını çevirememesi veya böyle bir beklentinin piyasalara hakim olması durumunda gözlenmektedir (Yay, 2001: 5). Bankacılık ve para krizlerini bünyesinde barındıran sistemik finansal krizler ise, finansal piyasaların etkin bir şekilde işleyememesinin bir sonucu olarak oluşmaktadır (Çeviş, 2005: 11).

Literatürde döviz krizi olarak da adlandırılan para krizleri (currency crisis), sabit döviz kuru sistemi uygulayan ülkelerde görülmektedir. Döviz krizleri, kurlardaki ani hareketler ve sermaye hareketlerindeki keskin düşüşler sonucunda, merkez bankalarının döviz rezervlerinin erimesi ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Döviz krizlerinin başlaması için ulusal paraya yönelik ciddi bir spekülasyon saldırısının olması veya piyasalarda devalüasyon yapılacağına ilişkin beklentilerin güçlenmesi yeterli olmaktadır. Böyle bir durumda merkez bankaları kurları korumak için döviz satmak ve faiz oranlarını yükseltmek zorunda kalmaktadır. Ancak merkez bankalarının yeterli döviz rezervleri yoksa, sıcak para devalüasyon korkusuyla hızla ülkeyi terk eder. Böylece mevcut kuru sürdürmeyeceğini anlayan merkez bankasının kurları dalgalanmaya bırakması ile de döviz krizi başlar. Döviz krizleri en fazla sabit kurla birlikte bir dezenflasyon programı uygulayan ve bu sebeple ulusal parası aşırı değerlenip yüksek cari açıklarla karşılaşan ülkelerde görülmektedir. Cari açıkların genişlediğini gören yabancı sermaye yatırımları, devalüasyon olacağı beklentisi ile ülkeyi hızla terk eder ve artan döviz talebi baskısı sonucunda döviz krizi başlar (Turgut, 2007: 36-37).

Bankacılık krizlerinde, döviz krizlerinden farklı olarak zaman serileri yerine olgular üzerinde durulmaktadır. Çünkü bankacılık krizlerinin tahmininde, döviz krizleri için kullanılan döviz kuru ve döviz rezervi serileri gibi karşılaştırmalı değişken serileri mevcut değildir. Bankacılık krizlerinin tahmininde kullanılan en önemli gösterge, banka mevduat hesaplarından çekilen mevduatların toplam tutarıdır. Bankacılık krizlerinin tarihi saptanırken, bankalardan yoğun mevduat çekilişlerinin yaşandığı dönemler temel alınır. Çünkü bu dönemlerde, büyük panikler yaşanmaktadır. Ancak Japonya'da ortaya çıkan bankacılık krizinin, mevduat çekişlerinden değil de banka bilançolarının varlıklar tarafından bozulmalarından kaynaklanması, bankacılık krizlerinin tahmin edilmesinde döviz krizleri kadar kesin bir ölçütün olmadığını kanıtlamaktadır. Bu sebeple banka mevduatlarının miktarının, varlık piyasasındaki gelişmelere bağlı olduğu söylenebilir. Buna göre, varlık piyasasındaki bozulmalar ile bankacılık krizleri arasında yakın bir ilişki vardır. Varlık piyasalarına yönelik yatırımcı güveninin kaybolduğu dönemlerde, beklentilerin olumsuzlaşması bankalardan mevduat kaçışlarının yaşanmasına yol açarak banka paniklerini tetikleyecektir. Yine bankacılık kesimi, reel sektörde ortaya çıkan bozulmalara da oldukça açıktır. Şirket iflaslarında yaşanan artışların yol açtığı geri dönmeyen krediler olgusu, reel sektörde başlayan bir krizin kısa sürede bankacılık sektörüne yansımaya yol açacaktır. Bunun neticesinde kredileri geri dönmeyen bankalar, mudilerine gerekli olan ödemeleri yapamayacaklar ve bu da banka iflasları, banka birleşmeleri veya devlet tarafından yapılan banka kurtarma operasyonları ile neticelenecektir. Bankacılık krizleri ile ilgili olarak yapılan çalışmalar, bankacılık sektöründe kırılganlığın en yoğun olduğu dönemlerin mali baskınlığın en fazla olduğu dönemler olduğunu ortaya koymuştur (Goldstein ve diğ., 2000: 20).

Borç krizleri ise, borçlu ülkelerin borcun anaparasını veya faizini ödeyememesi durumunda ortaya çıkan ekonomik göstergelerdeki bozulmalar olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle borç krizleri, ülkelerin toplam borç stoklarını çevirememesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin toplam borç stokları ise, kamu kesimi borçları ve özel sektör borçları olarak ikiye ayrılmaktadır. Kamu kesiminin borçları, özel sektör borçlarından iki açıdan farklılık göstermektedir. Birincisi devletin borçlanırken teminat kullanmaması veya çok az bir teminat göstermesidir. İkincisi ise devletin borcunu ödeyememesi

durumunda, onu borcunu ödemeye zorlayacak mahkemeler gibi herhangi bir cezai yaptırım kuruluşunun olmamasıdır. Ancak borçlarını ödemeyen devletlerin itibarı zarar görmekte ve iç ve dış borçlanması zorlaşmaktadır. Bu nedenle borçlarını çevirmekte zorlanan ülkeler, alacaklı devletler veya uluslararası örgütlerle borçlarını yeniden yapılandırmak için müzakere yolunu tercih etmektedirler (Akçay, 2012: 25).

İzleyen kısımda 2007 yılında ABD’de yaşanmaya başlayan mortgage krizi ve 2009 yılında AB ülkelerini etkisi altına alan borç krizi nedenleri ile birlikte açıklanmıştır.

1.2. Mortgage Krizi

2007 yılının Ağustos ayında ABD’de konut piyasasında yaşanan sorunlar üzerine, finansal kuruluşların büyük zararlar açıklaması ile çok ciddi bir finansal kriz yaşanmaya başlamıştır. Mortgage krizi adı verilen söz konusu finansal kriz, finans temelli ortaya çıkıp reel sektör üzerinde de olumsuz etkilere yol açmıştır. ABD’de büyüme oranları negatife düşmüş, üretim ve milli gelir azalırken, işsizlik oranları ise artış göstermiştir (Vardareri ve Dursun, 2010: 137). ABD’de mortgage krizi olarak başlayan finansal kriz, ticaret ve finans kanalı yoluyla, 2009 yılında ekonomik yapısı zayıf olan AB ülkelerini de etkisi altına alarak küresel bir nitelik kazanmıştır (Afşar, 2011: 148).

ABD’de yaşanan mortgage krizinin temel nedenleri olarak ise, kriz öncesi dönemde FED’in uyguladığı genişletici para politikaları nedeniyle oluşan likidite bolluğu ve bunun finansal kurumlarca açılan özensiz kredileri genişletmesi, cari açıkların ve bütçe açıklarının yükselmesi, şirket yönetimlerindeki başarısızlıklar ve aşırı menkul kıymetleştirme olgusu gösterilmektedir (Erarslan ve Bayraktar, 2012: 38-47). Ayrıca düzenleyici ve denetleyici kuruluşların, finansal kurumlara yanlış notlar vermeleri de konut balonlarının oluşmasına aracılık etmiştir. Kısa süre içerisinde reel sektörü de içine alan mortgage krizi, ABD’de binlerce şirketin iflas etmesine, milyonlarca kişinin işsiz kalmasına ve ekonominin küçülmesine yol açmıştır (Afşar, 2011: 148).

Yine Mortgage krizinin belli başlı diğer nedenleri ise şunlardır: Finansal kurumların kredi verme standartlarına çok fazla dikkat etmeden gelişmiş güzel biçimde mortgage kredileri dağıtmaları ve bu kredileri daha sonra “ABS (Assest

Backed Security”, “*MBS (Mortgage Backed Security)*” ve “*CDO (Collateralized Debt Obligation)*” ile “*RMBS (Residential Mortgage Backed Security)*” gibi menkul kıymetleştirilmiş varlık haline getirerek ölçsüz biçimde finansal piyasalarda yeniden satışa sunmaları, kredi derecelendirme kuruluşlarının mortgage türev ürünlerine vermiş oldukları yanlış notlar, bazı finansal kurumların risk yönetiminde ve düzenleyici politikalarında gözlenen zayıflıklardır (Adamu, 2009: 5).

2007 yılında yaşanan finansal krizle birlikte ABD’de borsa endeksleri hızla gerilemiş, kredi spread’leri yükselmiş, bankaların likidite talepleri artmış ve verilen krediler hızla geri çağrılmaya başlamıştır. FED’in yapmış olduğu tüm parasal genişleme ile bankaları kurtarma operasyonlarına rağmen finansal piyasalarda başlayan likidite sıkışıklıkları aşılamamış ve artan güvensizlik olgusu nedeniyle krizin 2008 yılında reel piyasalara sıçraması önlenememiştir (Karabıyık ve Anbar, 2011: 45-48).

1.3. Avrupa Borç Krizi

ABD’de başlayan mortgage krizi, kısa bir süre sonra ABD ile çok yakın ticari ve finansal ilişkiler içerisinde bulunan Avrupa Birliği ülkelerine de sıçramıştır. AB ülkeleri içerisinde finansal krize düşen ilk ülke, 2009 yılının son çeyreğinde Yunanistan olmuştur. Yunanistan’dan sonra kamu ve özel borçlarını çevirmekte zorlanan İspanya, İrlanda, Portekiz ve İtalya ekonomilerinde de finansal krizler yaşanmıştır. Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının söz konusu ülkelere verdikleri kredi notlarını düşürmeleri ile birlikte de, söz konusu ülkeler riskli gruba dahil olmuş ve borçlarını ödeyebilmeleri için dış yardım almak zorunda kalmışlardır. AB ülkelerinde yaşanan son dönem borç krizlerinin arkasında, uzun yıllardır var olan fakat görmezden gelinen yapısal sorunların büyük rolü olmuştur. Söz konusu yapısal sorunlar içerisinde ise en fazla öne çıkanı, kamu ve özel sektör borç oranlarının ulusal kaynaklarla döndürülemez kadar yüksek oluşudur (Akçay, 2013: 2).

Borç krizine düşen AB ülkelerinde yaşanan ortak yapısal sorunları şu şekilde sıralayabiliriz: Para politikasında tek fakat maliye politikasında çok başlılık, ülkeler arasındaki ekonomik farklılıklardan kaynaklı rekabet dezavantajları, yüksek bütçe açıkları ve cari açıklar, ortak para birimine geçiş

öncesinde belirlenmiş olan Maastricht kriterlerine Avro'ya geçildikten sonra gereken önemin verilmemiş olması (Sezgin, 2013: 81).

AB ülkelerinde yaşanan borç krizi aşağıda ülke örnekleri yardımıyla ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ülke örneklerinde borç krizinin nedenlerine, etkilerine, krizle mücadelede alınan önlemlere ve ekonomilerin mevcut güncel durumlarına değinilmiştir.

1.4. Yunanistan Krizi

Yunanistan, Avrupa borç krizinin merkezinde yer alan ve AB ülkeleri içerisinde uluslararası finansal kuruluşlardan mali yardım çağrısında bulunan ilk ülkedir. Yunanistan ekonomisini kırılgan hale getiren ve derin bir finansal kriz yaşamasına yol açan temel neden, Euro bölgesi ülkeleri içerisinde en yüksek kamu borç seviyesine ve bütçe açığına sahip olmasıdır (Nelson, 2010: 1).

1.4.1. Borç Krizinin Oluşumu

Yunanistan ekonomisi 2008 yılının sonuna kadar iç ve dış borçlarını ödemek konusunda ciddi bir problem yaşamamıştır. Ancak 2009 yılında Yunanistan'da, önceki hükümetlerin ekonomik verileri çarpıttığının ortaya çıkması sonucu mevcut bütçe kaynakları ile kamu kesimi borçlarının çevrilemeyeceği anlaşılmıştır. Bu da uluslararası finansal piyasalarda Yunanistan ekonomisine olan güveni çarpıcı biçimde sarsmış ve artan risk primine bağlı olarak Yunanistan'da hızlı bir sermaye kaçıışı yaşanmaya başlamıştır. Bu da Yunanistan'ın dış destek almadan kısa vadeli borçlarını ödeyememesine neden olarak büyük bir borç krizini tetiklemiştir (Alogoskoufis, 2012: 2-3). 2009 yılında Yunanistan hükümeti, alacaklı ülke ve kuruluşlardan kısa vadeli borçlarının ötelenmesini talep etmiştir. IMF ve AB'nin verdiği yardımlar ile söz konusu borçlar ödenebilmiştir. Ancak küresel piyasalarda Yunanistan merkezli olarak başlayan panik havası, AB'nin diğer zayıf ekonomilerini de etkisi altına almıştır. Böylece AB borç krizi, Yunanistan merkezli olarak başlamıştır (Woods, 2014: 11).

Tablo 1'de Yunanistan'ın 2006-2010 yılları arasındaki kamu borçlarının ve bütçe açığının GSYİH'a oranı ile büyüme ve faiz oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 1: Yunanistan'ın Temel Makroekonomik Göstergeleri (2006-2010)

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010
Büyüme Oranı	5,2	4,3	1,0	-2,0	-4,5
Kamu Borcu/GSYİH	106,1	105,4	110,7	127,1	142,8
Bütçe Açığı/GSYİH	-5,7	-6,4	-9,8	-15,4	-10,5
Faiz Oranı	4,07	4,5	4,8	5,17	9,09

Kaynak: (Charnes et. all, 1994: 66)

Tablo 1'de görüldüğü üzere Yunanistan'da bütçe açığının GSYİH'a oranı ve kamu borçlarının GSYİH'a oranı 2006-2010 döneminde sürekli artış göstermiştir. Maastricht kriterlerine göre Euro bölgesine katılmak isteyen ülkelerde bütçe açıklarının GSYİH'a oranı %3'ü ve toplam kamu borçlarının GSYİH'a oranı ise %60'ı geçmemelidir. Halbuki Yunanistan'da söz konusu sınırlar henüz borç krizinin yaşanmadığı 2006-2008 döneminde bile aşılmıştır. Yunanistan'da kriz öncesinde kapsamlı bir ekonomik reform paketinin yürürlüğe konulmaması ve bütçe açıkları ile kamu borç stoklarını düşürmeye dönük daraltıcı para ile maliye politikalarının uygulanmaması sonucunda, 2009 yılına gelindiğinde söz konusu açık ve borçların ulusal kaynaklarla çevrilme şansı kalmamıştı.

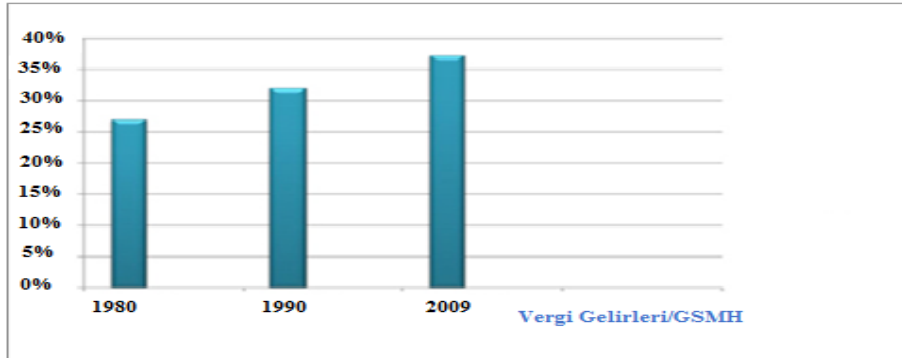
Yine Tablo'daki rakamlara göre Yunanistan'ın büyüme oranları da 2009 krizi öncesinde giderek düşmekte ve faiz oranları da buna paralel olarak artmaktaydı. Krizin başlamasıyla birlikte büyüme oranları negatife dönerken, faiz oranları ise ülke riskindeki artışa bağlı olarak çarpıcı bir yükseliş kaydetmiştir.

1.4.2. Borç Krizinin Nedenleri

Yunanistan ekonomisi, Avro'ya dahil olmasıyla beraber önemli ölçüde yabancı rekabetle karşı karşıya kalmıştır. Bu da Yunan üreticilerini ve ihracatçılarını olumsuz biçimde etkilemiştir. Yunanistan, reel üretimde ve ihracatta yaşanan sıkıntıları, AB'nin sağladığı yardımlar ve düşük faizli krediler sayesinde kolay bir şekilde borçlanabilir hale gelmiş olmasından ötürü uzun süre örtmeyi başarmıştır. Ancak sağlanan yardım ve kredilerin büyük bir çoğunluğu, verimli alanlarda kullanılmak yerine tüketime yönlendirilmiştir. Bu da tüketime dayalı bir ekonomik yapı oluşturarak milli geliri artırmıştır. Böylece artan büyüme oranları ve refah seviyesi, bütçe açıkları ile kamu borçlarındaki

yükselişlerin görünür hale gelmesini engellemiştir. Ancak borçlanmaya dayalı büyümenin sonsuz kadar sürdürülmesi mümkün değildi ve nitekim 2009 kriziyle birlikte ekonominin yapısal sorunları açığa çıkmıştır (Vural, 2011: 80-81).

Diğer taraftan Yunanistan ekonomisi, geniş bütçe açıklarını ve kamu kesimi borçlarını çevirebilecek etkin bir vergi sistemine de sahip değildir. Özellikle serbest meslek sahiplerinden elde edilen vergi kazançları oldukça düşüktür. Yunanistan'da hükümetler vergi gelirlerini arttırmak için KDV oranlarını yükseltmişlerdir. Bu durum vergi gelirlerinin GSMH'a oranını yeterli düzeyde olmasa da artırmış, ancak ülkenin en önemli gelir kaynağını oluşturan turizm ve taşımacılık gibi alanlardaki rekabetçi gücünü olumsuz etkilemiştir. Şekil 1'de Yunanistan'ın 1980 ve 2009 yılları arasındaki vergi gelirlerinin GSMH'a oranları gösterilmiştir.

Kaynak: Burulday, 2011.

Şekil 1: Yunanistan'ın 1980 Sonrası Vergi Gelirlerinin GSMH'a Oranı

Şekil 1'de görüleceği üzere 1980 yılında Yunanistan'ın vergi gelirlerinin GSMH'a oranı % 27'lerde iken, bu oran 1990'larda % 32'ye ve 2009'da ise % 37 seviyesine yükseltilebilmiştir. Ancak söz konusu vergi kazançlarındaki artışlar, Yunanistan'ın çok yüksek boyutlara ulaşan kamu açıklarını ve borçlarını finanse etmek noktasında yetersiz kalmıştır.

1.4.3. Borç Kriziyle Mücadelede Alınan Önlemler

Yunanistan, yaşadığı krizin etkilerini ortadan kaldırmak için Avrupa Birliğine ve IMF'ye yardım çağrısında bulunmuştur. Oldukça uzun zaman alan görüşmeler sonrasında bir anlaşmaya varılmıştır. Yunanistan'a 340 milyar Avro tutarında 16 yıl vadeli bir kredinin, %4'lük faiz oranlarından aktarılmasına karar verilmiştir (Karagöl, 2015: 1-5). İlk yardım paketi Mart 2010'da 110 milyar Avro şeklinde gerçekleşmiş ve 2011 yılında Yunanistan'ın 100 milyar Avro'luk bir borcu silinmiştir. Şubat 2012'de tekrar 130 milyar Avro'luk bir yardım paketi daha hazırlanmıştır (AB Genel Sekreterliği, 2011: 5); (Korkmaz ve diğ., 2013: 122).

Sağlanan yardımlar karşılığında uygulanan kemer sıkma politikasının içinde ise vergi oranlarının artırılması, emeklilik yaşının yükseltilmesi, emekli maaşlarında ve kamu işçilerinin ücretlerinde belirli oranlarda kesintiler yapılması, sosyal yardımların kısılması, kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi ve asgari ücretin %22 oranında düşürülmesi gibi düzenlemeler yer almaktadır (Hurma, 2013: 24). IMF ve AB tarafından önerilen söz konusu kemer sıkma politikalarına geniş halk kitleleri, çok sayıda grev ve protesto gösterisi düzenleyerek tepki göstermesine rağmen, Yunanistan'da hükümetler yardımları elde edebilmek için söz konusu politikaları uygulamak zorunda kalmışlardır.

1.4.4. Borç Krizi Sonrası Güncel Durum

Yunanistan, 2014 yılı üçüncü çeyreğinde %0,7'lik bir büyüme performansı göstermiştir. Böylece Yunan ekonomisi borç krizinin başlamasından sonra geçen uzun yıllar boyunca ilk kez pozitif büyümüştür. Diğer taraftan 2008 yılında GSYİH'in %15'i kadar cari açık veren Yunan ekonomisinde, 2014 yılı itibariyle cari işlemler hesabı GSYİH'a oranla %0,7 fazla verir duruma gelmiştir. Yine 2007 yılında %5,7 seviyesinde olan ve 2010 yılında rekor bir seviyeye çıkarak %15,7'yi gören bütçe açığının GSYİH'a oranı ise, 2014 yılında %12,2 seviyesine indirilmiştir (Tradingeconomics, 2015a).

Ancak Yunanistan ekonomisinde söz konusu göstergeler açısından yaşanan bu pozitif gelişmeler, yapısal reformlar sonucunda ekonominin gelişmesi ve büyümesiyle elde edilmemiştir. Yunanistan'ın 2014 yılında cari fazla vermiş

olmasının nedeni, ülkenin ihracatında yaşanan artışlar değil, milli gelirindeki düşüşler sonucunda ithalatında gözlenen büyük azalışlardır (Boratav, 2015).

Ülkedeki işsizlik oranı ise 2007’de %7,6 iken, 2014 yılı sonunda bu oran %26 olarak gerçekleşmiştir. Yunanistan’da kamu harcamalarında yaşanan düşüşler, ülkeyi derin bir durgunluğa sürüklediği için, milli gelirdeki düşüslere bağlı olarak toplam borç stokunun GSYİH’a oranı 2014 yılı itibariyle % 175’e ulaşmıştır. Ekonomik gelişmelerde yaşanan olumsuzluklara tepki olarak Yunan halkı, 25 Ocak 2015’te yapılan erken seçimlerde merkez partileri cezalandırmış ve marjinal söylemleri ile öne çıkan Syriza’yı iktidara getirmiştir. Syriza hükümeti ise başlangıçta söylem düzeyinde de olsa AB ve IMF karşıtı bir politika izlemesine karşılık, büyük tavizler vererek söz konusu kuruluşlar ile borç erteleme ve mali reform anlaşmaları yapmak durumunda kalmıştır (Şanlı, 2015: 1-7).

1.5. İrlanda Krizi

İrlanda, Avro bölgesi içerisinde Yunanistan’dan sonra borç krizine giren ikinci ülkedir (Yücel, 2012: 21). İrlanda ekonomisi 12 yıllık kesintisiz bir büyüme sürecinden sonra derin bir resesyona girmiştir (Cavero and Poinasamy, 2013: 1).

1973’te AB’ye üye olan ve 1999’da Avro bölgesine dahil olan İrlanda, Yunanistan’ın aksine birlikten elde ettiği yardımları ve düşük faizli kredileri, reel yatırımlarda değerlendirerek 1995-2007 yılları arasında istikrarlı bir büyüme trendi yakalamıştır (Whelan, 2013: 2). Söz konusu istikrarlı büyümenin diğer nedenleri ise, eğitim hizmetlerine ve kalifiye işgücünün oluşturulmasına yönelik olarak yapılan yüksek harcamalar ile kurumlar vergisinin %20’den %12,5’a düşürülmüş olmasıdır (Richard, 2014: 1-2); (İleri, 2010: 2). Aynı zamanda 1990’lı yıllardan itibaren hızlı bir şekilde artan inşaat yatırımları ve düşen faiz oranları da, ekonomik büyümeyi desteklemiştir (Yücel, 2012: 21).

Ancak 2008 yılından itibaren ABD’deki mortgage krizine benzer şekilde, aşırı artan konut fiyatları küresel dalgalanmalardan etkilenerek %50-60 oranında düşmüştür. Bu da İrlanda ekonomisinde reel üretimin ve milli gelirin hızla düşmesine neden olarak, ülkeyi bir borç krizine sürüklemiştir (Özcan, 2008: 10).

1.5.1. Borç Krizin Nedenleri

İrlanda'da yaşanan finansal krizin arkasında yatan temel neden, özel sektör borçlarından kaynaklı artışlardır. Özellikle bankaların kredileri geri çağırması sonrasında, ödenemeyen borçlarda gözlenen çarpıcı artışlar finansal krizin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Hükümetin bankaları kurtarmak için yaptıkları operasyonlar ise, öze kesim borçlarının kamu borcuna dönüşmesine yol açmıştır (Semmler and Semmler, 2013: 4).

Diğer taraftan konut fiyatlarında yaşanan hızlı düşüşlerde, kredi maliyetlerinin artmasına neden olarak, firmaların kaynak bulmasını güçleştirmiştir. Aynı zamanda kamu harcamalarının sürekli artması, işçi ücretlerinin yükselmesi, petrol ve doğalgaz gibi enerji maliyetlerinin artış göstermesi ve verimlilikte yaşanan düşüşler nedeniyle enflasyon oranları giderek artmıştır. Bu da firmaların üretimlerini düşürmüş ve onları işçi çıkarmak zorunda bırakmıştır. Ülke içindeki üreticiler Avro'nun Amerikan Doları karşısında değer kazanmasından da olumsuz etkilenmiş ve diğer ülkeler karşısında rekabet güçlerini giderek kaybetmişlerdir. Hükümetin artan bütçe açıkları ve kamu borç stokları nedeniyle, kurumlar vergisi oranlarını yeniden yükseltmek durumunda kalması da, İrlanda ekonomisini yabancı yatırımcılar açısından cazip olmaktan çıkarmıştır. Böylece yabancı sermaye yatırımları da 2009 yılından itibaren giderek düşüş göstermiştir (Özcan, 2008: 8-10).

Ekonomide yaşanan söz konusu olumsuz gelişmeler üzerine İrlanda hükümeti, AB ve IMF'den 28 Kasım 2010 tarihinde mali yardım çağrısında bulunmuştur. İrlanda'da borç krizinin başlangıç tarihi olarak da, söz konusu mali yardım çağrısının yapıldığı tarih alınmaktadır (Beker, 2014: 3).

Tablo 2'de İrlanda'nın ve diğer AB üyesi ülkelerin 2007-2010 yılları arasındaki toplam kamu borç stoklarının GSYİH'a oranları gösterilmiştir.

Tablo 2: İrlanda ve Diğer AB Üyesi Ülkelerin Toplam Kamu Borç Stoklarının GSYİH'a Oranı (2007-2010)

Ülkeler	2007	2008	2009	2010
AB (27 Ülke)	59,0	62,5	74,7	80,1
İrlanda	24,8	44,2	65,2	92,5
Yunanistan	107,4	113,0	129,3	144,9
İspanya	36,2	40,1	53,8	61,0
İtalya	103,1	105,8	115,5	118,4
Portekiz	68,3	71,6	83,0	93,3
Romanya	12,8	13,4	23,6	31,0
Slovenya	23,1	21,9	35,3	38,8
Slovakya	29,6	27,8	35,5	41,0
İngiltere	44,4	54,8	69,6	79,9
İzlanda	28,5	70,3	87,9	92,9
Belçika	84,1	89,3	95,8	96,0
Macaristan	67,1	73,0	79,8	81,4

Kaynak: Beker, 2014: s.2.

Tablo 2'de görüldüğü gibi İrlanda'nın toplam kamu borçlarının GSYİH'a oranı 2007 yılında % 24,8 iken, krizin başladığı 2010 yılında % 92,5'a yükselmiştir. Bu da İrlanda ekonomisinde kamu kesimi borçlarının ülkenin üretim kaynaklarıyla çevrilemez hale geldiğini kanıtlamaktadır. Öte yandan yukarıdaki tabloya göre 2010 yılı itibarıyla AB ülkeleri arasında en yüksek kamu borç stoku oranına sahip olan ülkelerin, yine İrlanda gibi benzer tarihlere borç krizine yakalanan Yunanistan ve İtalya olduğu görülmektedir.

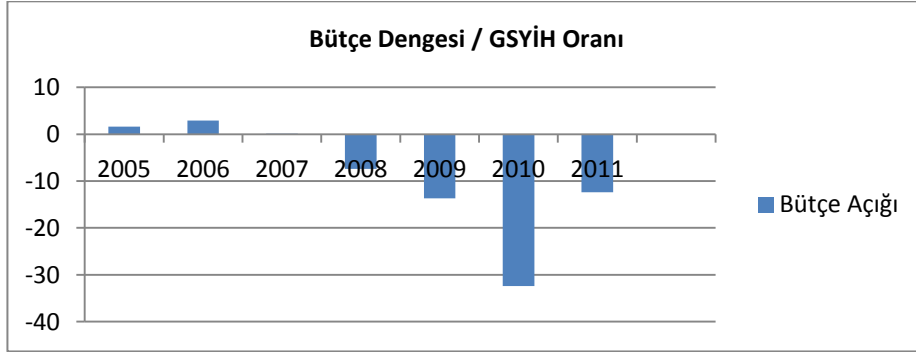
1.5.2. Borç Kriziyle Mücadelede Alınan Önlemler

İrlanda hükümeti ile AB ve IMF arasında yürütülen görüşmeler sonucunda, İrlanda'ya toplamda 67,5 milyar Avro'luk bir finansal yardımın verilmesi üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bu yardım karşılığında ise İrlanda'nın sıkı maliye politikası izleyerek bütçe açıklarını kapatması ve kamu borçlarının düşürülmesi istenmiştir. Nitekim İrlanda'da hükümet, varlık vergisi uygulamaya başlanmış, alkollü içecekler ile tütün ürünlerinden ilave vergiler almaya başlamış, otomobil tescil kayıtlarından alınan vergilerde artışlar yapmış ve kamu harcamalarında kesintiler yapmıştır.

Kamu kesiminde çalışanların ücretleri düşürülmüş, devlet memurlarının sayısı 2008'de 320.000 kişi iken 2013'te 280.000'e düşürülmüş, haftalık çalışma

saatleri yeniden düzenlenerek 35'ten 39'a yükseltilmiştir. Ayrıca ücretsiz sağlık işlemleri, işsizlik ödemelerinin süreleri, elektrik ve telefon faturalarının ödenmesine dair yapılan devlet yardımlarında da kısıntılar gerçekleştirilmiştir (Richard, 2014: 1-8).

Alınan söz konusu önlemler ile İrlanda'da bütçe açıkları hızla düşmüştür. Şekil 2'de İrlanda'nın 2005 ve 2011 yılları arasındaki bütçe dengesinin GSYİH'a oranları gösterilmiştir.

Kaynak: Tradingeconomics. (2015d).

Şekil 2: İrlanda'da Bütçe Açıklarının GSYİH'a Oranı (2005-2011)

Şekil 2'den izlenebileceği üzere İrlanda'da devlet bütçesi 2005-2007 döneminde fazla verirken, 2008 yılından itibaren açık vermeye başlamıştır. 2008 yılında GSYİH'a oranla %8 seviyelerinde olan bütçe açığı, 2010 yılında rekor bir artışla %32'ye ulaşmıştır. Ülkede uygulanan kemer sıkma programları sonucu bütçe açığı, 2011 yılında GSYİH'a oranla %12 seviyelerine kadar düşürülmüştür.

1.5.3. Borç Krizi Sonrası Güncel Durum

İrlanda'da uygulanan ekonomik istikrar programının, bütçe açıklarının düşürülmesinde sağladığı başarı üzerine, 15 Aralık 2013'te finansal yardım programından çıkmıştır (Richard, 2014: 1-8). 2013 yılından itibaren ekonomi yeniden pozitif büyümeye başlamıştır. 2013 yılında gerçekleşen büyüme oranı % 0,2 ve 2014 yılında ise % 4,5 olmuştur. Ülkenin temel problemlerinden birisi

olan kamu borçlarının GSYİH'a oranında da azda olsa iyileşmeler gözlenmiştir. 2013 yılı sonunda kamu borç stokunun GSYİH'a oranı % 92,2 iken, bu oran 2014 yılı sonunda % 90'a gerilemiştir (Richter, 2014). Bütçe açıklarının GSYİH'a oranı da 2013 yılı sonunda % 5,7 olarak gerçekleşmiş ve 2014 yılında da bu oran % 4'e indirilmiştir (European Commission, 2015: 74). 2014 yılının sonunda İrlanda'da işsizlik oranları da % 10,7'ye düşmüştür (Tradingeconomics, (2015d).

1.6. Portekiz Krizi

Avrupa da borç krizine yakalanan bir diğer ülke de Portekiz'dir. Portekiz hükümeti yaklaşan kısa vadeli borç ödemelerini yerine getiremeyeceğini anlayınca, 2011 yılında uluslararası kuruluşlardan acil mali yardım çağrısında bulunmuştur. Böylece Portekiz, AB ülkeleri içinde Yunanistan ve İrlanda'dan sonra krize düşen üçüncü ekonomi olmuştur (AB Genel Sekreterliği, 2011: 3).

1986 yılında AB'ye katılan Portekiz, birliğin ticarete ilişkin sınırların ve korumacı tarifelerin kaldırılması politikalarından oldukça faydalanmıştır (Countriesquest, 2015). Yine Portekiz, AB'ye katıldıktan sonra altyapı yatırımları için birliğin dağıtmış olduğu fonlarından yüksek düzeyde yararlanmış ve ucuz emek gücünü kullanarak dış ticareti teşvik etmiştir. Daha sonraları Avrupa Parasal Birliği'ne de katılan Portekiz'de, faiz oranları ve enflasyon oranları hızla düşmüştür (Euro Challenge, 2014a: 1).

1.6.1. Borç Krizinin Oluşumu ve Nedenleri

Portekiz'de gerçekleşen finansal krizin kökeninde, 2000'li yıllarda bankaların Avro bölgesinden aşırı borçlanmayla oluşturdukları yüksek borç yükü ve bunun sonucunda meydana gelen kırılgan finansal yapı yatmaktadır (Erarslan, 2013: 138-141). Parasal birliğe katılım esnasında Portekiz bankaları, Almanya ve Fransa gibi görece düşük faize sahip birlik ülkelerinden önemli miktarda kredi kullanmışlardı (Mamede, 2012: 37).

Portekiz bankaları finanse ettikleri kredilerle konut yatırımlarının ve kurumsal yatırımların artmasına, harcanabilir gelirin ve iç talebin yükseltilerek tüketim harcamalarının sürdürülemez seviyelere ulaşmasına neden olmuşlardır (O'Flynn, 2003). Bu şekilde ülkenin bütçe açığı ve kamu borç seviyesi artmıştır.

Bu durum borç krizinin yaşanmasında önemli bir rol oynamıştır (Minescu, 2011: 102).

Tablo 3'te Portekiz ekonomisinin 2004-2011 yılları arasındaki bütçe açıkları ve kamu borçlarının GSYİH'a oranları gösterilmiştir.

Tablo 3: Portekiz'de Bütçe Açıklarının ve Kamu Borçlarının GSYİH'a Oranı (2004-2011)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bütçe Açığı/GSYİH	-4,0	-6,5	-4,6	-3,1	-3,6	-10,2	-9,8	-4,4
Kamu Borcu/GSYİH	61,9	67,7	69,4	68,4	71,7	83,2	93,5	108,1

Kaynak: Healy, S. ve diğ., 2013: 32.

Tablo 3'te görüleceği üzere Portekiz'de 2004 yılında GSYİH'a oranla % -4,0 olarak gerçekleşen bütçe açığı, 2007'de -3,1'e düşürüldükten sonra, küresel krizin ortaya çıkması sonucu 2009 yılında -10,2'ye yükselmiştir. Ülkenin GSYİH'a oranla kamu borcu ise 2004-2011 yılları arası sürekli artmış ve 2004'teki % 61,9 seviyesinden 2011'de % 108,1 düzeyine ulaşmıştır.

Portekiz'de bütçe açığını düşürmek için bir istikrar programı düzenlenmiş ve meclise sunulmuştur. Bu programın mecliste reddedilmesi sonucu Başbakan Jose Socrates istifa kararı almıştır. İstifa sonrası ülkenin ekonomik görünümüne dair beklentiler olumsuz dönmüş ve ülkenin kredi notu düşürülmüştür. Yüksek bütçe açığı ve kamu borcunun finansal yardım alınmadan aşamayacağına inanılması üzerine Portekiz hükümeti, 2011 yılının Nisan ayında IMF ve AB'den mali yardım çağrısında bulunmuştur (AB Genel Sekreterliği, 2011: 7-8).

1.6.2. Borç Kriziyle Mücadelede Alınan Önlemler

Portekiz hükümeti ile AB ve IMF arasında yapılan anlaşmaya göre, uygulanacak istikrar programına destek olmak için 2011-2014 döneminde, Portekiz'e 78 Milyar Avro'luk bir kaynak aktarılacaktır. Bu sayede bütçe açıklarının GSYİH'a oranının üç yıl içinde kademeli olarak %3'ün altına düşürülmesi hedeflenmiştir (Sakellarides ve diğ., 2014: 3).

Borç kriziyle mücadelede Portekiz'de tüm sigorta yardımları dondurulmuş, emeklilik vergi ödenekleri azaltılmış, işsizlik yardımlarında kesintiye gidilmiş,

KDV % 20'den % 23'e yükseltilmiş, gelir vergisi oranı artırılmış, eğitim bütçesinde, kamu sektör ödemelerinde ve sağlık alanında kesintiler yapılmıştır (Leahy ve diğ., 2014: 50-52). Son olarak da ödemelerini yapmak konusunda zor durumda olan bankaların sermayeleri artırılmıştır (Healy ve diğ., 2013: 32-33).

1.6.3. Borç Krizi Sonrası Güncel Durum

Alınan istikrar tedbirleri ile Portekiz'de 2011'den bu yana devam eden iktisadi durgunluk, 2014 yılı itibariyle ortadan kalkmıştır. Ülkede faiz oranları düşmeye başlamış ve 2014 yılı ile beraberde ekonomi pozitif büyümeye başlamıştır (Cop, 2013: 4). Portekiz'de 2014 yılına kadar uygulanan mali reform paketi olumlu sonuçlar doğurmuştur. Finansal dengesizlikler azalmış, dış rekabet gücü artmış ve reel üretimde yükselişler gözlenmiştir (Euro Challenge, 2014a: 1).

Bu sayede Portekiz, 2014 yılının Mayıs ayında AB'nin mali yardım programından temiz bir çıkış yapabilmıştır (Euromoney, 2014: 4). Büyüme oranlarında 2013 yılında gerçekleşen % 1,4'lük daralmadan sonra, ekonomi 2014'te % 0,9 oranında büyümüştür (EY Eurozone Forecast, 2015: 1).

Portekiz'de 2009 yılında bütçe açığının GSYİH'a oranı % 10,2 iken, söz konusu oran 2013'te % 4,9'a düşmüştür (Focuseconomics, 2015a). Ancak aynı başarı kamu borçları ve işsizlik oranları konusunda yakalanamamıştır. Portekiz'in 2009'da % 83,7 olan kamu borçlarının GSYİH'a oranı, 2014 yılında % 131 olarak gerçekleşmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015a). 2009'un sonunda % 9,4 olan işsizlik oranı ise, 2013 yılında % 13,9'a yükselmiştir (Focuseconomics, 2015a).

1.7. İspanya Krizi

İspanya, daha önce ele alınan ülkelerden hem nüfus hem de ekonomik faaliyet olarak oldukça ileri bir seviyede yer almaktadır. İspanya, AB'nin en büyük dördüncü ve dünyanın da en büyük on dördüncü ekonomisidir (Euro Challenge, 2012: 1). İspanya, 1986 yılında AB'ye üye olmuştur. Birliğe üyelik sonrasında AB fonlarından en fazla faydalanan ülkelerden birisi olan İspanya, ortak para birimine de katılım sağlayan ilk ülkelerden birisi olmuştur. İspanya'nın GSYİH'a en büyük katkısı sağlayan sektörler hizmetler, sanayi ve

turizmdir (İTKİB, 2011: 6). 2000 yılı sonrasında ekonominin büyüme sürecine önemli bir katkı da inşaat sektöründen gelmiştir. Alınan düşük faizli krediler ülkeye artan göçle beraber konut piyasasında, ABD ve İrlanda'dakine benzer bir konut balonunu meydana getirmiştir (Euro Challenge, 2012: 1).

1.7.1. Borç Krizinin Oluşumu ve Nedenleri

1996-2007 yılları arasında inşaat sektörü, İspanya ekonomisinde en hızlı büyüyen endüstri olmuş ve her yıl ortalama % 5'lik bir artış göstermiştir (Beker, 2014: 6). Bu süreç ortak para birimi olan Avro'ya geçilmesi ile daha da hızlanmıştır. İspanya'da finansal kurumlar, AB üyesi diğer bankalardan ucuz krediler sağlamış ve bunu inşaat sektöründe değerlendirmiştir (Stein, 2011: 203).

İnşaat sektörünün payı 1995'te GSYİH'a oranla % 6,9 iken 2006'da % 10,8'e yükselmiştir. Bu etkileyici büyüme süreci, oluşan gayrimenkul balonunun küresel finansal krizin ortaya çıkmasından sonra patlamasıyla yok olmuştur. Krizin ilk etkileri uluslararası likiditede azalmayla ortaya çıkmış ve İspanya gayrimenkul piyasası krizin içine girmiştir. Uzun bir süre artış gösteren konut fiyatları, 2008 yılı sonrasında düşmeye başlamıştır.

2009 yılında toplam mortgage kredilerinin % 56'sını yöneten bankacılık sistemi, küresel finansal kriz sonrasında geri dönmeyen krediler nedeniyle çok büyük zararlarla karşılaşmışlardır (Akçadağ, 2012). Krizin yayılmasını önlemek adına hükümet, 2009 yılında bankaların mali yardım ihtiyacının karşılanacağını duyurdu. Ancak banka kurtarma operasyonları, devlet bütçesindeki açıkların genişlemesine neden olarak İspanya ekonomisinde yaşanan finansal krizin derinleşmesine yol açmıştır. Tablo 4'te İspanya'nın 2000-2011 yılları arasındaki bütçe gelirleri, giderleri ile bütçe dengesinin GSYİH'a oranı gösterilmektedir.

Tablo 4: İspanya’da Bütçe Gelir ve Giderleri ile Bütçe Dengesinin GSYİH’a Oranı (2000-2011)

Yıllar	Gider	Gelir	Denge
2000	39,2	38,2	-0,9
2001	38,7	38,1	-0,5
2002	38,9	38,7	-0,2
2003	38,4	38,0	-0,3
2004	38,9	38,8	-0,1
2005	38,4	39,7	1,3
2006	38,4	40,7	2,4
2007	39,2	41,1	1,9
2008	41,5	37,0	-4,5
2009	46,3	35,1	-11,2
2010	45,6	36,3	-9,3
2011	43,6	35,1	-8,5

Kaynak: Beker, 2014: 6.

Tablo 4’te görüleceği üzere; 2000-2004 döneminde İspanya’da devlet bütçesindeki açıkların GSYİH’a oranı % 3’ün altında kalmıştır. 2005-2007 yılları arasında da devlet bütçesi fazla vermiştir. Ancak 2008 yılından itibaren İspanya’nın bütçe açıkları/GSYİH rasyosu hızla artmıştır. Söz konusu rasyo 2008’de önce % 4,5’e ve 2009 yılında da % 11,2’ye yükselmiştir. Bütçe açıklarında yaşanan bu çarpıcı artış ise, İspanya ekonomisinin kısa vadeli borçlarının artmasını, büyüme oranlarının yavaşlamasını ve dolayısıyla da finansal bir krizi beraberinde getirmiştir. Tablo 5’te ise İspanya’nın 2000-2011 yılları arasındaki yıllık büyüme oranları gösterilmiştir.

Tablo 5: İspanya’da Yıllık Büyüme Oranları (2000-2011)

Yıllar	Büyüme Oranı %
2000	3,7
2001	1,9
2002	0,5
2003	0
2004	1,7
2005	0,9
2006	2,2
2007	1,7
2008	-1,2
2009	-5,5
2010	1,8
2011	0,4

Kaynak: Beker, 2014: 6.

Tablo 5’e göre İspanya’da yıllık büyüme oranı 2007’de % 1,7 olarak gerçekleşmiş, fakat 2008’de ekonomi % 1,2 ve 2009’da ise % 5,5 küçülmüştür. İspanya’da 2010 yılından itibaren uygulamaya konulan istikrar tedbirlerinin olumlu etkisiyle birlikte ekonomi 2010 yılında % 1,8 ve 2011 yılında da % 0,4 büyümeyi başarmıştır.

1.7.2. Borç Kriziyle Mücadelede Alınan Önlemler

İspanya hükümeti ile IMF ve AB yönetimleri arasında 2010 yılının Mayıs ayında varılan kredi anlaşması gereğince, 2014’e kadar bütçe açığının %3’ün altına indirilmesi ve kamu borç stokunun azaltılması istenmiştir (Conde and Marin, 2013: 21-26).

İspanya’da uygulamaya konulan finansal istikrar tedbirlerini şu şekilde sıralayabiliriz: Memur maaşlarının 2010 yılında %5 azaltılması ve 2011 ile 2012 yıllarında ise dondurulması, emekli maaşlarında kesintiye gidilmesi ve emeklilik yaşının 65’ten 67’ye çıkarılması, 13.000 kamu işçisinin işten çıkarılması, 2012 yılında asgari ücretin dondurulması, haftalık çalışma saatlerinin 35’ten 37’ye yükseltilmesi, siyasi partilere ve sendikalara yapılan desteklerin %20 oranında düşürülmesi, KDV oranlarının artırılması ve bankaların birleştirilerek sermaye tabanlarının güçlendirilmesi. Bu önlemler neticesinde İspanya’da bütçe açığı

azaltılmış, fakat kamu borç stoklarında önemli bir iyileşme sağlanamamıştır (Hurma, 2013: 25).

Alınan söz konusu önlemler neticesinde toplam talep ve buna bağlı olarak da milli gelir düşmüştür. Bunun üzerine hükümet 25 Haziran 2012'de IMF ve AB'den yardım talebinde bulunmuştur (Leahy ve diğ., 2014: 63-65). Avrupa İstikrar Mekanizması, İspanya'ya 139 milyar Dolarlık (100 milyar Avro) bir ödeme yapmıştır. İspanya'da bankalar 23 Ocak 2014'te finansal yardım programından çıkılan süreye kadar, söz konusu fondan toplamda 56,6 milyar Dolar (41,3 milyar Avro)'lık kaynak kullanmışlardır (Chislett, 2014: 1).

1.7.3. Borç Krizi Sonrası Güncel Durum

İspanya'da ekonomik büyüme oranları, düşen petrol fiyatları, sağlanan güven artışı, kolaylaştırılan finansman şartları ve gelişen emek piyasasından kaynaklı iç talebin de artış göstermesiyle, 2013 yılının son çeyreğinde toparlanmaya başlamıştır (European Commission, 2015: 78-79).

2012 yılında açık veren cari işlemler ve sermaye hesapları, 2013 yılında fazla vermeye başlamıştır. İspanya ekonomisi, 2013 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla 2 yıl süren resesyondan çıkmayı başarmıştır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014: 5). IMF ve AB'nin istediği tüm mali ve yapısal reformları tamamlayan İspanya, oldukça başarılı bir şekilde 2014 yılının Ocak ayında yardım programından çıkmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2015).

İspanya'nın 2013 yılı için sahip olduğu bütçe açığının GSYİH'a oranı % 6,8 ve kamu borcunun GSYİH'a oranı ise 2014 yılı için % 97,7 olmuştur (Tradingeconomics, 2015b). Ülkede finansal sektör güçlendirilmiş ve sermaye piyasalarına tam erişim sağlanmış durumdadır (Euro Challenge, 2014b: 1). İspanya'da 2013'ün ilk çeyreğinde % 26,9 ile zirve yapan işsizlik oranları ise, 2014'ün dördüncü çeyreğinde % 23,7'ye gerilemiştir (European Commission, 2015: 78-79).

1.8. İtalya Krizi

Sanayileşmiş ülkeler grubu G8 içerisinde yer alan İtalya, Avrupa'nın en büyük dördüncü, dünyanın da en büyük sekizinci ekonomisidir (Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, 2014: 3).

1960'lı yıllarda ülkenin kuzeyinde kurulan Milan-Cenova-Torino endüstriyel üçgeni, ülkenin en önemli ihracat gücü haline gelmiştir. Bu durum iç talebede yansiyarak büyük bir ekonomik büyümeye yol açmıştır (Ginsborg, 2003: 212-217). 1980'li yıllara kadar başarılı bir şekilde yürütülen KİT'lerde yolsuzluklar ve yanlış yönetimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar ülkenin gider hesaplarında sürekli bir artışa neden olmuşlardır. Verimlilikten uzaklaşan KİT'lerin yol açtığı masraflara ek olarak refah seviyesini yükseltmeye yönelik gerçekleştirilen giderler, ülkenin bugün sahip olduğu yüksek kamu borç stokunun nedenleri arasında gösterilmektedir. 1980 sonrasında bu giderleri düşürmek için özelleştirmeler gerçekleştirilmiştir (Encyclopedia of the Nations, 2015).

İtalya, parasal birliğe dahil olduğunda bütçe açığı ve kamu borç stoku göstergeleri açısından Maastricht kriterlerini sağlayamamasına rağmen yine de üyeliğe kabul edilmiştir (Taştan, 2013).

1.8.1. Borç Krizinin Nedenleri ve Krizle Mücadelede Alınan Önlemler

İtalya'nın 2011 yılının ikinci yarısında borç krizine düşmesine yol açan temel etkenlerin rekabet gücünün düşüklüğü, ekonomik büyümede gözlenen dalgalanmalar ve 1990'lı yıllardan itibaren sürekli artan bütçe açıkları ile kamu kesimi borç yükleri olduğu konusunda genel bir konsensüs vardır. Buna ilaveten hükümetlerin uyguladığı yüksek vergi politikaları da, iktisadi faaliyet hacminin düşmesine neden olmuştur (Balcerowicz ve diğ. 2013: 13-14).

Krizin etkileri henüz hissedilmeden önce İtalya'da hükümetler "sosyal kart" sistemi altında, tüketicilere gaz ve elektrik yardımları gibi avantajlar sağlamıştır. Fakat İtalyan ekonomisi 2011 yılının ortalarında finans piyasalarında yaşanan spekülasyon saldırılar neticesinde borç krizine düşünce, hükümet öncelikle söz konusu sosyal yardımlarda kesintiye gitmiştir. Kamu kesimi açıklarını ve kamu borçlarını azaltmak için farklı zamanlarda iki istikrar paketi uygulamaya koyuldu. Bu çerçevede alınan önlemler şunlardır (Healy ve diğ., 2013: 27-28):

Kesintiler: Bakanlık harcamalarında ve diğer cari harcamalarda kesintiler yapıldı, yerel yönetimlere daha az kaynak transferi gerçekleştirildi, emeklilik yaşı yükseltildi, kamu sektörü çalışanlarının sayısı düşürüldü, sağlık yardımlarında kesintilere gidildi ve üst düzey memurların ücretlerinde %10'luk bir kesinti yapıldı.

Temel gelir arttırıcı tedbirler: Gelir ve servet vergisi oranları ile tüketim vergisi oranlarında artışlar yapıldı, finansal varlıklara ilişkin damga vergisi getirildi, kişisel gelirler üzerinde uygulanan bölgesel vergilere ilave olarak KDV ve ÖTV oranlarında da artışlara gidildi (Leahy ve diğ., 2014: 43-44) ; (Hong, 2014: 79-81) ; (Healy ve diğ., 2013: 27-28).

Tablo 6'da İtalya'nın 2004 ve 2011 yılları arasında sahip olduğu bütçe açığının ve kamu borcunun GSYİH'ya oranları gösterilmektedir.

Tablo 6: İtalya'da Bütçe Açığının ve Kamu Borcunun GSYİH'a Oranı (%)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bütçe Açığı	-3,5	-4,4	-3,4	-1,6	-2,7	-5,4	-4,5	-3,9
Kamu Borcu	103,4	105,7	106,3	103,3	106,1	116,4	119,2	120,7

Kaynak: Healy, S. ve diğ. 2013:..27.

Tablo 6'da yer alan verilere göre İtalya'nın 2004 yılında sahip olduğu % 3,5'lük bütçe açığının GSYİH'a olan oranı, kriz öncesinde % 1,6'ya kadar düşürülmüştür. 2009 yılında % 5,4 seviyesine kadar yükselen bütçe açığı, hükümetin uyguladığı kemer sıkma politikaları neticesinde 2011 yılında % 3,9 seviyesine indirilmiştir. Ülkenin 2004 yılında GSYİH'a oranla sahip olduğu % 103,4'lük kamu borcu ise, 2007 yılı hariç geriye kalan tüm yıllarda artış göstermiş ve son olarak 2011 yılında GSYİH'a oranla % 120,7 olarak gerçekleşmiştir.

İtalya cari açığını aşamalı olarak düzelterek 2012'de neredeyse sıfıra düşürmüş ve Mayıs 2012'de de aşırı borç prosedüründen çıkmıştır. Fakat açığın düşürülmesi büyük ölçüde ihracatın artırılmasından değil, kriz nedeniyle milli gelirden yaşanan düşüşlerin ithalatı azaltmış olmasından kaynaklanmıştır (Focuseconomics, 2015b).

1.8.2. Borç Krizi Sonrası Güncel Durum

2011'de % 0,4 oranında büyüyen İtalyan ekonomisi, 2012'de % 2,5 ve 2013'te ise % 1,9 oranında daralmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015b). Ekonomi 2014 yılında da daralarak, 2008-2014 yılları arasında üst üste üçüncü kez küçülmüştür. Yıllık büyüme göstergeleri negatif olmasına rağmen, 2014'ün son çeyreğindeki veriler İtalya'nın resesyondan çıktığını göstermektedir. 2015

yılının ilk çeyreğine ilişkin veriler ise, İtalyan ekonomisinin uzun bir zaman sonra düşük de olsa pozitif büyüyeceğine işaret etmektedir (FocusEconomics, 2015b). İtalya’da işsizlik oranları 2010’daki %8,4’lük seviyesinden, 2013’te % 11,4 düzeyine yükselmiştir (Nuta ve diğ., 2014: 94). 2014 yılında ise işsizlik oranı % 13,2’ye ulaşmıştır. 2011 yılında kamu kesimi toplam borç stokunun GSYİH’a olan oranı % 120,7 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında GSYİH’a oranla % 132,6 olarak gerçekleşen kamu borcu ise, 2014 yılında % 133’e yükselmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015b).

2. SONUÇ

2007 yılında ABD’de, öncelikle finansal sistemde ortaya çıkıp daha sonra reel sektörde likidite kriziyle kendini gösteren Mortgage krizi, 2009 yılından itibaren AB ülkelerini de etkisi altına almıştır. Çalışma bu kapsamda AB ülkelerinde yaşanan borç krizinin ortaya çıkmasında etkili olan faktörleri açıklamaya yönelmiştir.

Avrupa Birliği ülkelerinden ilk olarak Yunanistan’da etkisini göstermeye başlayan kriz, sonrasında çevre ülkeleri de etkisi altına alarak geniş bir bölgeye yayılmıştır. 2015 yılı itibariyle AB ülkelerinde borç krizinin etkileri önemli ölçüde hissedilmeye devam edilmektedir.

Çalışmada ele alınan Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İspanya ve İtalya gibi ülke ekonomilerinin incelenmesi sonucunda, Avrupa borç krizinin temel nedeninin ulusal ekonomilerden kaynaklı yapısal problemler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle borç krizine düşen tüm AB üyesi ülkelerde, kriz öncesinde bütçe açıkları ve kamu borç stoklarının oldukça yüksek olduğu ve Maastricht Kriterlerinin ihmal edildiği görülmüştür.

Her ne kadar ABD’de yaşanan mortgage krizi AB ülkelerinde bir borç krizini tetiklemiş olsa da, mortgage krizi yaşanmamış olsaydı da AB’nin yüksek borçlu ülkeleri yine de bir finansal krize düşerdi. Fakat mortgage krizi, AB’nin zayıf makro ekonomik temellere dayanan ülkelerinde yaşanması muhtemel bir finansal krizi daha erken bir tarihe çekmiştir.

Borç kriziyle mücadelede AB üyesi ülkelerin uyguladığı daraltıcı maliye politikaları sonrasında, bütçe açığı ile cari açık gibi değişkenlerde kısmen bir

başarının yakalandığı söylenebilir. Ancak buna karşın ülkelerin borç yükünde ve işsizlik oranlarında önemli bir iyileşme sağlanamamıştır. Hatta birçok ülkede kamu borcu sürekli artma eğilimindedir. İşsizlik oranları ise çok yüksek seviyelere çıkmıştır.

Yaşanmakta olan bu krizin etkilerinin sonlandırılması ve muhtemel krizlerin önüne geçilmesi adına birlik nezdinde alınması gerekli birkaç önlem söz konusudur. Öncelikle AB içerisinde mevcut Troyka oluşumunun yerine her ülkeye eşit yaklaşımda bulunan ve güven duyulabilecek bir kurumsal yapının kurulması gerekmektedir. İkinci olarak uygulanan tek para politikası ve çok sayıda maliye politikasına son verilmelidir. Üçüncü olarak birlik içerisinde bazı ülkelerin kimi sektörlerinin rekabete karşı korunması uygulamasına yer verilmelidir. Çünkü birlik içerisindeki bütün ülkelerin sanayi ve hizmetler sektörünün rekabet potansiyeli eşit değildir. Bu durum ülkelerin üretim miktarını artırmalarına ve etkili bir büyüme gücü sağlamalarına engel teşkil etmektedir. Ayrıca AB üyesi ülkelerin çalışma saatlerini uyumlu hale getirmeleri, vergi sistemlerini ve finansal sistemlerini geliştirmeleri, şirketlerin önlerindeki engelleri yasalar yoluyla kaldırmaları da gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ab Genel Sekreterliği. (2011). "Avrupa Birliği'nde Küresel Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler ve Birliğin Rekabet Gücünün Arttırılmasına Yönelik Girişimler: Euro Rekabet Paketi". http://www.abgs.gov.tr/files/EMPB/euro_plus_pact.pdf, (Erişim: 29.05.2015).
- Adamu, A. (2009). "The Effects of Global Financial Crisis on Nigerian Economy", History of Finance eJournal, April-2009, http://www.papers.ssrn.com/sol3/Data_Integrity_Notice.cfm?abid=1397232, (Erişim: 24.08.2011).
- Afşar, M. (2011). "Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2, ss:143-171.
- Akçadağ, E. (2012). "Ekonomik Krizin Vurduğu Son Avrupa Ülkesi: İspanya". <http://www.bilgesam.org/incele/59/-ekonomik-krizin-vurdugu-son-avrupa-ulkesi-ispunya/#.VOUvXfmsXX5>, (Erişim: 19.02.2015).
- Akçay, B. (2012). "Yunanistan Ekonomisinde Devlet Borç Krizi-Cari Açık İlişkisi", *Maliye Dergisi*, Sayı.163, Temmuz/Aralık 2012, ss:15-35.
- Akçay, B. (2013). "Avro Bölgesi Borç Krizi: GIIPS", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Gazi Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, Cilt:23, Sayı:84, ss:1-38.
- Aktan, C.C. ve Şen, H. (2001). "Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri", *Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, Cilt:2, Sayı:2, ss:1225-1230.

- Alogoskoufis, G. (2012). "Greece's Sovereign Debt Crisis: Retrospect and Prospect". *Athens University of Economics and Business*.
- Altıntaş, H. (2004) "Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri", *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı:22, ss:39-61.
- Avci, M.A. ve Altay, N.O. (2013). "Finansal Krizlerin Sinyal Yaklaşımı İle Öngörülmesi: Türkiye, Arjantin, Tayland ve İngiltere İçin Bir Analiz", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:14, ss:47-58.
- Balcerowicz, L., Rzonca, A., Kalina, L. and Laszek, A. (2013). "Economic Growth in the European Union". *Lisbon Council*.
- Beker, V. (2014). "The European Debt Crisis: Causes and Consequences". *Stock & Forex Trading*.
- Boratav, K. (2015). "Yunanistan Nasıl Çökertildi?". <http://www.sendika.org/2015/01/yunanistan-nasil-cokertildi-korkut-boratav/>, (Erişim: 07.02.2015).
- Burnside, C., Eichenbaum, M. and Rebelo, S. (2007). "Currency Crisis Models". *The New Palgrave Dictionary of Economics*.
- Bursa Ticaret ve Sanayi Odası. (2014). "İtalya Ülke Raporu", <http://www.btso.org.tr/databank/countryreport/39-italya.pdf>, (Erişim: 04.03.2015).
- Burulday, A.F. (2011). "Yunanistan Ekonomik Krizi", (<http://www.bilgesam.org>).
- Cavero, T. and Poinasamy, K. (2013). "The true cost of austerity and inequality: Ireland Case Study". *Oxfam Case Study*.
- Chislett, W. (2014). "Spain's Banking Crisis: A Light in the Tunnel", *Elcano Royal Institute, ARI*.
- Conde, J.I. and Marin, C. (2013). "Austerity Measures in Crisis Countries – Results and Impact on Mid-term Development: The Fiscal Crisis in Spain". *ZBW – Leibniz Information Centre for Economics*.
- Cop, B. (2013). "Güney Avrupa'da Ekonomik Kriz ve Toplumsal Hareketler". *İTÜ Küresel Eğilimler Serisi, Çalışma Kağıdı No:5*.
- Countriesquest. (2015). "Economy Overview", <http://www.countriesquest.com/europe/portugal/economy/overview.htm>, (Erişim: 12.03.2015).
- Çeviş, İ. (2005). *Para Krizlerine Ampirik Bir Yaklaşım*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayını, Yayın No:187.
- Delice, G. (2003). "Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif", *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı:20, ss:57-81.
- Emirkadi, Ö. (2005). "Gelişmekte Olan Ülkeler ve Parasal Kriz Teorileri Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Sosyo Ekonomi Dergisi*, Yıl.1, Sayı.2, Temmuz-Aralık/2005, ss:35-62.
- Encyclopedia Of The Nations. (2015). "Italy - Overview of economy", <http://www.nationsencyclopedia.com/economies/Europe/Italy-OVERVIEW-OF-ECONOMY.html>, (Erişim: 04.03.2015).
- Erarslan, C. (2013). *Küresel Finansal Krizin Evrimi: Mortgage Krizinden Avrupa Borç Krizine Nedenleri, Etkileri ve Sonuçları*. İstanbul: Der Yayınları.

- Erarslan, C. and Bayraktar, Y. (2012). "Konut Balonlarının Oluşumunda FED'in Rolü ve Küresel Krizden Çıkarılacak Bazı Dersler", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt:62, Sayı:2, ss:38-59.
- Euro Challenge. (2012). *Spain: An overview of Spain's economy*.
- Euro Challenge. (2014a). *Portugal: An overview of Portugal's economy*.
- Euro Challenge. (2014b). *Spain: An overview of Spain's economy*.
- Euromoney. (2014). "Euromoney Special Report: Portuga", <http://www.euromoney.com/Media/documents/shared/euromoney/guides/Portugal-guide-2014.pdf>, (Erişim:19.04. 2015).
- European Commission. (2015). *European Economic Forecast: Winter 2015*.
- Ey Eurozone Forecast. (2015). "Outlook for Portugal: Modest Growth Continues, but GDP Still Below Pre-crisis Peak", [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Eurozone-March-2015-Portugal/\\$FILE/EY-Eurozone-March-2015-Portugal.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Eurozone-March-2015-Portugal/$FILE/EY-Eurozone-March-2015-Portugal.pdf), (Erişim: 19.04.2015).
- Focuseconomics. (2015a). "Portugal Economic Outlook", <http://www.focuseconomics.com/countries/portugal>, (Erişim: 21.03.2015).
- Focuseconomics. (2015b). "Italy Economic Outlook", <http://www.focuseconomics.com/countries/italy>, (Erişim: 09.03.2015).
- Frankel, J. A. and Shang-Jin W. (2004). "Managing Macroeconomic Crises", NBER Working Paper Series, No.10907, November-2004, pp:1-86.
- Ginsborg, P. (2003). "A History of Contemporary Italy: Society and Politics: 1943-1980". *Palgrave Macmillan*.
- Glick, R. ve Hutchison, M. (2011). "Currency Crises" *Federal Reserve Bank of San Francisco, Working Paper* No: 2011-22.
- Goldstein, M., Gracelia K. and Carmen R. (2000). Assessing Financial Vulnerability: An Early Warning System for Emerging Markets, Institute for International Economics, Washington: Peterson Institute, June-2000, <http://www.bookstore.piie.com/book-store/100.html>, (Erişim: 02.08.2010).
- Healy, S., Leahy, A. and Murphy, M. (2013). "A Study Of The Impact Of The Crisis And Austerity On People, With A Special Focus On Greece, Ireland, Italy, Portugal And Spain". *Caritas Europa*.
- Hong, I. (2014). "Italian Welfare in the Aftermath of the Economic Crisis: Neoliberal Reforms and Limits to the Path Dependency Approach", *Journal of Sociology & Social Welfare*, Vol:41, No:2, pp:73-92.
- Hurma, E. (2013). "Ekonomik Krize Karşı Alınan Önlemler: Yunanistan, İtalya ve İspanya Örnekleri", *TBMM Aylık Bülteni*, Sayı:184, ss:24-25.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. (2015). "İspanya: İşsizliğin Pençesindeki Kayıp Nesil", <http://esozluk.ikv.org.tr/?id=511>, (Erişim: 26.02.2015).
- İleri, Ç. (2010). "Avro Alanı İçin Ekonomik Kriz Yılı:2010". *İktisadi Kalkınma Vakfı*.
- İTKİB. (2011). "Tekstil & Konfeksiyon Sektörleri Açısından İspanya". http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/ispanya_ulke_raporu_eylul_2011.pdf, (Erişim: 19.02.2015).
- Karagöl, E.T. (2015). "Syriza'nın Zaferi Sonrası Yunanistan'ın AB Süreci", *Seta Perspektif*, Sayı:96, ss:1-5.

- Karabiyik, L. ve Anbar A. (2011). "Küresel Ekonomik Krizin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi", http://www.journal.mufad.org/attachments/article_152/5.pdf, Erişim: (13.12.2011).
- Kibritçioğlu, A. (2001). "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler: 1969-2001", *Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, Cilt:1, Sayı:41, ss:174-182.
- Kibritçioğlu, A. (2011). "Current Sovereign Debt Crisis in Eurozone Countries". *Ankara University, Munich Personal Repec Archive No: 33528*.
- Korkmaz, A., Avsallı, H., Korkut, G., Güner, H. ve Tetik, A. (2013). "Küresel Ekonomik Krizde Dünyada ve Türkiye'de İşsizlikle Mücadelede Uygulanan Politikalar: Başarılı ve Başarısız Ülkeler", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt.5, Sayı.1, ss.113-125.
- Krugman, P. (1997). "Currency Crises", <http://www.nber.org/chapters/c9803.pdf>, (Erişim: 15.07.2015).
- Krugman, Paul (2001). "Crises: The Next Generation?" <http://www.princeton.edu/~pkrugman/next%20generation.pdf>, (Erişim: 06.09.2010).
- Leahy, A., Healy, S., and Murphy, M. ve diğ. (2014). "The European Crisis And Its Human Cost: A Call For Fair Alternatives And Solutions". *Caritas Europa*.
- Mamede, R.P. (2012). "Causes, Consequences, and Ways Out of the Crisis: A Perspective from EU's Periphery", *Green European Journal*, Vol:1, pp:30-46.
- Minescu, A. (2011). "The Debt Crisis – Causes and Implications, Petroleum-Gas University of Ploiesti", *Economic Sciences Series*, Vol:63, No:2, pp:95-104.
- Nelson, R. (2010). "Greece's Debt Crisis: Overview, Policy Responses, and Implications". *Congressional Research Service*.
- Nuta, A.C., Pripoaie, R. and Nuta, F.M. (2014). "Fiscal Policy In And After Crises", *Journal of Public Administration, Finance and Law Special Issue*, No:1, pp:92-95.
- O'flynn, D. (2003). "AB'nin genişlemesi Portekiz'in ekonomik krizini kötüleştiriyor", <http://www.wsws.org/tr/2003/jun2003/port-j30.shtml>, (Erişim: 15.03.2015).
- Oltheten, E., Pinteris, G. and Sougiannis, G. (2003). "Greece In The European Union:Policy Lessons From Two Decades Of Membership". *The Quarterly Review of Economics and Finance*.
- Özcan, M. (2008). "İrlanda Ekonomisi ve Küresel Ekonomik Kriz", T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayını, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı:28.
- Radcliffe, B. (2015). "What Causes A Currency Crisis?", <http://www.investopedia.com/articles/economics/08/currency-crises.asp>, (Erişim: 28.03.2015).
- Richard, S. (2014). "Crisis exit strategy for Ireland: the Results and the Challenges?". *Fondation Robert Schuman, European Issues*.
- Richter, B. (2014). "Ireland: Successful Return". *KFW Economics in Brief*.
- Sakellarides, C., Branco, L.C., Barbosa, P. and Azevedo, H. (2014). "The impact of the Financial Crisis on the Health System and Health in Portugal", *World Health Organization*.

- Semmler, W. and Semmler, A. (2013). "The Macroeconomics of the Fiscal Consolidation in the European Union". <http://wp.comunite.it/workshop/euro/Semmler.pdf>, (Erişim: 12.02.2015).
- Sevim, C. (2012). *Öncü Göstergeler Yaklaşımına Göre Finansal Krizler ve Türkiye Örneği*. Ankara: BDDK Kitapları.
- Sezgin, Z. (2012). "Küresel Krizin İkinci Perdesi: 2011 Avrupa Borç Krizi", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, ss:141-150.
- Sezgin, Z. (2013). "Avrupa Borç Krizinin İzini Sürmek: Mali Disiplin", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:23, ss:81-90.
- Stein, L.J. (2011). "The Diversity Of Debt Crises in Europe", *Cato Journal*, Vol:31, No:2, pp:199-215.
- Şanlı, G.A. (2015). "Yunanistan Avrupa'yı kurtarabilir mi?", <http://www.epyas.com/Content/Files/Reports/b7196672-aab2-4c14-9fcb-a74884b314a0.pdf>, (Erişim: 19.04.2015).
- T.C. Dişişleri Bakanlığı. (2015a). "Portekiz'in Ekonomisi", <http://www.mfa.gov.tr/portekiz-ekonomisi.tr.mfa>, (Erişim: 21.03.2015).
- T.C. Dişişleri Bakanlığı. (2015b). "İtalya'nın Ekonomisi", <http://www.mfa.gov.tr/italya-ekonomisi.tr.mfa>, (Erişim: 09.03.2015).
- T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2014). *İspanya Ülke Notu*, Madrid Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği.
- Taştan, V. (2013). "Euro Krizi: Krizin Temelleri ve Çözüm Yolları", Uluslararası Politika Akademisi. <http://politikaakademisi.org/euro-krizi-krizin-temelleri-ve-cozum-yollari/>, (Erişim: 06.03.2015).
- Tradingeconomics. (2015a). "Greece, Economic Indicators", <http://www.tradingeconomics.com/greece/indicators>, (Erişim: 22.03.2015).
- Tradingeconomics. (2015b). "Spain, Economic Indicators", <http://www.tradingeconomics.com/spain/indicators>, (Erişim: 22.03.2015).
- Tradingeconomics. (2015c). "Portugal, Economic Indicators", <http://www.tradingeconomics.com/portugal/unemployment-rate>, (Erişim: 19.04.2015).
- Tradingeconomics. (2015d). "Ireland, Economic Indicators", <http://www.tradingeconomics.com/ireland/government-budget>, (Erişim: 02.04.2015).
- Tularam, G.A. and Subramanian, B.S. (2013). "Modeling of Financial Crisis: A Critical Analysis of Models Leading to the Global Financial Crisis", *Global Journal of Business Research*, Vol:7, No:3, pp:101-124.
- Turgut, A. (2007). "Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler", TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt.20, Sayı.4-5, Kasım 2006/Şubat 2007, ss:35-46.
- Türel, O.r (2011). "Türkiye'de 1994, 2001 ve 2008-9 Ekonomik Krizlerinin Karşılaştırılmalı Analizi", Ekonomik Yaklaşım, Cilt.21, Sayı.75, ss:27-75.
- Ural, M. (2003). "Finansal Krizler ve Türkiye", *DEÜ İİBF Dergisi*, Cilt:18, Sayı:1, ss:11-28.
- Vardareri, D. ve Dursun, G. (2010). "Asimetrik Bilgi Çerçevesinde 2008 Küresel Krizin İncelenmesi", *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, ss:137-150.

- Vural, R. (2011). "Yunan Krizinin Dinamikleri ve Olası Sonuçları", *21.Yüzyıl Dergisi*, Sayı:36, ss:80-88.
- Yay, G.G. (2001). "1990'lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi", *Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, Cilt:2, Sayı:42, ss:1234-1248.
- Yılmaz, Ö., Kızıltan, A. ve Kaya, V. (2005). "İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para krizleri", *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı:24, ss:77-96.
- Yoshitomi, Masaru and Sayuri Shirai (2000). "Policy Recommendations for Preventing Another Capital Account Crisis", Asian Development Bank Institute, <http://www.adbi.org/files/2000.7.7.apf001.capital.account.pdf>, (Erişim: 04.09.2011).
- Yücel, İ.L. (2012). "Avrupa Birliği Ülkelerinde Bankacılık Sektörünün Etkinlik Ölçümü Üzerine Bir Uygulama", *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:31, Sayı:2, ss:19-37.
- Whelan, K. (2013). "Ireland's Economic Crisis The Good, the Bad and the Ugly". *University College Dublin*.
- Woods, S. (2014). "The Greek Sovereign Debt Crisis: Politics and Economics in the Eurozone". *University of Washington*.

KAMU HARCAMALARI BİLEŞENLERİ İLE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ (TÜRKİYE ÖRNEĞİ)

Osman Cenk KANCA

Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Öğretim Üyesi,
osmancenkanca@hotmail.com

Metin BAYRAK

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Öğretim Üyesi,
mebay65@yahoo.com

ÖZET

Yirminci yüzyılın başından itibaren iktisadi, siyasi ve sosyal alanda meydana gelen gelişmeler devletin misyon ve vizyonunda ciddi bir transformasyona yol açmıştır. Ortaya çıkan bu yeni durum kamu harcamalarını eskisiyle kıyaslanamayacak devasa boyutlara taşımıştır. Kamu harcamalarının baş döndürücü hızla artışı literatürde kamu harcamalarıyla ilgili çalışmalarını artırmış, bu çalışmaların kahir ekseriyeti klasik ve keynesyen öğretisi ekseninde şekillenmiştir. Bu çalışmada Türkiye'de 1980-2013 dönemine ait kamu harcaması bileşenleri ve işsizlik düzeyine ait yıllık zaman serisi verileri kullanılarak kamu harcamaları bileşenleri ile işsizlik düzeyi arasındaki ilişki incelenmiştir. Transfer harcamaları ile işsizlik düzeyi arasında çift yönlü bir nedensellik, cari ve yatırım harcamaları ile işsizlik düzeyi arasında ise ters yönlü bir ilişki olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cari Harcamalar, Yatırım Harcamaları, Transfer Harcamaları, İşsizlik Oranı, Zaman Serisi Analizi

Jel Kodları: H50, J64, J21

THE RELATIONS BETWEEN THE COMPONENTS OF GOVERNMENT EXPENDITURES AND UNEMPLOYMENT (THE CASE OF TURKEY)

ABSTRACT

Developments in the economic, political and social areas since the beginning of the twentieth century has led to a significant transformation of the state's mission and vision. This new situation has emerged as enormous public expenses that cannot be compared with the former ones. Studies on public spending has increased rapidly in the dizzying rise of public spending, sometimes the majority of the research has been shaped in classical and Keynesian doctrine axis. This study examined the effect of the public expenditure components on the unemployment level in Turkey during the 1980-2013 within the framework of time series analysis. The results showed that there is bidirectional causality between transfer spending and level of unemployment; and there is a inverse relation between the unemployment level and current and investment expenditures.

Keywords: Current Expenditures, Investment Expenditures, Transfer Expenditures, Unemployment Rate, Time Series Analysis

JEL Classification Code: H50, J64, J21

1. GİRİŞ

Kamu harcamaları olgusu devletin varlığının en elzem unsurudur. Sosyal yaşamda toplumsal ihtiyaçları gidermenin en modern örgütsel şekli olan devlet için harcama yapma, mevcudiyetini ve hayatiyetini sürdürmenin yegâne yoludur. Kamu harcamaları ulaşılmış olduğu miktar, hacim, boyut, yekûn ve tutarıyla ekonomiyi etkilediği gibi; bu harcamaların finansman şekli ve kullanılış tarzından da ekonomi çeşitli şekillerde etkilenmektedir.

Kamu harcamalarının iktisadi etkileri literatürde çok tartışılmış, birçok araştırmaya konu olmuş, kamusal faaliyetlerin muhtelif kanallarla ekonomiyi etkileyeceğini vurgulayan çalışmalar yapılmıştır (Moreno-Dodson, 2008: 3). Kamu harcamalarının ekonomiyi etkileyen önemli değişkenlerden biri olması konusunda kuvvetli analitik nedenler olmasına rağmen bu etkinin gerçek derecesi konusunda önemli belirsizlikler hala devam etmektedir (Moreno-Dodson, 2008: 3). Nitekim kamu harcamaları yeknesak bir yapı arz etmeyip kendi içerisinde çok farklı kalemleri barındıran bir bünyeden müteşekkil bir bütünden oluşmaktadır.

Modern devlet anlayışı içerisinde ihtiyaçlar artmakta, ihtiyaçların karşılanabilmesi için kamu kesimi her geçen gün daha fazla harcama yapma zorunda kalmaktadır. Günümüzde ülkeler, iktisadi hayatın seyrini etkileme, daha yüksek bir yaşam standardı tesis etmek ve toplumsal refah seviyesini maksimum kılmak için önemli müdahale araçlarından olan kamu harcamaları vasıtasıyla yönlendirmelerde bulunabilmektedir. Keza, bu tür müdahalelerin miktar, şekil, sınır ve zamanı ülkelerin gelişme düzeylerine bağlı olarak farklılık arz edebilmektedir.

Kamu harcamalarının iktisadi etkileri konusunda geleneksel ve modern düşünce eksenleri etrafında yoğunlaşan birçok çalışma literatürde yer almaktadır. Kamu harcamalarının finansman kaynağının yanı sıra, eğitim, sağlık gibi fiziki ve beşeri sermaye stokuna yapılan harcamalarla, bütçe açıklarının finansmanı için yapılan harcamaların ekonomiye etkisinin üretimi destekleyici mi yoksa köstekleyici mi olduğuna dair çok yönlü bakış açısıyla yapılan çalışmaların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Kamu harcamaları; ulusların mali sistemlerinde, iktisadi yapılanmanın muvaffakiyetinde, fiyat istikrarı, refah seviyesi ve işsizlik üzerinde etkili olmakta, bu yüzden kamu harcamalarının hangi amaçla ifa edildiği, ülke yurttaşlarına nasıl yansıdığı, ne şekilde kullanıldığı ve yönetildiği, ülke ekonomileri üzerinde ne tür etkiler ortaya çıkardığı gibi konular sürekli tartışılmaktadır.

Devletin üstlendiği görevleri yerine getirebilmesi bağlamında, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamaları mühim önem arz etmektedir. Kamu harcamalarının zaman içindeki gelişimiyle ilgili olarak, genellikle, her ülkede gözlenen durum, harcama tutarlarının artışıdır. Bu bağlamda, Türkiye’de özellikle 1980 sonrası kamu harcamalarındaki artış, birçok iktisadi ve mali sorunun kaynağı olarak gösterilmiş, dolayısıyla çalışmamız kamu harcamaları işsizlik ilişkisi sorunsalına odaklanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kamu harcamaları-işsizlik ilintisi temelde iki yaklaşım tarafından açıklanmaktadır. Bunlardan birincisi olan Klasik yaklaşımda, devletin kamu harcamaları vasıtasıyla yaptığı müdahaleler, piyasa içerisinde oluşacak fiyatları etkilemekte ve kaynak dağılımını bozucu etki yapmaktadır. Böylece ekonomide büyüme engellenmekte, (üretim negatif yönde etkilenmekte) işsizlik artmaktadır. Buna mukabil, Keynesyen yaklaşım, kamu kesimi faaliyetlerinin talebi besleyici, tam istihdamı tesis edici şekilde piyasayı etkilediğini savunmakta, devletin elindeki mali araçlarla (kamu harcamaları) işsizliği önlemek için aktif bir rol üstlenmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Özüğurlu, 2005: 72-73). Keynes’e göre ekonomik canlanmanın oluşması için maliye politikasıyla müdahale yapılmalıdır. Bu kapsamda ifa edilen cari, yatırım ve transfer harcamaları ilgili ekonomideki istihdam düzeyinin belirleyicisi durumundadır (Bocutoğlu, 2012; Ünsal, 2007: 33-35).

Kamu otoritesi toplumsal ihtiyaçları karşılamak ve/veya ekonomik ve sosyal hayata müdahalede (yönlendirme) bulunmak üzere harcama yapmaktadır (Türk, 1992: 27). Bir ekonomide makro iktisadi amaçlardan biri; tam istihdamı sağlayarak, işsizlik oranını asgari düzeye çekmektir. Ancak bu sayede iktisadi gelişme çıtası yükseltilerek belirli bir ekonomik gelişmişlik

düzeyine varılabilir (Soule ve Antell, 1992: 331). Diğer taraftan, bir ekonominin düşük istihdamda olması halinde yapılan kamu giderleri üretim ve istihdam seviyesinde bir artış sağlayabilmektedir (Köklü, 1984). Bu amaca en uygun kamu harcama türü, yatırım harcamalarıdır. Yatırım harcamaları üretim hacmini artırdığı gibi üretim faktörü kullanımının artmasına katkıda bulunabilmektedir. Şayet yatırımın ifasında seçilen teknoloji, “emek-yoğun” bir teknoloji ise bu takdirde yapılacak harcama daha çok sayıda işgücüne istihdam alanı doğurabilir. Kamu yatırım harcamaları gelişmekte olan ülkelerde istenilen seviyede olmadığı için, bu ülkelerde kamu sektörü, özel kesim yatırımlarına çeşitli maddi desteklerle (yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman, gümrük vergi ve resimleri muafiyeti vb.) canlılık kazandırmaya çalışır. Devletin sağladığı bu kaynaklar kısa dönemde ekonominin istihdam kapasitesini artırabilir (Eker ve Tüğen, 1995: 105). Diğer bir söylemle ekonomi açısından, yatırım harcamalarının bir taraftan kaynakların etkin ve verimli kullanılmalrı, diğer taraftan kalkınma ve istihdam düzeyinin yükseltilmesi (işsizliğin azaltılması) bakımından son derece önemli olduğu söylenebilir (Akdoğan, 2006: 70).

Kamu kesimi tarafından yapılan cari harcamalar, toplam harcamalar içerisinde önemli bir yekûn teşkil etmektedir. İşsizliğin yüksek olduğu bir ekonomide kamu kesiminin yapmış olduğu bu tür harcamalar ile mal ve hizmet satın alınması söz konusu olduğu için toplam talep artıp işsizlik seviyesi azalabilir (Bulut, 2002: 73). Yatırım ve cari harcamalar (reel harcamalar), üretimde kullanılan işgücünü de kapsamaktadır. Bu harcamaların üretken kaynakları canlandırması sebebiyle üretimi artırması ve dolayısıyla işsizliği azaltması beklenmektedir (Durmuş, 2006: 257).

Transfer harcamaları; işsizliğe karşı bir önlem olarak kullanılabilceği gibi işsizliği etkileyen bir faktör de olabilmekte, ayrıca verilen işsizlik yardımı sonucu kişiler çalışmamayı tercih edebilmektedirler (Easew ve Garratt, 2000: 389). Transfer harcamaları bağlamında işsizlik ödemeleri işsizliği artırabilir, işsizlerin iş bulup işe yerleşme isteklerini azaltabilir, çalışanların iş bırakma eğilimlerini güçlendirebilir ve çalışmamayı özendirir (Özşuca, 1997: 131). Bu kapsamda, yapılan transfer harcamaları, gelir destekleri ile koruma sağlamayı amaçlarken, işsizlerin işgücü piyasasında iş bulmalarını ve bir işe yerleşmelerini sağlayacak bir önlem getirememektedir. Ancak, devlet bazen sübvansiyon politikası

vasıtasıyla ekonomide bazı üretim dallarının gelişmesine katkıda bulunabilmektedir. Bu uygulama, üretim alanlarında bir artış sağlayarak istihdamın yükselmesine neden olabilmektedir (Türk, 1992: 117). Kısaca, bir ekonomide işsizlik oranının düşürülmesi bağlamında, kamu yatırım ve cari harcamalarının hızlandırılarak artırılması ve genel olarak transfer ödemelerinin yükseltilmesi etkin rol oynayabilmektedir (Savaş, 1994: 39). Ancak, devamlı artan kamu harcamaları, bazı zamanlar zorunlu olarak vergi ve vergi dışı finansman kaynaklarının aşırı kullanımının mutlak sonucunu da doğurmaktadır. Kamu harcamalarının finansmanında vergi yoluna başvurulması piyasa ekonomisi üzerinde olumsuz birtakım baskılar oluşturabilmektedir. Vergi yükünün ağır olması, ekonomik birimlerin yatırım, tasarruf ve çalışma kararlarını sekteye uğratmakta ve neticede ekonomide işsizlik ile karşılaşılabilir (Akalin, 1997: 33).

3. TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARI VE İŞSİZLİĞİN GELİŞİMİ

Türkiye'de 1980 sonrası piyasa ekonomisine geçiş çabalarıyla temel iktisadi kararlarda farklı yapısal dönüşümler benimsenmiştir. Örneğin; döviz kuru, kambiyo, dış ticaret rejimi ve sermaye hareketleri liberalize edilmiş, kamu kesiminin ekonomiye etkisinin azaltılması, özelleştirme ve özel girişimin teşvik edilmesi gibi yapısal değişikliklere gidilmiştir (Şimşek, 2004: 40). Bu gelişmeler ışığında, Türkiye'de 1980 sonrası dönemde kamu harcamalarının GSMH içindeki payı azalışa geçmiş ancak 1989 yılından sonra durum değişmeye başlamıştır. Bunun önemli nedenlerinden biri olarak, 1984 yılı sonrasında kamu açıklarının yüksek reel faizli iç borçlanma yoluyla finanse edilmesi ile oluşan faiz yükü ve personel harcamaları gösterilmektedir (Karluk, 1999: 107). Ayrıca, yeterli yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmadan 1989 yılında dış finansal serbestlik kararının alınmasıyla, ülkeye yabancı sermaye girişinin artması ve bununla faizleri yükseltmesi, kamu harcamalarının GSMH'ya oranında bir artış meydana getirmiştir (Şener, 1996; Ural, 2003). Faiz yükünün artmasının yanı sıra borçlanma vadelerinin giderek kısalması transfer harcamalarını önemli bir yekûna taşımış, sosyal güvenlik kurumlarına yapılan transferler ise bu yekûnun iyice kabarmasına yol açmıştır (Eren, 2006: 124). Ülke de 2002 yılına kadar seyreden yüksek faiz oranları, döviz sıkıntısı, borçlanma gereksinimi, bu dönemdeki ekonomik krizler (1994, 2000, 2001 krizleri), siyasi istikrarın bir

türlü oluşmaması v.b. nedenlerle ekonomik istikrar bir türlü sağlanamamış ve kamu harcamaları/GSMH oranı artan bir seyir izlemiştir. Öyle ki, kamu harcamalarının GSMH'ya oranı 2001 yılına gelindiğinde %45 düzeyine çıkmıştır. Özellikle bu salınım üzerinde transfer harcamaları ve bunun önemli bir kısmını oluşturan borç servisi büyük rol oynamıştır. Söz konusu dönemde transfer harcamalarının GSMH içindeki payı %32'ler seviyesine kadar tırmanmıştır. Ancak 2002 sonrası siyasi istikrarın oluşumu, mali disiplini sağlamaya yönelik politikalar ve AB'ne uyum çerçevesinde yapılan bazı yapısal düzenlemelerle birlikte kamu harcamaları/GSMH oranı bir düşüş eğilimi içerisine girmiştir. Dolayısıyla, 2013 yılı itibariyle cari, yatırım ve transfer harcamalarının GSMH'ya oranı sırasıyla %9,7; %2,6; %13,3 olarak teşekkül etmiştir. 1980-2013 dönemine genel olarak bakıldığında; cari harcamaların GSMH içindeki payını koruduğu (%10 civarında), yatırım harcamaları/GSMH oranının %2-3 bandında bir seyir izlediği, transfer harcamaları/GSMH oranının ise 90'lı yıllardan itibaren artış eğilimine girdiği, 2001 yılında zirve yaptıktan sonra (%31,7) azalış yönünde bir salınım sergilediği izlenmektedir (Bkz. Ek 1).

Türkiye'de işsizlik problemi; yatırımlarda istenilen düzeye gelinememesi, sanayileşmenin henüz olgunlaşmaması, sermaye yetersizliği ve genç nüfusun yüksek oluşundan mütevellit yapısal niteliktedir. 1980'ler ve 1990'lı yıllarda yaşanan bazı nispi azalmalar haricinde işsizlik oranı bilhassa 2000 yılından bu yana sürekli olarak artış göstermiştir. Türkiye ekonomisi yüksek bir büyüme performansı yakalamasına rağmen (kriz dönemleri hariç), maalesef yüksek büyüme beraberinde yüksek bir istihdam sağlayamamıştır. 1980 yılındaki IMF güdümündeki istikrar programı ve akabinde gelen askeri müdahale ile işgücü piyasasında nispi hareketlilikler yaşanmıştır. 1985 yılında %7,1 düzeyine inen işsizlik oranı 1990'lara doğru tekrar tırmanışa geçmiştir (Şahin, 2007: 562). Türkiye 2000'li yıllarla birlikte işsizlik oranında iki haneli rakamlarla tanışmış, kriz yılı olan 2009'da bu oran %13,5 seviyesine kadar gelmiştir. 2010 sonrasında ise işsizlik oranı %10'un altında, %9 bandında kalmıştır (Bkz. Ek 2). 2002 sonrası dönemde tatbik edilen IMF destekli ekonomik programda, bütçe açıklarını kapatmaya yönelik uygulanan daraltıcı maliye politikaları reel kesimi olumsuz etkilemiştir. Özellikle yatırım harcamalarının azalması ve/veya diğer harcama türlerine göre görece konumunun zayıflığı istihdamı geriletmiş, bu durumda işsizlik oranlarının azalmamasına neden olmuştur (Şimşek, 2007).

4. LİTERATÜRE BAKIŞ

Kamu harcamaları ve bileşenleri ile işsizlik arasındaki ilişki konusunda iktisat yazınında gerek Türkiye ekonomisi (sınırlı sayıda) gerekse diğer ülke ekonomileri üzerine farklı türde çalışmalar yapılmıştır. Türkiye ekonomisi üzerine yapılan çalışmalardan; Bakırtaş (2003), Türkiye'deki kamu harcamalarının temel makroekonomik değişkenlerle olan nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Çalışmanın uygulama kısmında önce regresyon analizine daha sonra Granger nedensellik testine yer verilmiştir. Çalışmadaki modellerden biri kamu harcamaları ile istihdam hacmi arasındaki nedensellik ilişkisini açıklamak için oluşturulmuştur. Model; kamu harcamalarından istihdam düzeyine doğru oluşturulduğunda, kamu harcamalarının istihdam düzeyini etkilediği sonucuna varılmıştır. Şahin ve Özenç (2007), çalışmalarında, kamu harcamalarının işsizlik üzerine etkilerini 1988-2006 yılı verilerini kullanarak Türkiye ekonomisi için test etmiştir. Granger anlamda iki değişken arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır. Aslan ve Kula (2010), kamu sektör büyüklüğünün eğitim seviyesine göre işsizlik oranlarını nasıl etkilediğini analiz etmişlerdir. Çalışmada, 2000:1–2007:3 dönemi Türkiye ekonomisi verileri kullanılarak, kamu sektör büyüklüğünün işsizliği azalttığı sonucu bulunmuştur. Hata düzeltme modeline dayanılarak yapılan Granger nedensellik test sonuçları, kamu sektör büyüklüğünden genel lise mezunu işsizlik oranı ve lise dengi meslek okul mezunu işsizlik oranına doğru tek yönlü bir nedensellik sergilerken, kamu sektör büyüklüğü ile ortaokul-dengi meslek okul mezunu işsizlik oranı ve yükseköğretim fakülte mezunu işsizlik oranı arasında karşılıklı bir etkileşim göstermiştir.

Diğer ülke ekonomileri ile ilgili yapılan çalışmalarda söz konusu ilişki üzerine, Karras (1993), 18 ülke ekonomisini kamu harcamaları-işsizlik bağlamında incelemiş ve bunların sekizinde kamu harcamalarının istihdam oranını negatif yönde etkilediğini gözlemlemiştir. Abrams (1999), EKK yöntemini kullanarak yaptığı çalışmada, 1984-1993 döneminde, İsviçre ve 20 OECD ülkesinde kamu sektörünün ekonomide artan büyüklüğünün işsizliği artırdığını tespit etmiştir. Bu çalışma daha sonra iktisat yazınında "Abrams Eğrisi" olarak yer almıştır. Yuan ve Li (2000), ABD için yaptıkları çalışmada, kamu sektör büyüklüğü ve işsizlik ilişkisini VAR tekniği ile incelemişler ve iktisat

politikalarının çalışılan saati ve çıktığı artırdığı, fakat istihdam seviyesini azalttığı sonucunu elde etmişlerdir. Algan vd. (2002), OECD ülkeleri için Abrams Eğrisi'ni sınavan çalışmalarında, 1960-2000 dönemine ilişkin yaptıkları analizde, ortalama olarak kamu sektöründe istihdam edilen her yüz kişinin, özel sektörde yüz elli çalışanın dışlanmasına neden olduğu sonucuna varmışlardır. Christopoulos vd., (2005), 10 Avrupa ülkesinde 1961-99 dönemi için kamu kesimi büyüklüğü ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Panel koentegrasyon tekniğinin kullanıldığı çalışmada Abrams Eğrisi'ni destekleyen bulgulara ulaşılmıştır. Feldman (2006), 19 gelişmiş ülke ekonomisinde 1985-2002 dönemi için kamu kesiminin büyüklüğü ile işsizlik arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Regresyon yönteminin kullanıldığı çalışmada, kamu kesiminin ekonomi içindeki payının büyük oluşunun işsizliği artırabileceği neticesine varılmıştır. Yine, Feldman (2010), 52 gelişmekte olan ülke ekonomisi için kamu kesimi büyüklüğünün işsizliği nasıl etkilediğini analiz etmiştir. Regresyon sonuçlarına göre, büyük kamu sektörünün işsizlik oranını artırmasının muhtemel olabileceği saptanmıştır. Brückner ve Pappa (2010), 10 OECD ülkesi üzerine yaptıkları çalışmada, yapısal VAR yöntemini kullanmış ve yüksek düzeyli kamu harcamalarının işsizlik oranını artırdığını tespit etmişlerdir. Aysu ve Dökmen (2011), kamu kesiminin büyüklüğü ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi, 1990-2007 yılları arasında 17 OECD üyesi ülke açısından panel koentegrasyon analizi ile test etmişlerdir. Yapılan analiz sonucunda, kamunun hacmi (kamu harcamaları) ile işsizlik arasında istatistiksel açıdan bir ilişki tespit edilmiştir. Holden ve Sparrman (2011), 20 OECD ülkesi üzerine 1960-2007 dönemine ilişkin yaptıkları çalışmada, ampirik sonuçlara göre kamu harcamalarındaki artışın işsizlik oranında azalışa sebebiyet vereceği şeklinde bir bulguyla karşılaşmışlardır Ramey (2012), çalışmasında 2. Dünya savaşı süresince Kore'de özel tüketim harcamaları şeklinde yapılan kamu harcamalarının işsizlik ve istihdam üzerindeki etkisini araştırmıştır. Yapısal VAR (SVAR) yönteminin kullanıldığı çalışmada, kamu harcamalarında oluşacak bir artışın işsizliği düşürdüğü neticesine varılmıştır.

5. VERİ SETİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM

Çalışmada kullanılan veri seti, 1980-2013 dönemini kapsayan yıllık verilerden oluşmaktadır. Ekonometrik analizde; cari, yatırım ve transfer

harcamalarının GSMH'ya oranı şeklinde hesaplanan (ce, ie, tre) ve yıllık işsizlik oranı (unp) serilerinden yararlanılmıştır. Veri seti, DPT ve T.C. Maliye Bakanlığı'nın web sitelerinden ve raporlarından derlenmiştir. Ekonometrik analizde ilk olarak, tüm serilerin bireysel zaman serisi özellikleri, Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi yardımı ile ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bunun yapılmasındaki amaç, söz konusu değişkenlerde meydana gelebilecek sahte regresyon sorununun ortadan kaldırılmasıdır. Zira bir seri birim kök bulunduruyorsa genelde o serinin bir "rassal yürüyüş" gösterdiği ifade edilmektedir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010: 311). İkinci olarak, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığının tespiti bağlamında Johansen eşbütünleşme testinden faydalanılmıştır. Son olarak, Granger nedensellik testi yardımıyla söz konusu değişkenler arasındaki ilişkinin yönü sorusuna cevap aranmıştır.

6. EKONOMETRİK BULGULAR

6.1. BİRİM KÖK ANALİZİ

"Durağanlık testi, zaman serilerindeki dalgalanmalarda sapmaları önlemek için yapılan bir test türüdür. Zaman serisi modellerindeki en önemli sorun serilerin durağan hale getirilmesi sorunudur" (Bayraktutan ve Arslan, 2003: 93). Serilerin durağan olup olmadığının tespiti bağlamında (seriler arasındaki ilişkinin gerçek ya da sahte oluşunu çözmek için), Tablo 1, ADF birim kök test sonuçlarını göstermektedir. Durağanlık sınamaları, sabitsiz-trendsiz, sabitli ve sabitli-trendli olmak üzere üç formda gerçekleştirilebilir (Yamak ve Tanrıöver, 2009: 48).

Tablo 1: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler→	ce	ie	tre	unp	Δ ce	Δ ie	Δ tre	Δ unp
Model 1	-1.72	-2.26	-1.15	-1.96	-5.03*	-6.22*	-4.84*	-5.89*
Model 2	-2.12	-1.73	-0.67	-2.70	-4.94*	-6.83*	-4.92*	-5.79*
Model 3	-0.24	-1.02	-0.15	-0.08	-5.11*	-6.25*	-2.63*	-5.95*

Not: Model 1, Model 2 ve Model 3; sırasıyla sabitli, sabitli-trendli ve sabitsiz-trendsiz modelleri göstermektedir. Δ ; birinci fark işlemcisini temsil etmektedir. *: %1, anlamlılık seviyesini ifade etmektedir.

ADF birim kök testi sonuçlarına göre, serilerin hepsi birinci devresel farklarında durağandırlar. Zaman serisi verileri ile yapılan çalışmalarda çok sık bir biçimde geciktirilmiş veriler kullanılmaktadır (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010: 113). Bu çerçevede, optimum gecikme uzunluğu; Son Tahmin Hatası Kriteri (FPE), Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (SC), Hannan-Quinn Bilgi Kriteri (HQ) ve Olabilirlik Oranı (LR) kriterlerinden yararlanılarak aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

Tablo 2: Optimal Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	NA	55.00243	15.35879	15.54561	15.41855
1	141.6866*	0.559359*	10.75799*	11.69212*	11.05683*
2	9.583961	1.097379	11.36828	13.04971	11.90618
3	13.20185	1.736959	11.65836	14.08711	12.43534
4	18.29057	1.775380	11.31806	14.49411	12.33411

Not: *; Optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Uygulamada kullanılan her beş kriter de, optimal gecikme uzunluğunun “bir” olması gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle; çalışmada, gecikme uzunluğu “bir” olacak şekilde tahminlemeler yapılmıştır.

6.2. JOHANSEN KOENTTEGRASYON TESTİ

Çalışmada; ADF testi ile değişkenlerin entegre dereceleri I(1) tespit edildikten sonra seriler (ce, ie, tre, unp) arasındaki eşbütünleşme analizi için “Johansen” koentegrasyon metodu kullanılmıştır. “Johansen koentegrasyon testine göre, hesaplanan iz ve maksimum özdeğer istatistikleri Johansen ve Juselius (1990) tarafından türetilen kritik değerler ile karşılaştırılmak suretiyle koentegrasyon ilişkisinin olup olmadığı belirlenir. Hesaplanan “iz” ve “maksimum özdeğer” istatistikleri kritik değerlerden büyük ise seriler arasında uzun dönemli ilişkinin var olduğuna karar verilir” (Yamak ve Abdioğlu, 2007: 6). Bu bağlamda, elde edilen sonuçlar Tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo 3: Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Maksimum Özdeğer Testi			
Boş (H_0) Hipotez	Alternatif Hipotez	Maksimum Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değeri
$r = 0$	$r = 1$	29.97	32.11
$r = 1$	$r = 2$	14.15	25.82
$r = 2$	$r = 3$	9.46	19.38
İz Testi			
Boş (H_0) Hipotez	Alternatif Hipotez	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değeri
$r = 0$	$r > 0$	59.39	63.87
$r \leq 1$	$r > 1$	29.41	42.91
$r \leq 2$	$r > 2$	15.26	25.87

Tablo 3'deki sonuçlara bakıldığında, Maksimum özdeğer istatistiğinin 29.97 değeri ile İz istatistiğinin ise 59.39 değeri ile 0.05 anlamlılık düzeyinde anlamlı olmadıkları tablodan görülmektedir (%5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerden küçük). Hem "maksimum özdeğer istatistiği" hem de "iz istatistiği" seriler arasında uzun dönem bir ilişkinin var olduğunu ifade etmemektedir. Serilerin uzun dönemde ortak bir trende sahip olmadıkları izlenmektedir. Diğer bir söylemle, seriler arasında eşbütünleşik vektör bulunamamıştır.

6.3. GRANGER NEDENSELLİK TESTİ

Granger nedensellik testi; bir değişkenin cari değeri ile diğer değişkenin geçmiş değerleri arasındaki ilişkinin derecesini (sebep-sonuç) ölçmek için geliştirilmiştir. Bu test, analiz edilecek olan değişkenin kendi geçmiş (gecikmeli) değerleri ile diğer değişkenin geçmiş değerleri üzerine regresyon modeli kurularak yapılır. Son olarak F testi yardımı ile iki seri arasında Granger anlamda bir nedensellik ilişkisi olup olmadığına karar verilmektedir (Yamak ve Korkmaz, 2005: 23). Granger nedensellik testine ilişkin sonuçlar Tablo 4'de sunulmaktadır.

Tablo 4: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

<i>Sıfır Hipotezi</i>	<i>Gözlem</i>	<i>F İstatistiği</i>	<i>Önem Seviyesi</i>
ce, unp'nin Granger anlamda nedeni değildir	33	0.02650	0.8718
unp, ce'nin Granger anlamda nedeni değildir		1.33211	0.2575
tre, unp'nin Granger anlamda nedeni değildir	33	3.84539	0.0592
unp, tre'nin Granger anlamda nedeni değildir		13.4249	0.0010
ie, unp'nin Granger anlamda nedeni değildir	33	0.00012	0.9912
unp, ie'nin Granger anlamda nedeni değildir		0.56644	0.4575
tre, ce'nin Granger anlamda nedeni değildir	33	0.27219	0.6057
ce, tre'nin Granger anlamda nedeni değildir		1.87965	0.1805
ie, ce'nin Granger anlamda nedeni değildir	33	6.75854	0.0143
ce, ie'nin Granger anlamda nedeni değildir		0.00622	0.9377
ie, tre'nin Granger anlamda nedeni değildir	33	1.67828	0.2050
tre, ie'nin Granger anlamda nedeni değildir		0.00057	0.9812

Not: Gecikme uzunluğu 1'dir

Tablo 4'e bakıldığında, transfer harcamaları (tre) ile işsizlik oranı arasında (unp) çift yönlü, yatırım harcamalarından (ie) cari harcamalara (ce) doğru ise tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu bulunmuştur.

Çalışmada, Abrams'ın (1999) esas aldığı model modifiye edilerek kullanılmış ve değişkenler (unp, ce, tre, ie) arasındaki EKK tahminlerinin sonuçlarına da Tablo 5'de yer verilmiştir.

Tablo 5: Değişkenler Arasındaki EKK Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken (unp)		
Değişkenler	Katsayı değeri	T istatistiği
sabit	8.29	3.45*
ce	0.33	1.10
ce _{t-1}	-0.38	-1.36
tre	-0.28	-2.37**
tre _{t-1}	0.37	3.36*
ie	-0.15	-0.19
ie _{t-1}	-0.01	-0.02
$R^2=0.38$ $F=2.68$		

Not: * %1, ** %5 anlamlılık düzeyini, R^2 denklemin açıklayıcılık gücünü, F ise denklemin F istatistiğini göstermektedir

Tablo 5’de görüldüğü gibi, bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında kurulan regresyonda katsayılar, “tre” değişkeni hariç istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. unp’nin bağımlı değişken olarak alındığı model sonuçlarına göre; transfer harcamalarındaki (tre) bir birimlik artışın cari dönemdeki işsizlik oranını 0.28 birim etkilediği, aynı şekilde yatırım harcamalarındaki (ie) bir birimlik artışın cari dönemdeki işsizlik oranına 0.15 birim etkide bulunduğu ve söz konusu bu etkilerin ise katsayıdan da anlaşılacağı üzere negatif olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Cari harcamalar (ce) için söz konusu etkinin yönü ise pozitiftir. Yatırım harcamalarının ekonomideki görece konumu, özellikle 1980 sonrası kamu kesiminin ekonomideki hacmini küçültme gayretleri çerçevesinde sürekli azaltılmıştır. Bilhassa, 1990’lı yıllarda gerek ekonomik gerekse siyasi istikrarın sağlanamaması yatırımlara verilen önemi azaltmıştır. Bu kapsamda, Türkiye’de söz konusu dönemde yatırım harcamaları ile işsizlik arasında çok zayıf bir ilişki olduğu söylenebilir. Yinede, ekonominin üretim gücüne etkide bulunması kapsamında, Türkiye ekonomisi özelinde yatırım harcamalarındaki bir artışın işsizlik oranı üzerinde azaltıcı etki yaptığı söylenebilir. Öte yandan, transfer harcamaları için ise durum farklı görünmektedir. Tablo 5’e bakıldığında transfer harcamaları ile işsizlik arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu izlenmektedir (Granger nedensellik testinden elde edilen sonuç ile paralellik göstermektedir).

Transfer harcamaları milli gelire endirekt katkı yapan harcama türüdür (Türk, 1992). Bu çerçevede ele alınan dönemde transfer harcamalarının Türkiye'nin milli gelirini etkilediği (katkı sağladığı) ve dolayısıyla işsizlik oranı üzerinde azaltıcı etkide bulunduğu ifade edilebilir. Ancak, 1993-2003 dönemindeki borç faizleri nedeniyle söz konusu etkinin kuvvetli olmadığı değerlendirilebilir. Çünkü anılan dönemde borç-faiz-borç kısır döngüsü sebebiyle transfer harcamaları verimli kanallara akıtılamamıştır. Öyleki 2001 yılı itibariyle borç faizlerinin GSMH içindeki seviyesi %23'lere kadar tırmanmıştır. Bu durum, transfer harcamalarının milli gelir üzerinde yaratacağı katkıya sınırlama getirmiştir. Fakat, 2002 sonrası uygulanan basiretli politikalarla birlikte bu tablo değişmiştir. Cari harcamaların bir dönem gecikmeli değerinin işsizlik oranı üzerinde azaltıcı etki yaptığı Tablo 5'de izlenmektedir. Söz konusu sonuç, beklentiler doğrultusunda çıkmıştır. Zira, kamu kesimi reel harcamalar türünden olan cari harcamalar ile istihdam oranında artış sağlayabilmektedir. Bu çerçevede, 1980-2013 döneminde yapılan cari harcamaların (bir dönem gecikmeli), işsizlik oranını azaltıcı bir etkide bulunduğunu söylemek mümkündür.

7. SONUÇ

Kamu harcamaları bir taraftan büyüme, gelişme ve kalkınmaya katkı sağlarken, diğer taraftan iktisadî kaynakları azaltma ve tüketme sonucu doğurabilmektedir. Kamu harcamalarının, istihdam, tasarruf ve yatırım hacmi üzerinde direkt olarak pozitif etkisi görülebildiği gibi, bazen de dolaylı olarak teşvik edici ve engelleyici tesirler meydana getirebilmektedir.

Kamu harcamalarının yüzyılımızda çok yaygın bir iktisat politikası aracı olarak kullanılması vergi ve vergi dışı finansman kaynaklarının daha fazla kullanımını zorlamış, yapılan her kamu harcaması gerek kullanma yeri ve alanı gerekse finansman kaynağı açısından ekonomide birçok makroekonomik değişkenin yeniden oluşumuna sebebiyet vermiştir.

Türkiye'de 1980-2013 dönemine ait yapılan kamu harcamaları bileşenlerinin (cari, yatırım, transfer) işsizlikle ilişkisini inceleyen ve yıllık veri seti kullanılan bu çalışmada; Johansen (1990) koentegrasyon ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışmada önce serilerin durağanlığı ADF testi

ile incelenmiştir. Yapılan koentegrasyon testi sonucunda değişkenler arasında (cari harcamalar, yatırım harcamaları, transfer harcamaları, işsizlik oranı) uzun dönemli ilişki tespit edilememiştir. Bunun yanı sıra değişkenler arasında nedenselliği tespit etmek amacıyla yapılan Granger nedensellik testi, Türkiye’de transfer harcamaları ile işsizlik oranı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Daha sonra cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamalarının açıklayıcı, işsizlik oranının ise açıklanan değişken olarak yer aldığı denklemde; transfer harcamaları ve yatırım harcamalarının işsizlik oranı üzerinde negatif yönde (azaltıcı) etkili oldukları gözlenmiştir. Ayrıca cari harcamaların işsizlik oranını negatif (azaltıcı) yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Dolayısıyla kamu harcamalarının ele alınan dönemde etkili olduğu, kamu harcama politikaları hazırlanıp uygulanırken politika yapıcıların ekonomide birçok makroekonomik değişkenin negatif ya da pozitif yönde etkileneceği hususunu hiçbir zaman göz ardı etmemeleri gerekir.

KAYNAKÇA

- Abrams, B. A. (1999). "The Effect of Government Size on the Unemployment Rate", *Public Choice*, 99, 395-401.
- Akalın, G. (1997). "Anayasal İktisat ve Türkiye İçin Ekonomik Anayasa Önerisinin Değerlendirilmesi", *Vergi Dünyası*, 185, 33.
- Akdoğan, A. (2006). *Kamu Maliyesi*, 11. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Algan, Y., Cahuc, P. ve Zylberberg, A. (2002). "Public Employment and Labour Market Performance", *Economic Policy*, (34), 7-65.
- Aslan, A ve Kula, F. (2010). "Kamu Sektör Büyüklüğü-İşsizlik İlişkisi: Abrams Eğrisi'nin Türkiye Ekonomisi İçin Testi", *Maliye Dergisi*, 159, 155-166.
- Aysu, A. ve Dökmen, G. (2011). "An Investigation on the Relationship between Government Size and Unemployment Rate: Evidence from OECD Countries", *Sosyoekonomi*, 2, 180-190.
- Bakırtaş, İ. (2003). "Kamu Harcamalarının Temel Makroekonomik Göstergelerle İlişkisi ve Nedenselliği (1983-2000 Türkiye Örneği)", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 41-66.
- Bayraktutan, Y. ve Arslan, İ. (2003). "Türkiye’de Döviz Kuru, İthalat ve Enflasyon İlişkisi: Ekonometrik Analiz (1980-2000)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 5 (2), 89-104.
- Bocutoğlu, E. (2012). *Karşılaştırmalı Makro İktisat Teoriler ve Politikalar*, 5. Baskı, Trabzon: Murathan Yayınevi.

- Brückner, M. ve Pappa, E. (2010). "Fiscal Expansions Affect Unemployment, but They may Increase It", *CEPR Discussion Papers Technical Report*, 7766, 1-49.
- Bulut, C. (2002). *Kamu Açıkları*, İstanbul: Der Yayınları.
- Christopoulos, D. K., John L. ve Efthymios, G. T. (2005). "The Abrams Curve of Government Size and Unemployment: Evidence from Panel Data", *Applied Economics*, 37, 1193-1199.
- Blanca Moreno-Dodson, (2008). "Assessing the Impact of Public Spending on Growth An Empirical Analysis for Seven Fast Growing Countries", *Policy Research Working Paper 4663*, The World Bank, Poverty Reduction and Economic Management Network, Vice President's Office.
- DPT. (2012). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2010)*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- DPT. (2011). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950 – 2010)*.
- Durmuş, M. (2006). "Kamu Harcamalarının Artışını Açıklayan Makro ve Mikro Modellere İlişkin bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8 (3), 251-299.
- Easaw, J. and Garratt, D. (2000). "Elections and UK Government Expenditure Cycles in the 1980's An Empirical Analysis", *Applied Economics*, 32, 381-391.
- Eker, A. ve Tüğen, K. (1995). *Kamu Maliyesine Giriş*, İzmir: Takav Matbaası.
- Eren, A. (2006). *Türkiye Ekonomisi*, Ankara, Ekin Kitabevi.
- Feldman, H. (2006). "Government Size and Unemployment: Evidence from Industrial Countries", *EPCS*, 1-28.
- Feldman, H. (2010). "Government Size and Unemployment in Developing Countries", *Applied Economics Letters*, 17, 289-292.
- Holden, S. ve Sparrman, V. (2011). "Do Government Purchases Affect Unemployment?", *CESifo Working Paper Series*, 3482, 1-41.
- Johansen, S. ve Juselius, K. (1990). "Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration with Applications to the Demand for Money", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52 (2), 169-210.
- Karlık, R. (1999). *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim*, 6.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Karras, G. (1993). "Employment and Output Effects of Government Spending: Is Government Size Important?", *Economic Inquiry*, 31 (3), 354-369.
- Köklü, A. (1984). *Makro İktisat*, Ankara: "S" Yayınları.
- Özşuca, Ş. T. (1997). "İşsizlik Sigortası ve İşsizlik", *Türk-İş Yıllığı*, 2, 131.
- Özüğurlu, Y. (2005). "Kamu Harcamalarının Bölüşüm İlişkileri Üzerine Etkisi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 16 (55), 69-88.
- Ramey, V. A. (2012). "Government Spending and Private Activity", *NBER*, 1-50. Savaş, V. F. (1994), *Politik İktisat*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Sevüttekin, M. ve Nargeleçekenler, M. (2010). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi*, Ankara: Nobel Yayınevi.

- Soule, G. and Antell, G. (1992). *Herkes İçin Ekonomi*, (Çev. Nejat Muallimoğlu), İstanbul: Avcıol Yayıncılık.
- Şahin, M. ve Özenç, Ç. (2007). "Kamu Harcamaları İle Makro Ekonomik Değişkenler Arasındaki Nedensellik İlişkileri", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5 (2), 200-225.
- Şahin, L. (2007). "Türkiye'de İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri ve İşsizlik Sorunu", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 53, 544-575.
- Şener, O. (1996). *Türkiye'de Kamu Sektörünün Optimal Büyüklüğü ve Kamu Kesimi Finansman Açıkları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Şimşek, M. (2004). "Türkiye Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme (1965-2002)", *Atatürk Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 18 (1-2), 37-52.
- Şimşek, H. A., (2007). "Türkiye'de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri", *Finans Politik-Ekonomik Yorumlar*, 44 (512), 66.
- T.C. Maliye Bakanlığı (2012). 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu, Ankara. Türk, İ. (1992), *Maliye Politikası*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ural, M. (2003). "Finansal Krizler ve Türkiye", D.E.Ü., *İİBF Dergisi*, 18 (1), 11-28. Ünsal, E. (2007), *Makro İktisat*, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Yamak, R. ve Abdioğlu, Z. (2007). "Fisher Hipotezinin Testi: Güçlü ve Zayıf Form", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1-2), 1-9.
- Yamak, R. ve Korkmaz, A. (2005). "Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 2 (1), 11-29.
- Yamak, R. ve Tanrıöver, B. (2009). "Faiz Oranı, Getiri Farkı ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği (1990-2006)", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 43-58.
- Yuan, M. ve Li, W. (2000). "Dynamic Employment and Hours Effects of Government Spending Shocks", *Journal of Economic Dynamics and Control*, 24 (8), 1233-1263. www.tuik.gov.tr

Ek 1: Türkiye’de Konsolide Devlet Harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%), (1980-2013)

Kalemler	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	
<i>Harcamalar</i>	20,3	18,8	15,0	18,7	17,0	15,3	15,9	16,9	16,2	16,5	17,2	
<i>Cari Harcamalar</i>	9,3	7,9	6,7	7,6	6,7	5,9	5,9	6,4	6,0	7,7	8,4	
<i>Yatırım Harcamaları</i>	3,5	3,8	3,1	3,3	3,1	2,9	3,1	2,6	2,1	1,6	2,4	
<i>Transfer Harcamaları</i>	7,5	7,1	5,1	7,6	7,2	6,1	6,8	7,8	8,0	7,1	6,3	
Kalemler	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	
<i>Harcamalar</i>	20,8	20,4	24,5	23,2	21,9	26,4	27,3	29,1	35,8	37,1	45,6	
<i>Cari Harcamalar</i>	9,5	10,3	10,2	8,9	8,2	8,5	9,4	9,6	11,7	10,8	11,5	
<i>Yatırım Harcamaları</i>	2,4	2,9	2,8	1,9	1,3	1,7	2,1	1,8	1,9	1,9	2,3	
<i>Transfer Harcamaları</i>	6,3	7,0	11,3	12,3	12,4	16,1	15,7	17,6	22,1	24,3	31,7	
Kalemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Harcamalar</i>	42,3	39,3	35,8	29,7	29,1	31,4	31,0	27,7	28,6	22,5	24,7	25,6
<i>Cari Harcamalar</i>	11,3	10,8	11,0	10,7	12,1	11,8	10,3	9,5	8,8	9,2	9,4	9,7
<i>Yatırım Harcamaları</i>	2,5	2,0	1,8	1,7	1,9	2,5	1,6	1,9	2,3	2,2	2,4	2,6
<i>Transfer Harcamaları</i>	28,4	26,5	23,1	17,2	15,1	17	19,1	16,4	14,2	12,2	12,9	13,3

Not: DPT Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2010); www.tuik.gov.tr verilerinden derlenmiştir.

Ek 2: Türkiye’de 1980-2013 Arası İşsizlik Oranları

Yıllar	İşsizlik oranı	Yıllar	İşsizlik oranı	Yıllar	İşsizlik oranı
1980	8,1	1992	8,4	2004	10,3
1981	7,1	1993	9,2	2005	10,1
1982	7,0	1994	8,3	2006	10,0
1983	7,7	1995	7,3	2007	10,1
1984	7,6	1996	6,3	2008	10,7
1985	7,1	1997	7,2	2009	13,5
1986	7,9	1998	6,7	2010	11,4
1987	9,5	1999	7,4	2011	9,8
1988	8,4	2000	6,5	2012	9,2
1989	8,7	2001	8,4	2013	9,7
1990	7,4	2002	10,3		
1991	8,5	2003	10,5		

Not: www.tuik.gov.tr

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE SERMAYE HAREKETLERİ, DÖVİZ KURU, ENFLASYON VE FAİZ ARASINDAKİ ETKİLEŞİMLERİN KÜRESEL EKONOMİ POLİTİK ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

Metin SARAÇOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

Mehmet KUZU

Arş. Gör, Gazi Üniversitesi İİBF, İşletme Bölümü

Fatih KOCAOĞLU

Arş. Gör, Gazi Üniversitesi İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

ÖZET

2000’li yıllarda küresel finansal sistemde birçok önemli olay ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz, bu olayların en önemlilerinden biri 2008 Küresel Finansal Krizdir. Küresel finansal kriz sonrası başta Amerikan Merkez Bankası (FED) olmak üzere, merkez bankaları krize karşı reaktif para politikaları uygulamıştır. Bu doğrultuda, FED piyasalara likidite sağlaması için tahvil alım programını başlatmıştır. FED başkanı Bernanke’ nin 22 Mayıs 2013 tarihinde FED’ in tahvil alım programını Eylül 2013 tarihi itibari ile azaltacağını açıklaması; düşük kur-yüksek faiz politikası uygulayan gelişmekte olan ülke piyasalarında şok dalgası oluşturarak, sermaye çıkışlarına ve dolar kurunun yükselmesine neden olmuştur. Bu çalışmanın amacı 2008 küresel kriz ve FED çıkış sinyali¹ sonrası dönemleri itibariyle Türkiye ekonomisinde sermaye hareketleri, dolar kuru, enflasyon ve faiz oranı arasındaki etkileşimleri VAR metodu yardımıyla analiz etmektir

Anahtar Kelimeler: Sermaye Hareketleri, Döviz Kuru, Faiz, Enflasyon, Ekonomi Politik.

Jel Kodları: F21, F31, F32, F59, E31, E43

¹ Bu çalışmada “FED çıkış sinyali”; Amerikan Merkez Bankası, FED Başkanı Ben Bernanke’ nin 22 Mayıs 2013 tarihinde Eylül 2013 itibari ile tahvil alım programının kademeli olarak azaltılacağını açıklaması anlamına gelmektedir. Bu açıklama gelişmekte olan ülke piyasaları yatırımcıları tarafından sermaye çıkışı yapılması gerektiği şeklinde fiyatlanmıştır.

IN TURKEY ECONOMY, ANALYSIS OF THE INTERACTIONS AMONG CAPITAL FLOWS, EXCHANGE RATE, INFLATION AND INTEREST RATE IN FRAMEWORK OF GLOBAL POLITICAL ECONOMY

ABSTRACT

So many important events has came out in global financial system. Undoubtedly, the one of The most important that events is 2008 global financial crisis. After crisis, especially, U.S. Central Bank, FED, central banks had applied reactive monetary policies against the crisis. In this respect, FED had applied the bond purchase program to provide liquidity to the markets. The Governor of FED, Bernanke, explanation of reducing of the bond purchase program in 22 may 2013 had caused shock wawe on emerging countries' financial markets. The aim of this work is to analyze the interactions between capital flows, exchange rate, inflation and interest rate in Turkey Economy as the periods, after global financial crisis and fed exit signal by VAR metod.

Key Words: Capital Flows, Exchange Rate, Interest Rate, Inflation, Political Economy.

Jel Codes: F21, F31, F32, F59, E31, E43

1. GİRİŞ

Uluslararası sermaye hareketlerinin gelişimi dünya siyaseti ve ekonomisi arasında süregelen etkileşim çerçevesinde ele alınabilir. Bu bağlamda, finansal serbestleşmeye dayalı günümüz küresel ekonomik sistem; dünya savaşları sonrası ortaya çıkan dünya siyaseti ve ekonomisinin değişen ve gelişen parametreleri zemininde yapılanmıştır.

Dünya savaşı sonunda “her arz kendi talebini yaratır” (Ackley,1961) söylemi, klasik iktisadi akım düşüncesi temelli bir dünya ekonomisi sistemi oluşturmuştur. Ancak bu sistemin ömrü temelde 1929 “büyük buhran” ekonomik krizine kadar geçerli kalabilmiştir.

Keynes Akımı, Büyük Buhran sonrası dönemde dünya ekonomisine yön veren iktisadi akım olmuştur. Keynesyen akım özünde; piyasalara devlet müdahalesinin olmasına dayalı bir iktisadi akımdır (Keynes;1936).

Bu çerçevede iktidar gücünün kontrol ve müdahalesi temelinde piyasa mekanizması yeniden yapılandırılmıştır. Bu sistem 1944 yılında imzalanan Bretton Woods sistemi anlaşması ile küresel ekonomi bazında benimsenmiştir.

1970’li yıllarda birçok ülkede petrol şoklarından kaynaklanan iktisadi bunalım ve borç krizleri, korumacı ve müdahaleci politikaların eleştirilmesine neden olmuştur (Turan:2001).

1980’li yıllarda küreselleşmenin etkisi ile ABD ve İngiltere, Reagan ve Thatcher önderliğinde yeni sağ politikalara geçmiştir. Yeni sağ politikalar ile küreselleşme olgusu ön plana çıkmıştır. Bu dönemde küreselleşmenin en etkili olduğu alanlardan birinin finansal piyasalar olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle finansal küreselleşmenin önemi giderek artmıştır.

Finansal küreselleşme bir anlamda sermaye faktörü üzerindeki serbest piyasa mekanizmasına; uluslararası ölçekte işlevsellik kazandırma araçlarından bir tanesi olarak kendini göstermiştir (Turan: 2001,Karabıyık, 2004:5). Finansal serbestleşme politikaları ile sermaye hareketleri üzerindeki denetim ve kısıtlamalar kaldırılmıştır (Turan:2001).

Sermaye kontrollerinin kaldırılması ile birlikte gelişmiş ülkelerde tasarruf

fazlası olan ekonomik birimler; faizlerin daha yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelerde tasarruflarını değerlendirerek maksimum getiri elde etmeye çalışmışlardır. Gelişmekte olan ülkeler ise döviz, tasarruf ve finansman açıklarını gelişmiş ülkelerden gelen sermaye hareketleri ile finanse etme politikasını uygulamışlardır.

Bu kapsamda sermaye hareketleri bir ülkede yerleşik pozisyonda olan ekonomik birimlerin başka ülkelerdeki yerleşik pozisyonda olan ekonomik birimlerle getiri veya finansman açığı kapatmak amacıyla gerçekleştirdikleri fon transferi işlemidir.

Faiz oranları ile sermaye hareketleri arasında çarpıcı bir etkileşim söz konusudur. Bu çerçevede 2000'li yıllarda dotcom krizi ile birlikte ABD merkez bankası FED ABD ekonomisi özelinde gelişmiş ülke ekonomilerinde resesyon ihtimali nedeniyle, büyümeyi sübvans etmesi amacıyla 0 faiz politikası uygulamaya başlayarak eşik altı müşteri gruplarını gayrimenkul piyasalarına yönlendirmiştir (Allen,2003).

Bu bağlamda gelişmekte olan birçok ülke düşük kur olmasının bir sonucu olan cari açıklarını, sermaye hareketleri yolu ile finanse edebilmek için gelişen ülkelere göre yüksek faiz politikasına geçmişlerdir. Bir bakıma ekonomik döngüleri sonrası finansman açığı olan gelişmekte olan ülkeler yüksek faiz vererek bu açıklarını kapatmak istemişlerdir (Aksoy ve Tanrıöven, 2013: 63).

Bir diğer yönden sermaye hareketleri ile enflasyon arasında faiz kanalı ile dolaylı bir etkileşim söz konusudur. Çünkü yatırımcılar açısından nominal faiz oranlarından ziyade enflasyon etkisinden arındırılmış reel faiz oranları önem taşımaktadır.

2007 yılı ile birlikte gelişen ülkelerde faizler yükselmeye başlamıştır. Bu durum eşik altı müşterilere açılan kredilerin geri dönmemesine neden olmuştur. Bu kapsamda bu eşik altı kredilerden oluşan menkul kıymetleştirilmiş birçok kağıt finans kuruluşlarının bilançolarında çöp haline gelmiştir.

Bu süreci 2008 yılında Lehman Brothers'ın iflas etmesiyle ortaya çıkan küresel finansal kriz takip etmiştir. Küresel finans krizi ile birlikte gelişmiş

lkelerdeki fonlar yüksek getiri amacıyla düşük kur-yüksek faiz politikası uygulayan gelişmekte olan ülke piyasalarına yönlenmiştir.

FED büyümeyi desteklemek için faizleri yeniden sıfır seviyelerine yakınsatmış ve piyasaya likidite vermek amacıyla tahvil alım programını başlatmıştır. 22 Mayıs 2013 itibari ile FED başkanı Bernanke' nin tahvil alım programının kademeli olarak sonlandırılacağını açıklaması; gelişmekte olan piyasalarda kısa vadeli ve spekülatif olarak işlem gören sermaye akımlarının gelişmekte olan ülke piyasalarından, gelişmiş ülke piyasaları yönünde mobilize olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda gelişmekte olan ülkelerde faizler yükselmeye başlamıştır.

İfade edildiği üzere Küresel Finansal Kriz dönemi ve FED' in tahvil alımını azaltacağını açıklaması sonrası iki dönemde küresel finansal sistemin temel parametreleri değişmiştir. Bu nedenle sermaye hareketleri, döviz kuru, enflasyon ve faiz oranı arasındaki etkileşimlerin değişmesinin muhtemel olması sebebiyle analiz için iki farklı dönem seçilmiştir. Çalışmayı diğer benzer çalışmalardan ayıran yönü ise küresel ekonominin değişen parametreleri çerçevesinde değişkenler arasındaki etkileşimleri dönemler arası karşılaştırılmalı analiz yapılmasıdır.

2. LİTERATÜR

İktisat literatüründe sermaye hareketleri, döviz kuru, faiz ve enflasyon arasında karşılıklı etkileşimler öne çıkmaktadır. Bu bağlamda faizlerin artışı sermaye hareketlerini artırmaktadır. Artan sermaye hareketleri döviz miktarını artırdığı için döviz kurunu düşürmesi beklenmektedir. Faiz ve enflasyon arasındaki ilişki ise enflasyonun çeşidine bağlıdır. Eğer talep enflasyonu söz konusu ise negatif, maliyet enflasyonu söz konusu ise pozitif bir ilişki söz konusudur.

Sever ve Mızırak, (2005) tarafından yapılan çalışmada enflasyon, faiz oranı ve döviz kurları arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Sonuç olarak döviz kuru, enflasyon ve faiz oranlarının kendi gecikmeli değerleri kendilerini etkiledikleri gibi birbirlerini de etkiledikleri saptanmıştır. Ancak burada döviz kurları diğer değişkenlere göre daha dışsal konumdadır. Döviz kurlarında

meydana gelen değişmelere enflasyon ve faiz oranının tepkisi daha yüksek olmaktadır (Sever ve Mızırak, 2005).

Bal tarafından yapılan çalışmada döviz kuru, mevduat faiz oranı, enflasyon ve devlet iç Borçlanma senetleri ilişkisi (1994–2008) araştırılmıştır. Eş-bütünleşme analizi sonucunda döviz kuru-mevduat faiz oranları, döviz kuru, tefe ve döviz kuru-dibs arasında uzun dönem denge ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir (Bal, 2012).

Şimşek ve Kadılar tarafından yılında yapılan çalışmada Fisher etkisinin türkiye verileri ile test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, Fisher etkisini desteklemektedir (Şimşek ve Kadılar, 2012).

Öztürk ve Durgut tarafından yapılan çalışmada (2011), faiz oranlarının belirleyicileri araştırılmıştır. Sonuç olarak, %5 anlamlılık düzeyinde Türkiye’de iç borç stoku, LIBOR, döviz kurları ile faiz oranları arasında pozitif ve anlamlı, para arzı ile faiz oranları arasında negatif ve anlamlı, fiyatlar genel düzeyi ile faiz oranları arasında ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlı ancak iktisadi olarak tartışmalı uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiştir (Öztürk ve Durgut, 2011).

Kula tarafından 2003 yılında yapılan çalışmada korelasyon analizine göre araştırmalara uygun olarak dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının finansal sermaye hareketlerine oranla ev sahibi ülke ekonomisi üzerinde daha “olumlu” etkiler ortaya çıkardığı ve portföy yatırımlarının sermaye birikimi ve ekonomik büyümeye arasında negatif korelasyon saptanmıştır (Kula, 2003).

Vergil ve Karaca tarafından yapılan çalışmada panel veri test ve tahmin yöntemleri kullanılarak gelişmekte olan ülkelere giren uluslararası sermaye hareketlerinin bu ülkelerin ekonomik büyümesi üzerindeki etkileri 1980–2005 dönemi için araştırılmıştır. Sonuçta doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif bulunurken, kısa vadeli sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatif olarak saptanmıştır (Vergil ve Karaca,2010).

Kar ve Tatlısöz tarafından yapılan çalışmada 1980-2003 dönemi için, Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını belirleyen faktörler analiz edilmiştir. Sonuçta; uluslararası net rezervler, gayrisafi milli hasıla, dışa

açıklık oranı, elektrik enerjisi üretim endeksi ve yatırım teşvikleriyle doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında pozitif bir ilişki, reel döviz kuru ve işgücü maliyetleri ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında negatif bir ilişki saptanmıştır (Kar ve Tatlısöz, 2008).

Örnek tarafından yapılan çalışmada Türkiye için 1996:4-2006:1 üçer aylık dönemlerine ait, yabancı sermaye girişleri ve yurtiçi tasarrufları arasındaki nedensellik ilişkileri incelenmiştir. Yapılan ekonometrik analizler sonucu, doğrudan yatırımların kısa ve uzun dönemde yurtiçi tasarruflar üzerinde pozitif etki, kısa vadeli sermaye akımlarının ise, kısa ve uzun vadede, yurtiçi tasarruflar üzerinde negatif bir etki oluşturduğu bulguları saptanmıştır. Ayrıca, kısa vadeli sermaye girişleri ile doğrudan yatırımların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yarattığı tespit edilmiştir (Örnek, 2008).

3. METODOLOJİ

Çalışmada ilk olarak zaman serilerinin durağanlığının incelenmesi için genişletilmiş dickey Fuller testi uygulanmıştır. Devamında değişkenler arasındaki etkileşimlerin saptanması amacıyla Vektör Otoregresif Model (VAR) kurulmuştur. Değişkenlerin VAR modeli için sıralanması amacıyla Granger blok dışsallık/nedensellik testi yapılmıştır.

Etki-tepki fonksiyonları ile rassal hata terimlerinden birinde ortaya çıkacak olan bir standart hatalık şokun, içsel değişkenlerin şimdiki ve gelecekteki değerlerine olan etkisinin saptanması amacıyla etki-tepki analizi yapılmıştır. Modelde oluşacak bağımlı değişkenler için en etkili değişkenlerin saptanması için varyans ayrıştırması metodu kullanılmıştır. Bir başka ifade ile varyans ayrıştırması ile; etkili bulunan değişkenin politika aracı olarak kullanılabilir olup olmadığı ise, etki-tepki fonksiyonları ile saptandığı ifade edilebilir (Özgen ve Güloğlu, 2004:97, Barışık ve Kesikoğlu, 2006:69).

4. VERİ SETİ

Veri setine ait tüm bilgiler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. Geleneksel ekonometrik yaklaşımlarda kullanılan zaman serilerinin mevsimsellikten arındırılması önemli görülmekte iken güncel çalışmalarla birlikte zaman serilerinin mevsimsellikten arındırılmaması gerekliliği üzerine durulmaktadır.

Çünkü zaman serilerinde yer alan mevsimsel bileşenler önemli bilgi kaynağı olabilir ve mevsimsellikten arındırılmış veriler etkili bilgi kullanımını sağlamayabilir (Hylleberg, 2006, Martins, 2010). Bu nedenle zaman serileri mevsimsellikten arındırılmamıştır.

Tablo 1: Veri Seti

DEĞİŞKEN	GÖZLEM ARALIĞI 1 (Küresel Finansal Kriz-FED Çıkış sinyali Arası Dönem)	GÖZLEM ARALIĞI 2 (FED Çıkış sinyali sonrası dönem-2015.05)	VERİ KAYNAĞI
SERMAYE HAREKETLERİ	2008.01-2013.05	2013.06-2015.05	TÜRKİYE CUMHURİYETİ MERKEZ BANKASI
ENFLASYON	2008.01-2013.05	2013.06-2015.05	TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU
REEL FAİZ	2008.01-2013.05	2013.06-2015.05	http://tr.investing.com/
REEL DÖVİZ KURU	2008.01-2013.05	2013.06-2015.05	http://tr.investing.com/

Analizin sonuçları açısından tüm zaman serilerinin logaritması alınmıştır. Ayrıca tüm zaman serileri TÜFE deflatörü yardımıyla reelleştirilmiştir. Dönemsel analizin daha tutarlı olması için ABD ve Türkiye TÜFE endeksi 1. Gözlem aralığı için 2008.09=100, ikinci gözlem aralığı için 2013.06=100 baz yılı olacak şekilde Microsoft Office 2010 Excel yardımı ile yeniden düzenlenmiştir.

5. KÜRESEL FİNANSAL KRİZ-FED ÇIKIŞ SİNYALİ ARASI DÖNEM İÇİN AMPİRİK BULGULAR

5.1. Zaman Serilerinin Augment Dickey Fuller Testi ile Durağanlığının İncelenmesi

2008.09-2013.05 arasındaki gözlem aralığı için ilk olarak zaman serileri için genişletilmiş Dickey Fuller testi Eviews 7 programı yardımıyla uygulanmıştır. Sonuçlar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 2: Durağanlık Analizi Sonuçları

Zaman Serileri	Olasılık Değerleri	Gecikme	Maksimum Gecikme	Gözlem Sayısı
LOGSERMAYE_HAREKETLERİ	0.0011	0	10	56
LOGREELKUR	0.0280	3	10	53
LOGREELFAIZ	0.3298	0	10	56
LOGENFLASYON	0.0006	3	10	53
<ul style="list-style-type: none"> Bilgi kriteri olarak Akaike bilgi kriteri seçilmiştir. Model olarak Trend ve Sabit Terim içeren model seçilmiştir. 				

Augment Dickey Fuller testi sonuçlarına göre logaritmik reel faiz oranı değişkeni zaman serisinin (Gösterge Faiz) durağan olmadığı diğer değişkenlerin zaman serilerinin durağan olduğu saptanmıştır.

Geleneksel ekonometrik yaklaşımı VAR modelindeki değişkenlerin tamamının durağan olması gerekliliği temel alınmakta idi. Engle ve Granger'ın (1987) tüm değişkenlerin aynı düzeyde durağan olması gerektiği orijinal tanımlamalarına rağmen, güncel ekonometrik çalışmalarda farklı düzeylerde durağan olan zaman serileri ile analiz yapabileceği yaklaşımı benimsenmiştir (Enders, 2009, Asteriou ve Hall, 2007, Lütkepoh ve Krätzig, 2004).

5.2. VAR modelinin Kurulması

5.2.1. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme uzunluğu 5 gecikmeye kadar incelenmiş, Akaike bilgi kriterine göre 4. gecikme gecikme sayısı olarak seçilmiştir.

Tablo 3: Gecikme Sayısının İncelenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	56.7	NA	1.55e-06	-2.028233	-1.878137	-1.970689
1	147.5	164.1194	8.73e-08	-4.904750	-4.154272*	-4.617035*
2	164.8	28.65447	8.39e-08	-4.955749	-3.604888	-4.437860
3	176.9	18.21192	1.00e-07	-4.807336	-2.856093	-4.059276
4	207.0	40.51494*	6.17e-08*	-5.349521*	-2.797895	-4.371288
5	221.7	17.49787	7.14e-08	-5.298584	-2.146575	-4.090178

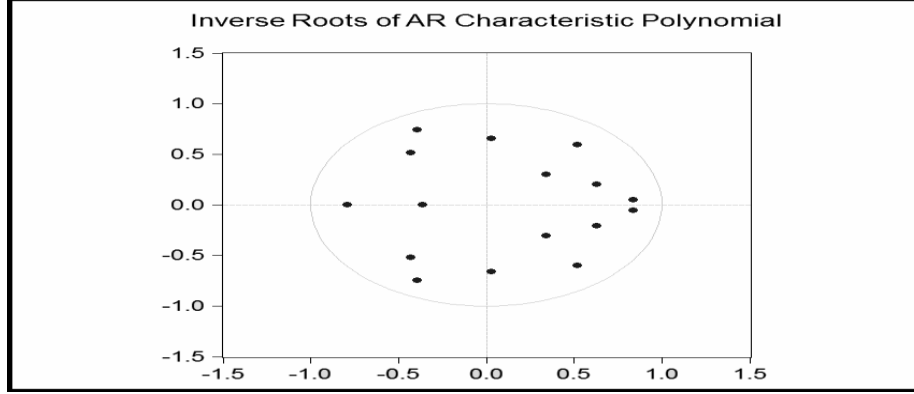
5.2.2. VAR Modeli Varsayımlarının İncelenmesi

5.2.2.1. VAR Modeli Durağanlık Analizi

4.gecikme için kurulan VAR modelinin varsayımlarından ilk olarak VAR modelinin durağanlığı incelenmiştir. Sonuçta 4.gecikme için kurulan VAR modelinin durağan olduğu saptanmıştır. (Bkz.Tablo 4, şekil 1)

Tablo 4: AR Karakteristik Polinomunun Ters Kkkleri

Kkkl	Modulus
-0.394822 - 0.742406i	0.840864
-0.394822 + 0.742406i	0.840864
0.836767 - 0.049999i	0.838259
0.836767 + 0.049999i	0.838259
-0.791953	0.791953
0.515092 - 0.597584i	0.788940
0.515092 + 0.597584i	0.788940
-0.433324 - 0.517982i	0.675333
-0.433324 + 0.517982i	0.675333
0.628314 - 0.206430i	0.661356
0.628314 + 0.206430i	0.661356
0.030526 - 0.655568i	0.656278
0.030526 + 0.655568i	0.656278
0.341171 - 0.301149i	0.455070
0.341171 + 0.301149i	0.455070
-0.366804	0.366804

Şekil 1: AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri

5.2.2.2. VAR Modeli Otokorelasyon Analizi

Otokorelasyon testi için LM testi uygulanmıştır. Sonuçta modelde otokorelasyona rastlanmamıştır. (Bkz.Tablo 5)

Tablo 5: Otokorelasyon incelemesi

Gecikmeler	LM-Stat	Olasılık Değeri
1	28.84896	0.0250
2	20.67676	0.1913
3	12.72721	0.6926
4	8.480630	0.9333
5	13.54342	0.6327
6	19.54440	0.2414
7	8.033787	0.9479
8	21.88789	0.1468
9	20.52608	0.1975
10	13.09171	0.6660
11	13.42938	0.6411
12	23.40758	0.1033

5.2.2.3. VAR Modeli Normallik Testi

Var modeli normallik testi için kurtosis testi uygulanmış ve zaman serilerinin normal dağılıma sahip olduğu saptanmıştır.

Tablo 6: Normallik Testi İncelemesi

Bileşen	Kurtosis	Chi-sq	df	Olasılık Değeri
1	6.678972	0.235017	1	0.6278
2	3.196723	0.129265	1	0.7192
3	3.485265	1.983873	1	0.1590
4	3.716415	0.040649	1	0.8402
Joint		2.388804	4	0.6647

5.2.2.4. VAR Modeli Değişen Varyans Testi

Değişen varyans varsayımı için White testi uygulanmış ve modelde değişen varyans sorununun olmadığı tespit edilmiştir.(Bkz. Tablo 7)

Tablo 7 : Değişen Varyans için White Testi

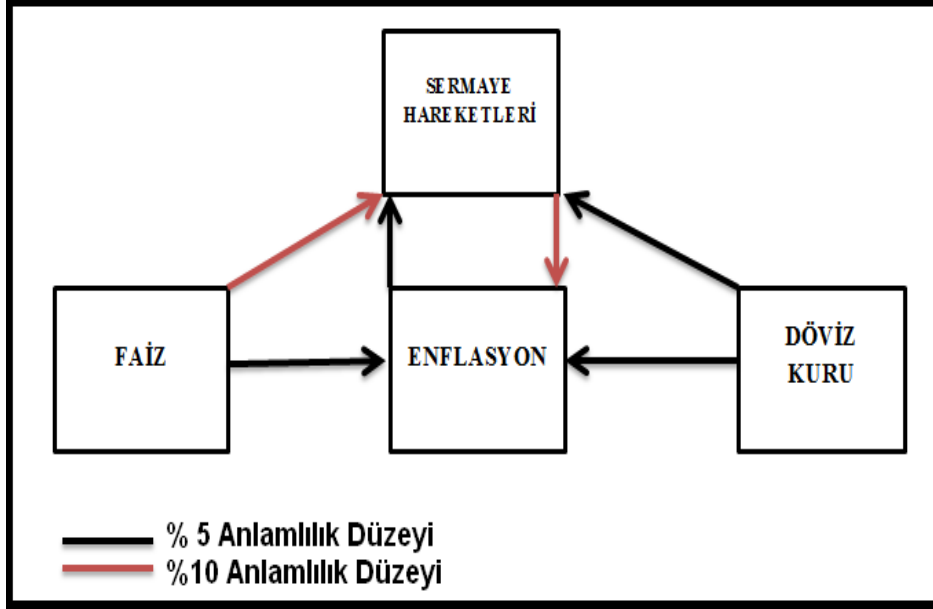
Joint test:					
Chi-sq	df	Olasılık Değeri.			
339.6637	320	0.2153			
Individual components:					
Dependent	R-squared	F(32,20)	Prob.	Chi-sq(32)	Prob.
res1*res1	0.659150	1.208650	0.3334	34.93494	0.3303
res2*res2	0.652409	1.173088	0.3600	34.57765	0.3457
res3*res3	0.724054	1.639938	0.1238	38.37488	0.2028
res4*res4	0.625288	1.042949	0.4713	33.14028	0.4113
res2*res1	0.844036	3.382327	0.0029	44.73389	0.0668
res3*res1	0.593709	0.913307	0.6005	31.46659	0.4934
res3*res2	0.417429	0.447831	0.9793	22.12373	0.9041
res4*res1	0.572207	0.835986	0.6822	30.32696	0.5513
res4*res2	0.429475	0.470481	0.9723	22.76215	0.8857
res4*res3	0.583176	0.874435	0.6415	30.90834	0.5217

5.2.3. Granger Blok Dışsallık/Nedensellik Testi

Testin sonuçları tablo 8 ve şekil 2 de özetlenmiştir.

Tablo 8: Granger Nedensellik/Blok Dışsallık Testi

Bağımlı Değişken: LOGSERMAYE_HAREKETLERİ			
Değişkenler	Chi-sq	df	Olasılık Değeri.
LOGREELKUR	9.889547	4	0.0423
LOGREELFAIZ	8.716115	4	0.0686
LOGENFLASYON	15.09977	4	0.0045
Hepsi	26.99017	12	0.0078
Bağımlı Değişken: LOGREELKUR			
Değişkenler	Chi-sq	df	Olasılık Değeri.
LOGSERMAYE_HAREKETLERİ	4.238113	4	0.3747
LOGREELFAIZ	4.256645	4	0.3724
LOGENFLASYON	3.717196	4	0.4456
Hepsi	14.60387	12	0.2638
Bağımlı Değişken: LOGREELFAIZ			
Değişkenler	Chi-sq	df	Olasılık Değeri.
LOGSERMAYE_HAREKETLERİ	6.788621	4	0.1475
LOGREELKUR	3.037924	4	0.5515
LOGENFLASYON	4.207245	4	0.3787
Hepsi	16.61978	12	0.1645
Bağımlı Değişken: LOGENFLASYON			
Değişkenler	Chi-sq	df	Olasılık Değeri.
LOGSERMAYE_HAREKETLERİ	7.586419	4	0.1080
LOGREELKUR	15.43677	4	0.0039
LOGREELFAIZ	11.16395	4	0.0248
Hepsi	26.19807	12	0.0101

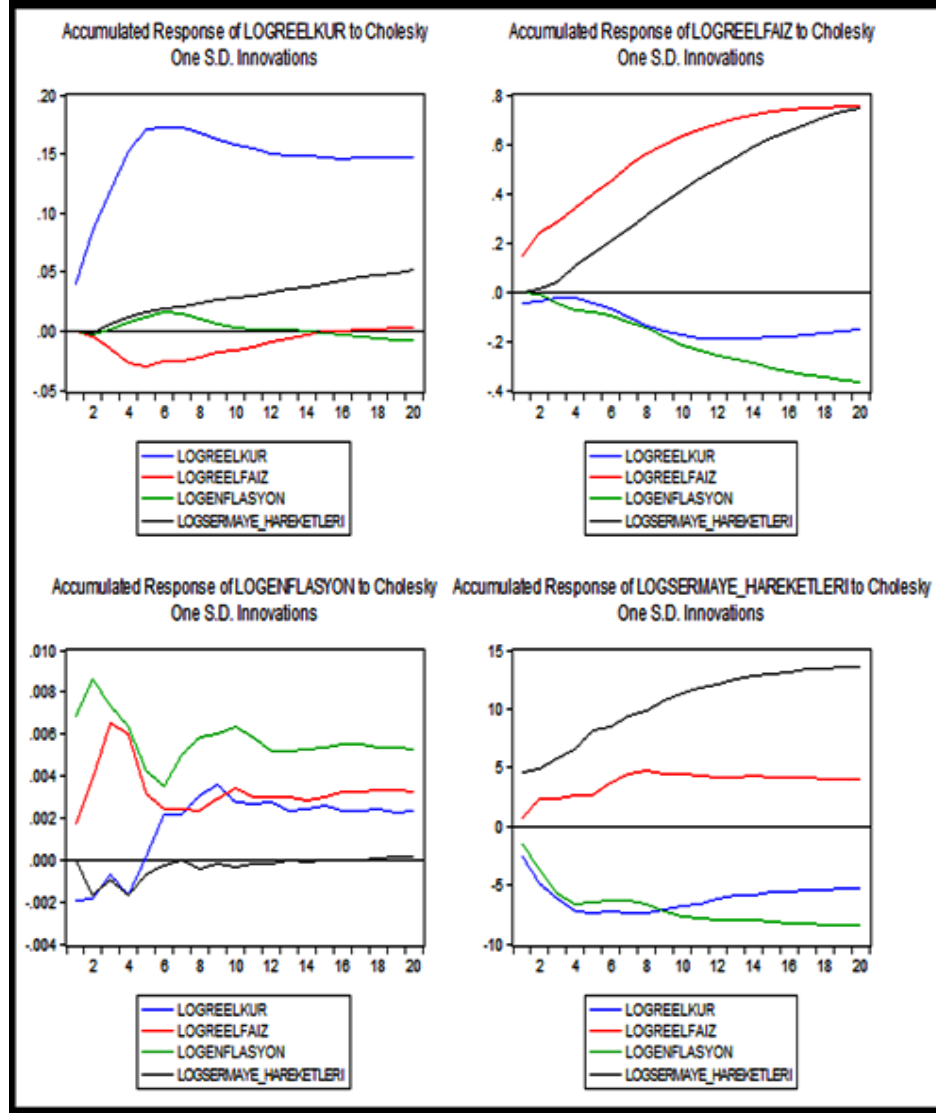

Şekil 2: Değişkenler Arası Nedensellik İlişkisi

Nedensellik analizine göre değişkenler dıştan içe; döviz kuru, faiz, enflasyon ve sermaye hareketleri olarak sıralanmıştır.

5.2.4. Etki-Tepki Analizi

Etki-Tepki analizi sonuçları şekil 3'te verilmiştir. (Kümülatif Tepkiler Kullanılmıştır) Buna göre;

Şekil 3: Etki-Tepki Analizi

Döviz Kuru

- Döviz kuruna uygulanan bir standart sapmalılık şok sonrası kurun 8. Döneme kadar pozitif tepki verdiği, bu dönem sonrasında aynı düzeyde dengede kaldığı saptanmıştır.

- Sermaye hareketlerinin tepkisinin 2.dönemle birlikte pozitifte doğru yükseldiği saptanmıştır.
- Enflasyonun tepkisinin 8. döneme kadar pozitif olduğu, devamında sıfır noktasında dengeye geldiği saptanmıştır. 14. dönemle birlikte ise negatifte geçmiştir.
- Faizin tepkisi başta negatifte geçmiş, 14.dönem ile birlikte sıfır noktasında dengeye geldiği saptanmıştır.

Faiz

- Faize uygulanan bir standart sapmalık şok sonrası faizin tepkisi sürekli pozitifte artarak devam etmiştir.
- Sermaye hareketlerinin tepkileri 2. dönem ile birlikte pozitifte arttığı, 20. dönemde faizle aynı seviyede olduğu saptanmıştır.
- Enflasyonun tepkileri 2.dönemle ile birlikte azalarak negatifte devam etmiştir.
- Döviz Kurunun tepkileri 11. Döneme kadar negatifte devam etmiştir. Devamında sıfır noktasına yakınsamaya başlamıştır.

Enflasyon

- Enflasyona uygulanan bir standart sapmalık şok sonrası, enflasyonun tepkileri ilk 2 dönem artmış devamında 7.döneme kadar pozitifte azalmıştır. 7. Dönem sonrası pozitifte artan trend ile devam etmiştir.
- Faiz'in tepkileri enflasyondaki tepkilerle paralel gerçekteşmiştir.

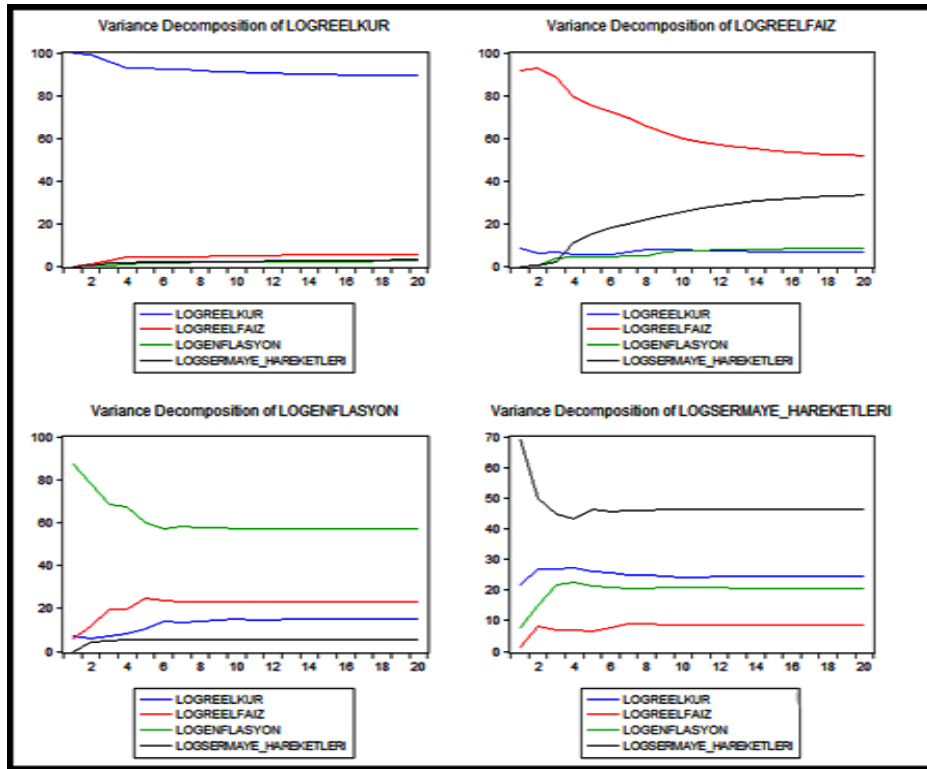
Döviz kurunun tepkileri negatiften başlamış 9. Döneme kadar pozitifte devam etmiş daha sonra dengeye gelmiştir.

Sermaye Hareketleri

- Sermaye hareketlerine uygulanan bir standart sapmalılık şok sonucu tepkileri 20. Döneme kadar artarak pozitifte devam etmiştir.
- Faizin tepkileri 8. döneme kadar pozitifte devam etmiş devamında dengeye gelmiştir.
- Enflasyonun tepkileri azalarak negatifte devam etmiştir.
- Döviz kurunun tepkileri 5.döneme kadar negatifte azalarak devam etmiştir. Sonrasında negatifte artan trend de devam etmiştir.

4.2.2.4. Varyans Ayrıştırması Analizi

Varyans ayrıştırması sonuçları aşağıdaki şekil 4'te özetlenmiştir.

Şekil 4: Varyans Ayrıştırması Sonuçları

Döviz Kuru

Döviz Kuru değişkeni en fazla kendisinde meydana gelen değişmelerden etkilenmektedir. Diğer değişkenlerin önem sırası; faiz, enflasyon ve sermaye hareketleri olarak gerçekleşmiştir.

Faiz

Faiz en fazla kendisinden kaynaklanan değişmelerden etkilenmekle birlikte bu etkinin derecesi azalan trend de devam etmiştir. Daha sonra önem sırasında faizden sonra 2. Olan sermaye hareketlerine yaklaşmıştır. Diğer değişkenlerin önem sırası; sermaye hareketleri, enflasyon ve döviz kuru olarak gerçekleşmiştir. Ancak ilk 2 dönemde döviz kurunun önem derecesi, sermaye hareketleri ve faizden daha fazladır.

Enflasyon

Enflasyon en fazla kendinden etkilenmektedir. Diğer değişkenlerin önem sırası; faiz, döviz kuru ve sermaye hareketleri olarak gerçekleşmiştir.

Sermaye Hareketleri

Sermaye hareketleri en fazla kendisinden etkilenmektedir. Diğer değişkenlerin önem sırası; kur, enflasyon ve faiz olarak gerçekleşmiştir.

6. FED ÇIKIŞ SİNYALİ SONRASI DÖNEM İÇİN AMPİRİK BULGULAR

6.1. Zaman Serilerinin Augment Dickey Fuller Testi ile Durağanlığının İncelenmesi

2013.06-2015.05 arasındaki gözlem aralığı için ilk olarak zaman serileri için Augment Dickey Fuller testi Eviews 7 programı yardımıyla uygulanmıştır. Sonuçlar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 9: Durağanlık Analizi Sonuçları

Zaman Serileri	Olasılık Değerleri	Gecikme	Maksimum Gecikme	Gözlem Sayısı
LOGSERMAYE_HAREKETLERİ	0.0023	0	4	23
LOGREELKUR	0.4162	1	4	22
LOGREELFAIZ	0.2054	3	4	20
LENFLASYON	0.2037	3	4	20
<ul style="list-style-type: none"> Bilgi kriteri olarak Akaike bilgi kriteri seçilmiştir. Model olarak Trend ve Sabit Terim içeren model seçilmiştir. 				

Augment Dickey Fuller testi sonuçlarına göre logaritmik sermaye hareketleri değişkeninin durağan olduğu diğer değişkenlerin durağan olmadığı saptanmıştır.

6.2. VAR modelinin Kurulması

6.2.1. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme uzunluğu 3 gecikmeye göre araştırılmış Akaike bilgi kriterine göre 2 numaralı gecikme sayısı seçilmiştir.

Tablo 10: Gecikme Sayısının İncelenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	53.1	NA	1.08e-07	-4.685534	-4.486577	-4.642355
1	93.2	60.98794	1.14e-08	-6.973471	-5.978687	-6.757577
2	118.04	28.36554*	6.02e-09*	-7.813456*	-6.022846*	-7.424848*
3	132.5	11.05382	1.26e-08	-7.671374	-5.084938	-7.110051

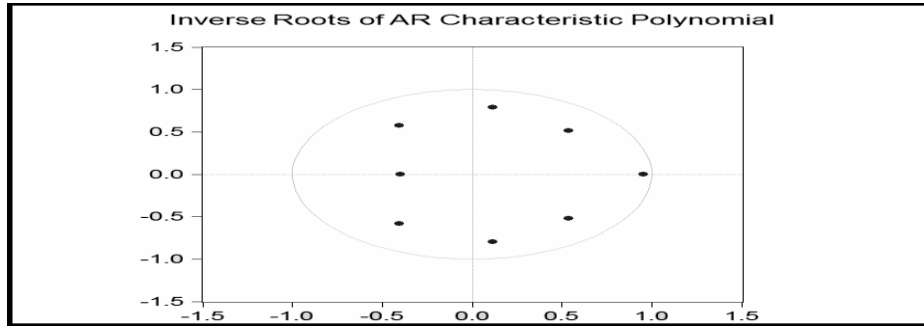
6.2.2. VAR Modeli Varsayımlarının İncelenmesi

6.2.2.1. VAR Modeli Durağanlık Analizi

4.gecikme için kurulan VAR modelinin varsayımlarından ilk olarak VAR modelinin durağanlığı incelenmiştir. Sonuçta 4.gecikme için kurulan VAR modelinin durağan olduğu saptanmıştır. (Bkz.Tablo 13, şekil 5)

Tablo 11: AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri

Kök	Modulus
0.950824	0.950824
0.112558 - 0.795284i	0.803210
0.112558 + 0.795284i	0.803210
0.534019 - 0.514831i	0.741774
0.534019 + 0.514831i	0.741774
-0.408723 - 0.576134i	0.706388
-0.408723 + 0.576134i	0.706388
-0.404031	0.404031

Ŗekil 5: AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri

6.2.2.2. VAR Modeli Otokorelasyon Analizi

Otokorelasyon testi için LM testi uygulanmıŖtır. Sonuçta modelde otokorelasyona rastlanmamıŖtır.

Tablo 12: Otokorelasyon incelemesi

Gecikmeler	LM-Stat	Olasılık Değeri
1	11.03089	0.8076
2	11.68628	0.7653
3	11.94959	0.7474
4	20.03687	0.2186
5	10.29178	0.8510
6	10.91797	0.8145
7	14.97615	0.5264
8	13.15782	0.6612
9	26.03843	0.0535
10	16.47826	0.4201
11	20.40713	0.2024
12	17.18093	0.3740

6.2.2.3. VAR Modeli Normallik Testi

Var modeli normallik testi için Kurtosis testi uygulanmış ve zaman serilerinin normal dağılıma sahip olduğu saptanmıştır.

Tablo 13: Normallik Testi İncelemesi

1	3.988094	0.894970	1	0.3441
2	3.733113	0.492667	1	0.4827
3	2.957273	0.001673	1	0.9674
4	3.772101	0.546462	1	0.4598
Joint		1.935772	4	0.7476

6.2.2.4. VAR Modeli Değişen Varyans Testi

Değişen varyans varsayımı için White testi uygulanmış ve modelde değişen varyans sorunun olmadığı tespit edilmiştir.(Bkz. Tablo 14)

Tablo 14 : Değişen Varyans için White Testi

Joint test:					
Chi-sq	df	Olasılık Değeri.			
166.7208	160	0.3417			
Individual components:					
Dependent	R-squared	F(32,20)	Prob.	Chi-sq(32)	Prob.
res1*res1	0.936506	4.609242	0.0499	20.60314	0.1943
res2*res2	0.799891	1.249152	0.4346	17.59761	0.3480
res3*res3	0.867388	2.044001	0.2205	19.08254	0.2644
res4*res4	0.904096	2.945956	0.1185	19.89011	0.2252
res2*res1	0.881241	2.318875	0.1798	19.38730	0.2491
res3*res1	0.951474	6.127379	0.0275	20.93243	0.1811
res3*res2	0.723351	0.817090	0.6570	15.91372	0.4590
res4*res1	0.900119	2.816216	0.1285	19.80261	0.2292
res4*res2	0.713912	0.779821	0.6806	15.70606	0.4737
res4*res3	0.894971	2.662856	0.1419	19.68935	0.2345

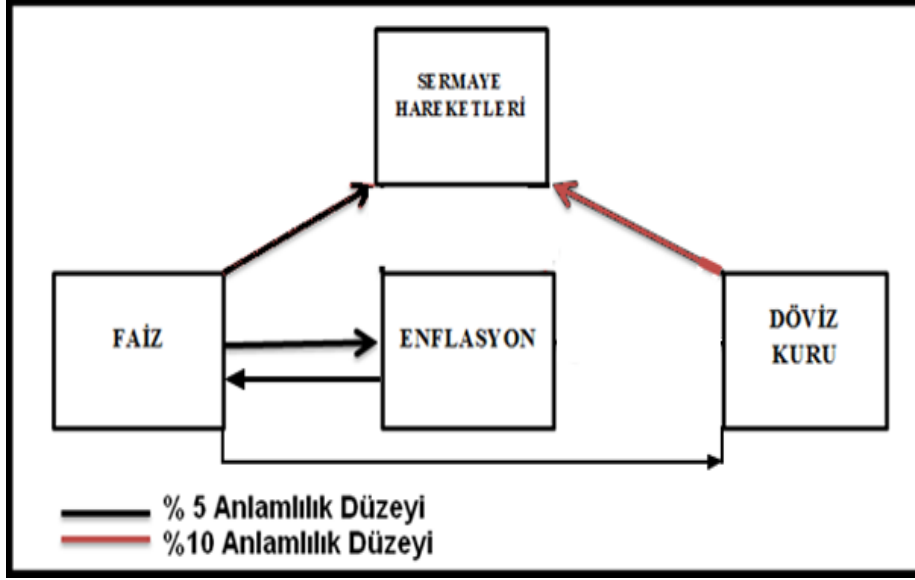
6.2.3. Granger Blok Dışsallık/Nedensellik Testi

Testin sonuçları tablo 15 te özetlenmiştir.

Tablo 15: Granger Nedensellik/Blok Dışsallık Testi

Bağımlı Değişken: LOGSERMAYE_HAREKETLERİ			
Değişkenler	Chi-sq	df	Olasılık Değeri.
LOGREELKUR	4.800328	2	0.0907
LOGREELFAIZ	6.925014	2	0.0314
LENFLASYON	1.712274	2	0.4248
Hepsi	13.59865	6	0.0345

Bağımlı Değişken: LOGREELKUR			
Değişkenler	Chi-sq	df	Olasılık Değeri.
LOGSERMAYE_HAREKETLERI	2.735839	2	0.2546
LOGREELFAIZ	19.18581	2	0.0001
LENFLASYON	2.316773	2	0.3140
Hepsi	22.42197	6	0.0010
Bağımlı Değişken: LOGREELFAIZ			
Değişkenler	Chi-sq	df	Olasılık Değeri.
LOGSERMAYE_HAREKETLERI	1.966146	2	0.3742
LOGREELKUR	1.701561	2	0.4271
LENFLASYON	10.36457	2	0.0056
Hepsi	13.24785	6	0.0393
Bağımlı Değişken: LOGENFLASYON			
Değişkenler	Chi-sq	df	Olasılık Değeri.
LOGSERMAYE_HAREKETLERI	3.352431	2	0.1871
LOGREELKUR	3.447506	2	0.1784
LOGREELFAIZ	7.638976	2	0.0219
Hepsi	18.76379	6	0.0046

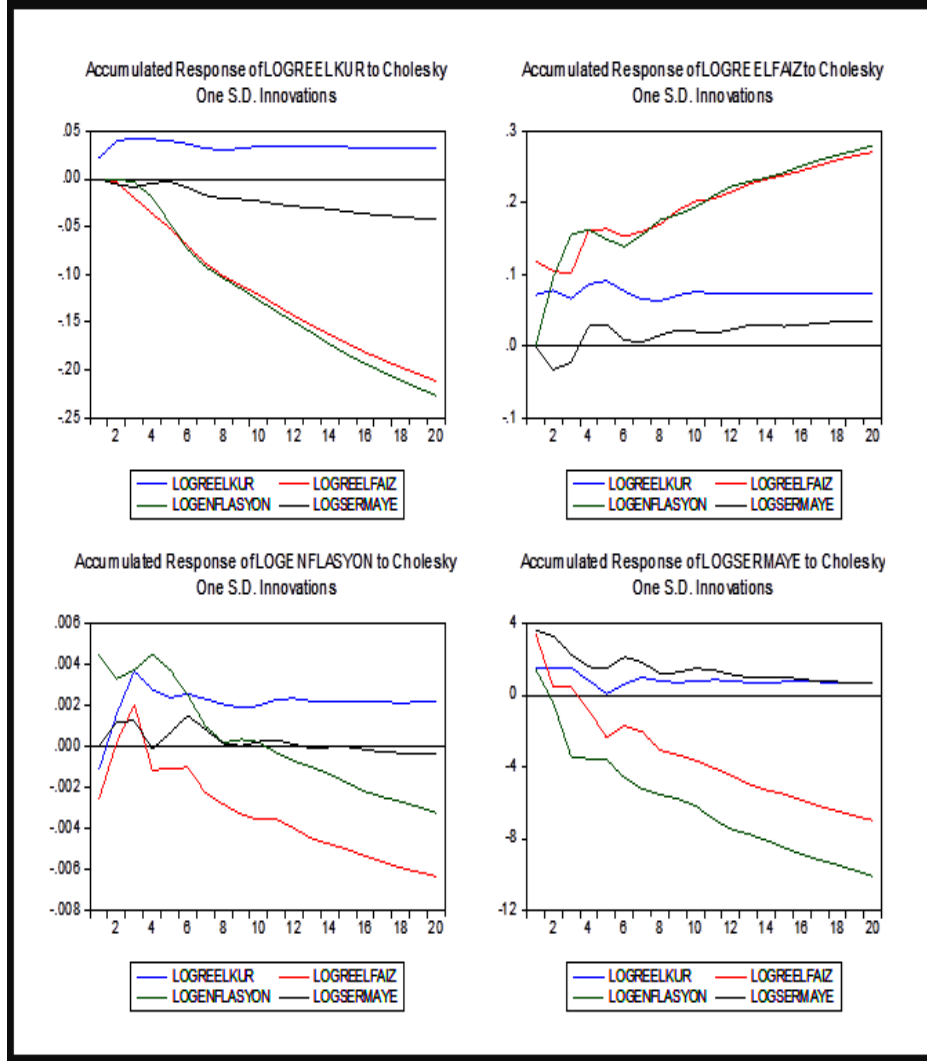

Şekil 6: Değişkenler Arası Nedensellik İlişkisi

Nedensellik analizine göre değişkenler dıştan içe; döviz kuru, faiz, enflasyon ve sermaye hareketleri olarak sıralanmıştır.

6.2.4. Etki-Tepki Analizi

Etki –Tepki analizi sonuçları şekil 3'te verilmiştir. (Kümülatif Tepkiler Kullanılmıştır) Buna göre;

Şekil 7: Etki-Tepki Analizi

Döviz Kuru

- Döviz kuruna uygulanan 1 standart sapmalılık şok sonrası, döviz kurunun tepkileri 5. Döneme kadar pozitifte artmış, 5.dönem sonrası kısmen azalmıştır ve bu noktada 20. Döneme kadar bu şekilde devam etmiştir.

- Sermaye Hareketlerinin tepkileri 5. dönemden sonra negatifte ilerlemiştir.
- Kur ve Enflasyonun tepkileri benzer şekilde hareket ederek negatifte artarak ilerlemiştir

Faiz

- Faize uygulanan 1 standart sapmalık şok sonrası faizin tepkileri ile 20. Döneme kadar pozitif olarak artış trendi ile devam etmiştir.
- Enflasyonun tepkilerinin 1. dönemden itibaren pozitif olarak artan trendle 20. döneme kadar devam ettiği gözlemlenmiştir.
- Döviz kurunun tepkileri 5. dönemden sonra pozitifte kısmen durağan olarak devam etmiştir.
- Sermaye Hareketlerini tepkileri 2 ve 4. dönem arası negatif, devamında pozitif olarak döviz kuru tepkilerinden daha düşük bir denge noktasında seyretmiştir.

Enflasyon

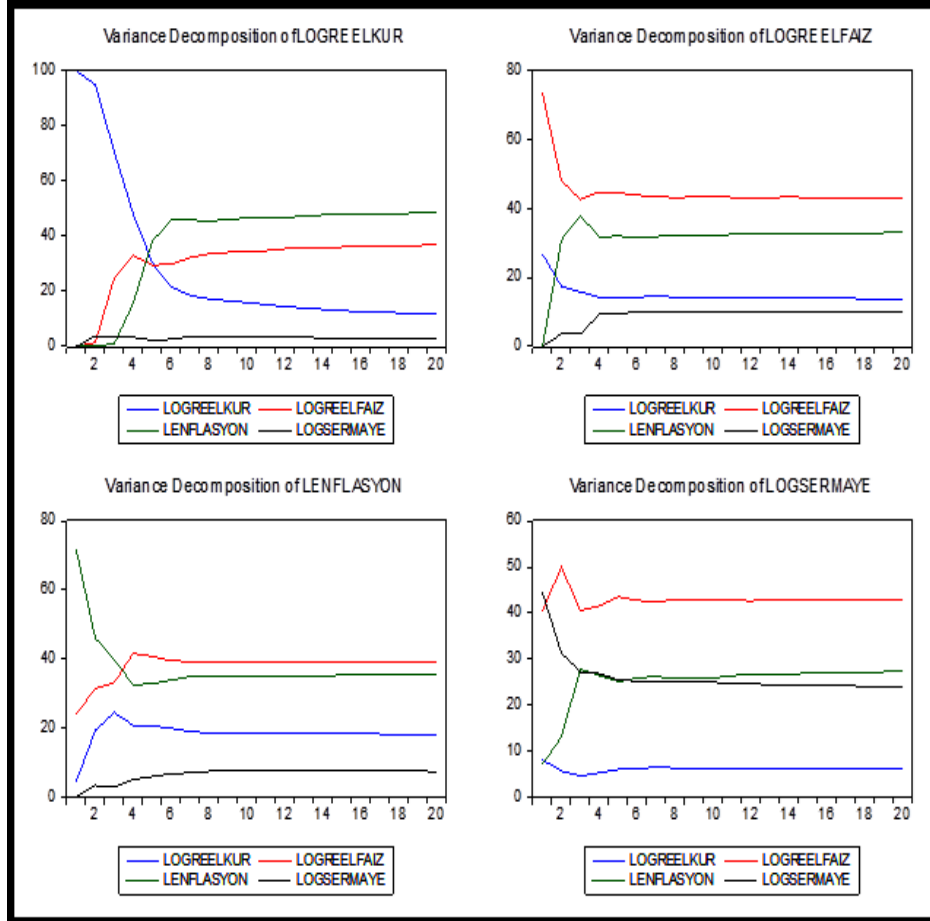
- Enflasyona uygulanan 1 standart sapmalık şok sonrası enflasyonun tepkileri 4. Dönemden sonra azalmaya başlamış, 9. dönemden sonra negatife geçmiştir.
- Döviz kurunun tepkileri 4. döneme kadar artmış daha sonra azalarak pozitifte seyretmiştir.
- Faizin tepkileri düşük pozitif artıştan sonra 4. dönemle negatife geçmiştir.
- Sermaye hareketlerinin tepkileri 16.dönemden sonra negatife geçmiştir.

Sermaye Hareketleri

- Sermaye hareketlerine uygulanan 1 standart sapmalık şok sonrası sermaye hareketleri ve döviz kurunun tepkileri pozitif, kur ve faizin tepkileri negatif olarak seyretmiştir.

6.2.5. Varyans Ayrıştırması Analizi

Varyans ayrıştırması analizi sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

Şekil 8: Varyans Ayrıştırması Sonuçları

Döviz Kuru

Döviz kurundaki değişiklikleri açıklamada döviz kuru değişkeni 5.döneme kadar en çok açıklayan değişken olmuştur. 5. Dönemden sonra önem sırasıyla; enflasyon, faiz, döviz kuru ve sermaye hareketleri döviz kuru değişkenindeki değişimleri açıklamaktadırlar.

Faiz

Faiz değişkenindeki değişmeleri önem sırasıyla açıklayan değişkenler; faiz, enflasyon, döviz kuru ve sermaye hareketleri değişkenleridir.

Enflasyon

Enflasyon değişkenindeki değişimleri açıklamada enflasyon değişkeni 3. Döneme kadar en fazla açıklayan değişken olmuştur. Enflasyon değişkenindeki değişmeleri önem sırasıyla açıklayan değişkenler; Faiz, enflasyon, döviz kuru ve sermaye hareketleri değişkenleridir.

Sermaye Hareketleri Değişkenindeki değişimleri önem sırasıyla açıklayan değişkenler; Faiz, enflasyon, sermaye hareketleri ve döviz kuru değişkenleridir.

7. DÖNEMLER ARASI KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

Her değişkene göre testler itibariyle dönemler-arası karşılaştırmalı analizler aşağıda özetlenmiştir.

Faiz Değişkeni İçin Karşılaştırmalı Sonuçlar**Nedensellik Testi Sonuçları**

- Küresel Kriz-FED çıkış sinyali arası dönemde sermaye hareketleri yönünde gerçekleşen nedensellik ilişkisinin istatistiksel anlamlılık düzeyinin FED çıkış sinyalinden sonraki istatistiksel anlamlılık düzeyinden daha yüksek olduğu görülmektedir.
- Küresel Kriz-FED çıkış sinyali arası dönemde enflasyon yönünde gerçekleşen nedensellik ilişkisi, FED çıkış sinyalinden sonra çift taraflı olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca Enflasyondan faiz yönündeki nedensellik ilişkisinin istatistiksel anlamlılık düzeyinin, faizden enflasyon yönündeki nedensellik ilişkisinin istatistiksel anlamlılık düzeyinden daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Döviz kuru ile olan nedensellik ilişkisi FED çıkış sinyalinden sonra gerçekleşmektedir.

Etki-Tepki Analizi Sonuçları

- Kurda meydana gelen Şoklara karşı tepkiselliği FED ıkış sinyalinden sonra negatif yönde artmaktadır.
- Faizde meydana gelen Şoklara karşı tepkiselliği her iki dönemde pozitifte ilerlemektedir. Ancak; Fed ıkış sinyalinden sonra ilk 5 dönem artan trendle birlikte kırımlar gözlemlenmektedir.
- Enflasyonda meydana gelen Şoklara karşı tepkiselliği kriz sonrası dönemde pozitif, FED ıkış sinyali sonrası negatif olarak saptanmıştır.
- Sermaye hareketlerinde meydana gelen Şoklara karşı küresel kriz sonrası pozitif ve durağan olan tepkiselliğinin, FED ıkış sinyali sonrası negatif azalana geçtiği gözlemlenmiştir.

Varyans Ayrıştırması Sonuçları

- Kurda meydana gelen deđiŐmeleri açıklama derecesi fed çıkış sinyali sonrasında artmaktadır. Ancak diğer değişkenlerle olan sıralamada 2.'likten 3. sıraya gerilediği saptanmıştır.
- Faizde meydana gelen değişimleri açıklamada her iki dönemde 1. sırada olduğu saptanmıştır. Küresel kriz sonrası dönemde sermaye hareketleri 2. enflasyon 3.sırada iken, fed çıkış sinyali sonrası dönemde bu iki değişkenin birbiri ile yer deđiŐtirdiđi saptanmıştır.
- Enflasyonda meydana gelen deđiŐmeleri açıklamada fed çıkış sinyali sonrası dönemde son sıradan 4.dönem itibari ile 1.sıraya yükseldiği saptanmıştır.
- Sermaye hareketlerinde meydana gelen deđiŐmeleri açıklayabilmede fed çıkış sinyali sonrası son sıradan ilk sıraya yükseldiği saptanmıştır.

Döviz Kuru İçin Karşılaştırmalı Sonuçlar

Nedensellik Testi Sonuçları

- Döviz kurundan sermaye hareketlerine yönlü nedensellik ilişkisinin istatistiksel anlamlılığının Fed ıkış sinyali sonrası %5 düzeyinden % 10'a geldiği görülmektedir.

- FED ıkış sinyali sonrası enflasyonla % 5 istatistiksel anlam düzeyinde olan nedensellik ilişkisinin sona erdiği saptanmıştır.
- FED ıkış sinyali sonrası faizden döviz kuru yönünde nedensellik ilişkisi ortaya çıkmıştır.

Etki-Tepki Analizi Sonuçları

- Döviz kurunda meydana gelen şoklara tepkiler her iki dönemde pozitifte ama FED ıkış sinyali sonrası tepkisellik azalmaktadır.
- Faizde meydana gelen şoklara tepkiselliği FED ıkış sinyali sonrası azalmaktadır.
- Enflasyonda meydana gelen şoklara tepkiselliği her iki dönemde yaklaşık sıfır noktasındadır.
- Sermaye hareketlerinde meydana gelen şoklara tepkiselliği FED ıkış sinyali sonrası dönemde negatiften pozitifte geçmektedir.

Varyans Ayrıştırması Sonuçları

- Küresel kriz döneminde döviz kurundaki değişmeleri açıklamada 1.sırada, FED ıkış sinyali sonrası 3. sıradadır. Ayrıca küresel kriz döneminde döviz kurundaki değişmeleri açıklayabilme derecesi enflasyonla benzer düzeydedir.
- Faizdeki değişmeleri açıklamada her iki dönemde 3. sırada ancak FED ıkış sinyali sonrası dönemde açıklayabilme derecesi daha yüksektir.
- Enflasyondaki değişmeleri açıklamada her iki dönemde 3.sırada
- Sermaye hareketlerindeki değişmeleri açıklamada küresel kriz döneminde 2.sırada, FED ıkış sinyali sonrası dönemde son sıradadır.

Enflasyon İçin Karşılaştırmalı Sonuçlar

Nedensellik Testi Sonuçları

- Faizle kriz döneminde faiz yönünden enflasyona doğru nedensellik vardır. FED ıkış sinyali sonrası çift taraflı nedensellik ilişkisi söz konusudur.

- Döviz kuru ile küresel kriz dönemindeki nedensellik ilişkisinin FED çıkış sinyali sonrası dönemde yok olduğu saptanmıştır.
- Sermaye hareketleri ile küresel kriz dönemindeki çift taraflı nedensellik ilişkisinin FED çıkış sinyali sonrası yok olduğu saptanmıştır.

Etki-Tepki Analizi Sonuçları

- Döviz kurundaki şoklara karşı tepkiselliği FED çıkış sinyali sonrası dönemde 0'dan negatife geçmektedir. Ayrıca tepkisellik faizle çok benzer düzeyde gerçekleşmiştir.
- Faizde meydana gelen şoklara karşı tepkiselliği FED çıkış sinyali sonrası negatiften pozitifte geçmektedir. Ayrıca tepkisellik faizle çok benzer düzeyde gerçekleşmektedir.
- Enflasyonda meydana gelen şoklara karşı tepkiselliği FED çıkış sinyali sonrası pozitiften negatife geçmektedir. Sermaye hareketlerinde meydana gelen şoklara karşı tepkiselliği her iki dönemde negatif, kriz döneminde faizle simetrik, FED çıkış sinyali sonrası dönemde faizle benzerdir.

Varyans Ayrıştırması Analizi Sonuçları

- Kurda meydana gelen değişimleri açıklayabilmede kriz döneminde son sırada, FED çıkış sinyali sonrası dönemde 5.dönemden sonra ilk sıraya yükselmektedir.
- Faizdeki değişimleri açıklayabilmede FED çıkış sinyali sonrası dönemde son sıradan yaklaşık olarak 2.sıraya yükselmektedir.
- Enflasyondaki değişimleri açıklayabilmede FED çıkış sinyali sonrası dönemde 1. sıradan ikinci sıraya gerilemekte ancak her iki dönemde benzer trend söz konusudur.
- Sermaye hareketlerindeki değişmeleri açıklayabilmede FED çıkış sinyali sonrası dönemde 3.sıradan 2.sıraya yükselmektedir.

Sermaye Hareketleri İçin Karşılaştırmalı Sonuçlar

Nedensellik Testi Sonuçları

- Enflasyonla olan çift taraflı nedensellik ilişkisi FED ıkış sinyali sonrası dönemde yok olmaktadır. Nedensellik ilişkisi faiz kanalı ile devam etmektedir.
- Kur ve faizle olan nedenselliği FED ıkış sinyali sonrası dönemde yer değiştirmektedir. Faizle olan nedensellik ilişkisi güçlenmektedir.

Etki-Tepki Analizi Sonuçları

- Döviz kurunda meydana gelen şoklara karşı tepkiselliği FED ıkış sinyali sonrası dönemde pozitiften negatife simetrik biçimde geçmektedir.
- Faizde meydana gelen şoklara karşı tepkiselliği her iki dönemde pozitifdir.
- Enflasyonda meydana gelen şoklara karşı tepkiselliği pozitiften negatife geçmektedir.
- Sermaye hareketlerinde meydana gelen şoklara karşı tepkiselliği her iki dönemde pozitif, Ancak FED ıkış sinyali sonrası dönemde tepkiselliğin şiddeti azalmaktadır.

Varyans Ayrıştırması Sonuçları

- Döviz kurunda meydana gelen değişmeleri açıklayabilmede her iki dönemde son sıradadır.
- Faizde meydana gelen değişmeleri açıklayabilmede 2.sıradan son sıraya düşmektedir.
- Enflasyonda meydana gelen değişimleri açıklayabilmede her iki dönemde son sıradadır.
- Sermaye hareketlerinde meydana gelen değişmeleri açıklayabilmede FED ıkış sinyali sonrası dönemde 1. sıradan 2. sıraya daha sonra 3.sıraya düşmektedir.

8. SONUÇ

Küresel ekonomi politik çerçevesinde dünya savaşları sonrasında iki temel iktisadi akım dünya ekonomileri ve ekonomisine yön vermiştir. Bunlar; klasik akım ve keynesyen akımdır. Klasik akım 1929 büyük buhran krizi sonrası dönemde yerini keynesyen akıma bırakmıştır. Keynesyen akım; 1970'li yıllarda yaşanan petrol şokları ve ekonomik krizler sonrasında yerini finansal serbestleşmeye bırakmıştır. Finansal serbestleşme ile sermaye kontrolleri bilhassa gelişmekte olan ülkelerde kaldırılmaya başlamıştır.

Aşırı finansal serbestleşmenin bir sonucu olarak ifade edilebilecek 2008 küresel finansal kriz sonrasında FED piyasalara likidite sağlamak için tahvil alım programını başlatmıştır. 22 Mayıs 2013 tarihinde dönemin FED başkanı Ben Bernanke' nin Eylül 2013 itibari ile tahvil alım programının azaltılacağını açıklaması gelişmekte olan ülkelerde sermaye çıkışlarına neden olmuştur.

Bu kapsamda Türkiye ekonomisi için küresel finansal kriz ve FED çıkış sinyali dönemleri itibari ile sermaye hareketleri, döviz kuru, faiz ve enflasyon arasındaki etkileşimler analiz edilmiştir. Genel olarak ampirik sonuçları özetlemek gerekirse:

Küresel kriz döneminde var olan faizden enflasyon yönündeki nedensellik ilişkisi; Fed çıkış sinyali sonrasında çift taraflı olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra bu dönemde enflasyon ve sermaye hareketleri arasındaki nedensellik ilişkisi faiz kanalı ile gerçekleşmiştir. Ayrıca FED çıkış sinyali sonrası dönemde faizden döviz kuru yönünde nedensellik ilişkisi ortaya çıkmış, faiz ve döviz kurunun sermaye hareketlerindeki değişimleri açıklama nedenselliği ve önemliliği artmıştır. Etki-Tepki analizi sonuçları da diğer testlerde ortaya çıkan sonuçları desteklemektedir. FED' in tahvil alımını sonlandıracağını açıklamasının ardından sermaye hareketleri ve döviz kurunun faize olan duyarlılığının artması sebebiyle düşük kur yüksek faiz politikası uygulayan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin cari işlemler hesabı açıkları nedeniyle, cari açığı finanse edecek sermaye hareketleri ve finansal istikrarı sağlayacak kur düzeyinde faizleri stabilize etmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ackley, G. (1961). *Macroeconomic Theory*. New York: Macmillan.
- Aksoy A., ve Tanriöven, C. (2007). *Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Allen, L. (2003). *Keseden Bankaya Tezgahtan Borsaya*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Asteriou, D., and Hall, S.G. (2007). *Applied Econometrics. A Modern Approach Using Eviews and Microfit*, New York: Palgrave Macmillan.
- Bal, O. (2012) Döviz Kuru, Mevduat Faiz Oranı, Enflasyon Ve Devlet İç Borçlanma Senetleri İlişkisi (1994–2008), *Akademik Bakış Dergisi*, 31.
- Barişik, S. ve Kesikoğlu, F. (2006). "Türkiye'de Bütçe Açıklarının Makro Ekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi (1987-2003 VAR, Etki-Tepki analizi, Varyans Ayırıştırması" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 61 (4).
- Enders, W. 2009. *Applied Econometric Time Series*, New York: Wiley.
- Robert F. E. and Granger, C. W. J. (1987). Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing, *Econometrica*, 55 (2), 251-276.
- Hylleberg, S. (2006). "Seasonal Adjustment." *Economics Working Papers*. 2006-04, School of Economics and Management, University of Aarhus.
- Investing.com. <http://tr.investing.com/rates-bonds/turkey-2-year-bond-yield>, Erişim Tarihi;10.07.2015
- Investing.com. <http://tr.investing.com/currencies/usd-try>, Erişim Tarihi;10.07.2015
- Kar, M. ve Tatlısöz, F. (2008). "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi", *KMU İİBF Dergisi*, 10 (4).
- Karabiyik, L. E. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Etkileri*, Bursa: Marmara Kitabevi.
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment Interest and Money*, Macmillan, Cambridge University Press, for Royal Economic Society,
- Kula, F. (2003). "Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 141-154.
- Lütkepohl, H., and Krätzig, M. (2004). *Applied Time Series Econometrics*, London: Cambridge University Press.
- Martins, P. (2010). "Fiscal Dynamics in Ethiopia: The Cointegrated VAR Model with Quarterly Data." *Credit Research Paper 10/05*, University of Nottingham.
- Örnek, İ. (2008). "Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf Ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63(2), 19-217.
- Özgen, F.B. ve Güloğlu, B. (2004). Türkiye'de İç Borçların İktisadî Etkilerinin VAR Tekniğiyle Analizi, *METU Studies in Development*, 31 (Haziran), 93-114.
- Öztürk, N., Durgut, D. (2011). Faiz Oranlarının Belirleyicileri: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 3(1), 117-144.

- Sever, E. and Mizirak, Z. (2005). Döviz Kuru, Enflasyon Ve Faiz Oranı Arasındaki İlişkiler: Türkiye Uygulaması SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.
- Şimşek, M. ve Kadilar, C. (2006) Fisher Etkisinin Türkiye Verileri İle Testi, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 7 (1), 99-111.
- Turan, Z. (2011). Finansal Piyasalar Ve Küreselleşme, 14 (162), <http://www.mevzuatdergisi.com/2011/06a/01.htm> Erişim Tarihi;10.07.2015
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Odemeler+Dengesi+ve+İlgili+Istatistikler/Odemeler+Dengesi+Istatistikleri/>, Erişim Tarihi;10.07.2015
- Türkiye İstatistik Kurumu. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1014, Erişim Tarihi;10.07.2015
- US Inflation Calculator. <http://www.usinflationcalculator.com/inflation/historical-inflation-rates/>,Erişim Tarihi;10.07.2015
- Vergil, H. and Karaca, C. (2010) Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi, Ege Akademik Bakış , 10(4), 1207-1216.